

ODRŽIVI PRISTUP RAZVOJU TURIZMA U GRADU KAŠTELA S ASPEKTA DIONIKA TURISTIČKE PONUDE

Dželalija, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:680212>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**ODRŽIVI PRISTUP RAZVOJU TURIZMA U
GRADU KAŠTELA S ASPEKTA DIONIKA
TURISTIČKE PONUDE**

Mentor:

Doc.dr.sc. Davorka Mikulić

Student:

univ.bacc.oec. Ivana Dželalija

Split, kolovoz 2020.

SADRŽAJ:

1.UVOD	1
1.1. Problem istraživanja.....	1
1.2. Predmet istraživanja.....	5
1.3. Istraživačke hipoteze.....	7
1.4. Ciljevi istraživanja.....	8
1.5. Metode istraživanja.....	9
1.6. Doprinos istraživanja.....	10
1.7. Struktura rada.....	10
2. POJAM ODRŽIVOG RAZVOJA	12
2.1. Definicija pojma održivosti.....	12
2.2. Temeljna načela održivog razvoja.....	13
2.3. Održivi razvoj turizma.....	20
3.ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U URBANIM SREDINAMA	26
3.1. Učinci razvoja turizma.....	26
3.2. Uloga nositelja ponude u održivom urbanom razvoju.....	28
4.ANALIZA RAZVOJA TURIZMA U GRADU KAŠTELA	30
4.1. Prostorni, demografski i gospodarski aspekti.....	30
4.1.1. Prostor, ustroj i stanovništvo.....	30
4.1.2. Gospodarstvo Grada Kaštela.....	35
4.1.3. Prometna infrastruktura.....	39
4.2. Resursna i atrakcijska osnova.....	42
4.3. Analiza turističke ponude i potražnje.....	46
4.4. Ključni rizici razvoja turizma.....	51
4.5. Eko-kaštelanski zaljev.....	51
5.EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	54

5.1. Metodološke i sadržajne odrednice empirijskog istraživanja	54
5.2. Analiza rezultata istraživanja i testiranje hipoteza.....	54
5.2.1. Analiza uzorka.....	54
5.2.3. Testiranje hipoteza.....	69
5.3. Osvrt na istraživanje.....	79
6.ZAKLJUČAK.....	81
LITERATURA	83
POPIS SLIKA	89
POPIS TABLICA.....	90
POPIS GRAFIKONA.....	91
SAŽETAK.....	92
SUMMARY	93
PRILOZI.....	94

1.UVOD

1.1. Problem istraživanja

Koncept održivog razvoja široko je prihvaćen kao osnova za planiranje i upravljanje načinom na koji živimo sada, ali i u budućnosti. Kako bi turistički sektor ostao konkurentan, potrebno je prihvatiti održivost te spoznati da dugoročna konkurentnost ovisi isključivo o održivosti.¹ Da bi se održivost postigla, potrebno je uskladiti gospodarski i društveni rast s ekosustavima u kojima djeluje.² Održivi razvoj možemo definirati kao razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe sadašnjih generacija, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih generacija u zadovoljavanju njihovih potreba.³ Pojam održivog razvoja obuhvaća ekonomsku uspješnost i društvenu odgovornost, uz istovremenu zaštitu prirodnih i ljudskih resursa.⁴ Održivi razvoj je i okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog gospodarskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne izvore koji su bitni za ljudske djelatnosti u budućnosti. Prva konferencija koja je ukazala na potrebu brige za okolišem je UN-ov skup održan 1992. godine u Rio de Janeiru. Cilj je prije svega bio usmjeriti pažnju na najkritičnija i krucijalna pitanja pred kojima se nalazimo. Također je usvojena i Agenda 21, globalni program u kojem su postavljeni ciljevi te definirani akcijski planovi i sredstva za provedbu održivog razvoja.⁵ Dokument sveobuhvatno daje smjernice društveno-gospodarskog razvoja koji mora biti u skladu s očuvanjem okoliša. U dokumentu se ističe nužnost međusobne suradnje i konsenzusa u razvoju i zaštiti okoliša, pri čemu vlade imaju značajnu ulogu u donošenju i provedbi politika, planova i programa, ali se ne zanemaruje participacija svih ostalih dionika.⁶

---

¹Denman, R., Mihlač, T. (2007): Action for more sustainable European tourism: report of the Tourism Sustainability Group. European Commission, str. 5

²Črnjar, M. (2002): Ekonomika i politika zaštite okoliša. Rijeka, Ekonomski fakultet

³World Commission on Environment and Development (1987): Our Common Future. New York, Oxford University Press

⁴Drljača, M. (2012): Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja. Kvalitet i izvrsnost, 1 (1-2), str. 20-26 i str. 110

⁵UNSD, United Nations Division for Sustainable Development (1992): Agenda 21. Rio de Janeiro

⁶Klarin, T. (2017): Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama Republike Hrvatske. Doktorski rad. Rijeka, Sveučilište u Rijeci, str. 20

Održivi razvoj nudi viziju napretka koja objedinjuje trenutne i dugoročne ciljeve, lokalno i globalno djelovanje, a socijalna, ekonomska i ekološka pitanja smatra neodvojivim i međusobno uvjetovanim komponentama ljudskog napretka.⁷ Održivi razvoj može uspješno djelovati samo ako njegova četiri sastavna elementa - ekonomska, socijalna, kulturna i okolišna komponenta, imaju približno jednaku ili sličnu važnost. Osim toga, bitno je da su navedene komponente međusobno povezane, bez dominacije bilo kojeg od navedenih dijelova.⁸

Sve veći broj novih turističkih potrošača dodatno opterećuje okoliš, a turizam koji postaje sve masovniji, generira negativnije učinke. Trendovi u turizmu također se mijenjaju. Turisti postaju zabrinutiji i svjesniji svojih utjecaja na destinaciju. Stoga, traže i potiču eko putovanja, lokalno iskustvo u destinaciji, presonaliziran proizvod i usluge, te novo i drugačije iskustvo. Prihvatanje najnovijih trendova u turizmu od vitalnog je značaja za uspjeh, a vidljivo je kako novi trendovi doprinose samom održivom razvoju turizma. Turizam, koji želi biti održiv i uspješan na dugi rok, mora u svom planiranju i razvoju uvažavati osnovne principe održivog razvoja i odgovornog turizma.⁹

Zbog svoje jedinstvenosti, turizam je uvelike ovisan o kvalitetnom okruženju, kulturnoj posebnosti, društvenoj interakciji, sigurnosti i dobrobiti. Turizam svojim kontinuiranim razvojem i rastom već dugi niz godina stvara određeni pritisak na okoliš, te umanjuje mogućnost njegovog očuvanja za buduće generacije. Sukladno s razvojem koncepta održivog razvoja kao odgovora na sve izraženije probleme degradacije okoliša, razvijao se koncept održivog razvoja turizma.¹⁰ Primjena koncepta održivog razvoja u turizmu ključno je sredstvo kojim se omogućuje smanjenje negativnih učinaka na okoliš o kojemu znatno ovisi, i bez kojeg njegov razvoj ne bi bio moguć. S jedne strane, ako je loše planiran ili u velikoj mjeri prisutan, turizam može biti sredstvo uništenja posebnih kvaliteta koje su ključne za održivi razvoj. S druge strane, turizam može biti pokretačka snaga za očuvanje i za promociju - izravno kroz podizanje svijesti i prihoda, a neizravno pružanjem ekonomske koristi onima koji nisu izravno uključeni u sami proces. Također, turizam može biti sredstvo pomoći, ali i pokretač obnove i

---

⁷<https://ec.europa.eu/environment/eussd/> [10.05.2020]

⁸Angelovska-Najdeska, K., Rakicevik G. (2012): Planning of Sustainable Tourism Development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 44, str. 210-220

⁹Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. (2010): Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam. *Acta turistica*, 22(2), str. 221-246

¹⁰Ibidem, str. 56

gospodarskog razvoja. Planirani i kvalitetni turizam u skladu sa dostupnim resursima, prostornim i povijesnim vrijednostima, destinaciji može stvoriti dobar imidž i na taj način privući ciljani segment turističkih potrošača. Stvaranje prave ravnoteže između dobrobiti turista, lokalne zajednice i okoliša, smanjenje sukoba i prepoznavanje međusobne ovisnosti zahtijeva poseban pristup prilikom upravljanja destinacijom.¹¹ Iz navedenog vidljivo je kako su održivi razvoj i održivi turizam dva međusobno povezana, komplementarna pojma.¹²

Najpoznatija definicija održivog turizma je ona Svjetske turističke organizacije, koja je u skladu s općim konceptom održivosti, a održivi turizam definira kao „turizam koji zadovoljava potrebe turista i receptivnih regija u sadašnjosti, pri čemu se čuvaju i unapređuju mogućnosti za budućnost“.¹³ Održivi razvoj turizma podrazumijeva prvenstveno kvalitetno i odgovorno planiranje prostora koje stavlja naglasak na lokalne kulturne vrijednosti. U skladu s navedenim, nove investicije zahtijevaju nužno očuvanje neobnovljivih resursa. Turizam usklađen s načelima održivosti trebao bi u tom smislu plasirati jedinstvenu turističku ponudu koja svojom posebnosti zadovoljava potrebe gostiju, a da nema negativan utjecaj na okoliš.¹⁴ Koncept održivog turizma nastao je s ciljem smanjenja negativnih učinaka turističkih aktivnosti, te je postao gotovo univerzalno prihvaćen kao poželjan pristup u razvoju turizma.¹⁵ To je vidljivo kroz načela i ciljeve koji su postavljeni na globalnoj razini, kao smjernice koje bi sve zemlje trebale implementirati ako žele odgovoran i kvalitetan razvoj i očuvanje za buduće generacije koje dolaze. Svrha održivog razvoja turizma je uspostaviti ravnotežu između zaštite okoliša, održavanja kulturnog integriteta, uspostavljanja socijalne pravednosti i promicanja ekonomskih dobrobiti. Nadalje, održivim razvojem turizma zadovoljavaju se potrebe lokalnog stanovništva u smislu poboljšanja životnog standarda, kratkoročno i dugoročno.¹⁶ Konceptacija održivog

---

¹¹Denman, R., Mihlač, T. (2007), op.cit., str. 7

¹²Pičuljan, M. (2016): Održivi turizam Europske Unije: Analiza odabranih turističkih destinacija. Diplomski rad. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 40

¹³UNWTO (1998): Guide for local authorities on developing sustainable tourism. Madrid, World Tourism Organisation, str. 21

¹⁴Angelvska-Najdeska, K., Rakicevik G. (2012), op.cit.

¹⁵Sharpley, R. (2003): Rural tourism and sustainability – A Critique. In D. Hall, L. Roberts, & M. Mitchell (Eds.), New directions in rural tourism. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, str. 38-53

¹⁶Liu, C. H., Tzeng, G. H., Lee, M. H., i Lee, P. Y. (2013): Improving metro–airport connection service for tourism development: Using hybrid MCDM models. *Tourism Management Perspectives*, 6, str. 95-107

razvoja turizma uvjetuje zaštitu i održivost svih turističkih resursa, a temelji se na zadovoljenju potreba svih generacija koje će u njemu egzistirati.¹⁷

Europska komisija 2004. godine uspostavila je grupu za održivost turizma (*Tourism Sustainability Group – TSG*) kao rezultat orijentacije prema održivom Europskom turizmu. TSG sastoji se od skupine stručnjaka koji imaju potrebno znanje i iskustvo glede održivog turizma.¹⁸ Svrha njihovog izvješća pod nazivom „Akcija za održiviji turizam“ (*Action for more sustainable European tourism*) je potaknuti djelovanje za održiviji europski turizam i zadržati ga kao kontinuirani proces. Namijenjen je javnim tijelima, privatnim poduzećima i drugim organizacijama na europskoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini.¹⁹ Prema ovom izvještaju postoji 8 ključnih izazova održivog turizma. Ključni izazov održivog turizma je smanjenje sezonske potražnje odnosno sezonalnosti. Nadalje, izazov smanjenja negativnih utjecaja turističkog transporta, poboljšanje kvalitete poslova u turizmu, održavanje i unapređenje prosperiteta i kvalitete života lokalne zajednice, minimiziranje upotrebe resursa i proizvodnje otpada, očuvanje i davanje vrijednosti prirodnoj i kulturnoj baštini, odmor omogućiti svima dostupnim, te koristiti turizam kao alat u globalnom održivom razvoju.²⁰ Aktivnosti koje podržavaju održivi razvoj turizma su optimalno korištenje prirodnih resursa, pravilno odnošenje prema procesima upravljanja okolišem, te naponi koji dovode do očuvanja biološke raznolikosti. Osim navedenog, prijeko je potrebno poštivanje socio-kulturnih stavova lokalne zajednice, što je usko povezano sa očuvanjem kulturnih i tradicionalnih vrijednosti određene destinacije.

Održivi turizam predstavlja sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem, odnosno sposobnost da ostane konkurentna na tržištu usprkos pojavi novih i manje posjećenijih destinacija, te da privuče podjednako posjetitelja koji se vraćaju, kao i onih koji prvi put dolaze.²¹ Pri tome se ostvaruju zavidni ekonomski rezultati uz istovremenu zaštitu i

---

¹⁷Hitrec, T. (2002): Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe. Turizam, br. 2, str. 457-459

¹⁸Cater, C., Garrod, B., Low, T. (2015): The Encyclopaedia of Sustainable Tourism. UK, Aberystwyth University. CAB International, str. 496

¹⁹https://ec.europa.eu/growth/content/final-report-tourism-sustainability-group-has-been-published-0_nn

[10.05.2020]

²⁰Denman, R., Mihlač, T. (2007) op. cit., str. 8-16

²¹Vukonić, B., Čavlek, N. (2001): Rječnik turizma. Zagreb, Masmedia, str. 253

unapređenje prirodnih resursa.²² Održivi razvoj stavlja naglasak na kvalitetnu suradnju različitih dionika unutar destinacije, na njihovu stručnost, znanje i vještine kojima će implementirati globalno definirana načela i ciljeve održivosti za buduće generacije, na primjeru vlastitih destinacija.

1.2. Predmet istraživanja

Turizam je danas najbrže rastuća gospodarska djelatnost koja generira značajne prihode i utječe na način života zajednica u kojima se i događa. S obzirom da danas turizam spada u jednu od najvažnijih gospodarskih grana, planski i održiv razvoj predstavlja preduvjet za njegov razvoj u budućnosti. Specifičnost turističkog sektora je u tome što turizam ovisi o netaknutim ekosustavima, dok svojim razvojem i pritiskom na prostor iste snažno utječe. Turizam može značajno pridonijeti održivom razvoju. Prvo, zbog dinamike i rasta ovog sektora, te velikog doprinosa koji ima za ekonomije brojnih destinacija. Drugo, zbog toga što je turizam aktivnost koja uključuje veze između posjetitelja, turističke industrije, okoliša i lokalnih zajednica.²³ Održivi razvoj turizma nastao je kao pozitivan pristup razvoja da smanji napetosti i probleme proizašle iz složene interakcije turističkog sektora, turista, okoliša i lokalne zajednice, kako bi se kapacitet i kvaliteta prirodnih i ljudskih resursa mogla dugoročno održavati.²⁴ Održivi razvoj turizma podrazumijeva prvenstveno kvalitetno i odgovorno planiranje prostora koje stavlja naglasak na lokalne kulturne vrijednosti.²⁵ Konceptija održivog razvoja turizma razvijena je iz teorije održivog razvoja, koja je nastala kao reakcija na sve izraženije ekološke i sociokulturne probleme s kojima je suočeno čovječanstvo, posebno urbana područja. Stoga konceptija održivog razvoja treba biti razvojna konceptija turizma u sadašnjosti i u budućnosti na svim razinama njegova razvoja.²⁶ Glavni cilj u razvoju turizma treba biti podizanje kvalitete života te prilagodba zahtjevima turističke potražnje. Turizam, dakle, treba biti onaj dio gospodarstva

---

²²Birkić, D. (2016): Održivi turistički razvoj priobalne destinacije. Doktorski rad. Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

²³Udovičić, E. (2012): Upravljanje održivim turizmom. Diplomski rad. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, str. 7

²⁴Bramwell, B., Lane, B. (1993): Sustainable tourism: An evolving global approach?. Journal of Sustainable Tourism, vol. 1, no. 1, str. 1-5

²⁵Sunara, Ž., Jeličić, S., Petrović, M. (2020): Održivi turizam kao konkurentna prednost Republike Hrvatske. Split, Visoka škola za menadžment i dizajn Aspira

²⁶Bartoluci, M. (2013): Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. Školska knjiga, str. 131

koji pokreće sve ostale gospodarske djelatnosti.²⁷ Sadašnji razvoj trebao bi imati za imperativ održivost kao ključ uspješnog razvoja destinacije. Sve je izraženija potreba da se manji naglasak stavi na povećanje turističkih dolazaka, a veći na upravljanje turizmom. Destinacija se usmjerava na međusobno sudjelovanje dionika, te razumijevanje samoga koncepta, kako bi isti bio proveden na kvalitetan način.

Poznato je da čitav niz dionika ima značajnu ulogu u razvoju i primjeni koncepta održivog razvoja u destinaciji. Dionike turističke ponude možemo definirati kao skupine ili pojedince koji su povezani s inicijativama za održivi razvoj turizma i stoga mogu utjecati na odluke ili aktivnosti koje se tiču tih inicijativa, a te odluke također mogu utjecati i na njih.²⁸ Dionici turističke ponude trebaju imati znanja, vještine i ekspertizu kojima će se moći oduprijeti postojećim problemima, pravovremeno identificirati prijetnje, ali i znati iskoristiti prilike, resurse i vrijednosti koje posjeduje. UNESCO naglašava odgovornost turističkih dionika za očuvanje kulturne i prirodne baštine destinacije, ali i za održivi razvoj koji se postiže prikladnim upravljanjem destinacijom. Donositelji politika na svim razinama vlasti, lokalne zajednice, turistički sektor, međuvladine organizacije i institucije su dionici koji su odgovorni za održivost destinacije.²⁹ Dionici moraju biti uključeni u čitav proces razvoja turizma kako bi se osigurala provedba načela održivog turizma, a u konačnici bi se osigurao i njegov uspjeh.³⁰ Dionike turističke ponude destinacije čine: poduzetnici malih obiteljskih smještajnih kapaciteta, hotelijeri, poduzetnici u sferi ponude hrane i pića, poduzetnici uslužnih obrta, poduzetnici u području stvaranja zabavnih sadržaja i rekreacije, poduzetnici turističkog posredovanja, turističke agencije i turoperatora, poduzetnici nautičkog turizma, poduzetnici vinskog turizma, dionici državnih institucija na lokalnoj i nacionalnoj razini. Oni doprinose takvoj vrsti održivog razvoja od kojeg organizacije, ostali dionici, ali i šire društvo mogu imati koristi.³¹ Oni također djeluju na očuvanju fizičke baštine, jačanju lokalne kulture i društvene održivosti lokalnih

---

²⁷Sunara, Ž., Jeličić, S., Petrović, M. (2020), op.cit.

²⁸Waligo, V.M., Clarke, J., Hawkins, R. (2013): Implementing sustainable tourism: A multistakeholder involvement management framework. *Tourism Management*, 36, str. 342–353.

²⁹Turker, N., Alaeddinoglu, F., Selcuk Can, A. (2016): The Role of Stakeholders in Sustainable Tourism Development in Safranbolu, Turkey

³⁰Byrd, E.T. (2007): Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: Applying stakeholder theory to sustainable tourism development. *Tourism Review*, 62(2), str. 6-13

³¹Unerman J., Bebbington J., O'Dwyer B. (2010): Sustainability accounting and accountability, Routledge

stanovnika i pružanju dugoročnog razvoja i mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva.³² Dionici mogu na brojne načine utjecati na razvoj turizma. Neki od načina su: upravljanje utjecajima turizma, zaštita okoliša, očuvanje povijesnih građevina i lokalne kulture, poboljšanje turističkog proizvoda destinacije, marketing, promocija, očuvanje imidža, provođenje istraživanja, formuliranje propisa i izrada pravilnika.³³

Turizam ima veliki potencijal za napredak koji je moguć primjenom sintagme održivog razvoja. Ako se turizmom upravlja na pravi način, mogu se stvoriti kvalitetna radna mjesta, smanjiti siromaštvo i očuvati okoliš. Međutim, bez odgovarajućih zaštitnih mjera i ulaganja, širenjem turističkog tržišta povećava se pritisak na biološku raznolikost i ekosustave. Turizam može i mora igrati značajnu ulogu u pružanju održivih rješenja za ljude, planet, prosperitet i mir. Kao sektor koji je povezan sa gotovo svim ostalim gospodarskim sektorima, turizam ima širok utjecaj na svim dimenzijama održivog razvoja. Na globalnoj razini, sve se više prepoznaje potencijal turizma za pokretanje održivog razvoja.³⁴ Sve veći rast i razvoj turističke potražnje ukazuju na potrebu sistematičnog odnosno sustavnog planiranja i upravljanja turističkim destinacijama, pa tako i Gradom Kaštela.

Sukladno navedenom, u radu je analiziran koncept održivog razvoja turizma, te ekonomski, društveni i okolišni učinci razvoja turizma. Istražene su percepcije dionika javnog i privatnog sektora o pozitivnim i negativnim učincima koje turizam generira u destinaciji, te primjenjuju li u poslovanju mjere održivosti.

1.3. Istraživačke hipoteze

Sukladno prethodno definiranom predmetu i problemu, za potrebe istraživanja postavljene su dvije glavne hipoteze koje će se kroz empirijsko istraživanje potvrditi ili odbaciti.

---

³²Anuar, A. N. A., Ahmad, H., Jusoh, H., & Hussain, M.Y. (2012): Understanding the role of stakeholder in the formation of tourist friendly destination concept. *Journal of Management and Sustainability*, 2(2), str. 69–74.

³³Turker, N., Alaeddinoglu, F., Selcuk Can, A. (2016) op.cit.

³⁴World Tourism Organization i United Nations Development Programme (2017): *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. Madrid, UNWTO, str. 8-18

H1: *Postoje značajne razlike u percepciji različitih skupina nositelja turističke ponude o učincima razvoja turizma na destinaciju*

Turizam i turistički razvoj imaju značajnu ulogu u razvoju destinacije. Međusobnom isprepletenošću i djelovanjem različitih dionika stvara se jedinstvena turistička ponuda. S obzirom na različitost uloga koje imaju, na aktivnosti koje provode, ali i znanja koja posjeduju, dionici turističke ponude nemaju jednake percepcije o učincima razvoja turizma na destinaciju.

H2: *Postoji veza između percipiranih učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti*

Uspješan i kvalitetan razvoj destinacije moguć je primjenom mjera održivosti. S obzirom na primjenu mjera održivosti u poslovanju kod različitih nositelja turističke ponude, različiti su i percipirani učinci razvoja turizma. Oni subjekti koji primjenjuju mjere održivosti u svom poslovanju, različito percipiraju učinke razvoja turizma od onih subjekata koji mjere ne primjenjuju.

1.4. Ciljevi istraživanja

Sukladno postavljenom problemu i predmetu istraživanja, glavni cilj ovog istraživanja je istražiti percepciju dionika turističke ponude o učincima održivog razvoja turizma na području Grada Kaštela. Osim toga, istraživanjem se želi dokazati da primjena načela održivosti u poslovanju utječe na percepciju učinaka razvoja turizma.

Nadalje, osim navedenog, ostali ciljevi ovog rada su:

- Teorijski razraditi pojmove održivosti, održivog razvoja i održivog turizma;
- Istražiti u kojoj su mjeri dionici turističke ponude upoznati s pojmom održivosti i načelima održivog razvoja;
- Utvrditi stavove koje dionici turističke ponude imaju o pojedinim aspektima održivog razvoja;
- Ukazati na važnost principa održivog razvoja pri upravljanju i pri strateškom planiranju u turističkoj destinaciji;
- Ukazati na važnost odgovornog poslovanja u turizmu;
- Prikazati pozitivne strane koje održivi turizam generira u turističkoj destinaciji.

1.5. Metode istraživanja

Rad je podijeljen na teorijski i empirijski dio. Unutar teorijskog dijela rada, istraživanje se provodi za stolom, dakle prikupljanjem sekundarnih podataka iz relevantnih izvora stručne i znanstvene literature koja uključuje knjige, časopise, članke i stručne baze podataka. Prilikom izrade teorijskog dijela diplomskog rada koriste se opće znanstvene metode:³⁵

- *Metoda analize* je postupak znanstvenog istraživanja i objašnjenja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih cjelina na jednostavnije sastavne dijelove.
- *Metoda deskripcije* je metoda koja podrazumijeva opisivanje činjenica, postupaka, predmeta ili pojava ali najčešće bez pokušaja njihova tumačenja. Metoda klasifikacije podrazumijeva sistematsku i potpunu podjelu općeg pojma na posebne.
- *Metoda komparacije* je postupak utvrđivanja istih ili srodnih stvari, predmeta ili pojava, odnosno utvrđivanje njihove sličnosti u ponašanju i intenzitetu i razlika među njima.
- *Metoda sinteze* je proces objašnjavanja složenih misaonih cjelina pomoću jednostavnih misaonih tvorevina.
- *Metoda dedukcije* je metoda primjene deduktivnog načina zaključivanja u kojemu se iz općih sudova izvode posebni te se dolazi do konkretnih pojedinačnih zaključaka
- *Metoda indukcije* je sistematska i dosljedna primjena induktivnog načina zaključivanja u kojem se na temelju analize pojedinačnih ili posebnih činjenica dolazi do zaključka o općem sudu.

Za potrebe ovog rada anketiranjem različitih skupina dionika turističke ponude u Gradu Kaštela provedeno je empirijsko istraživanje. Provedeno je pomoću metoda ankete. Temeljem anketnog upitnika prikupljeni su podaci o percepciji ispitanika o učincima razvoja turizma na destinaciju. Također, istražena je i veza između percipiranih učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti. Osim toga, prikupljeni su stavovi i mišljenja ispitanika o održivom razvoju turizma. Dobiveni rezultati obrađeni su odgovarajućim statističkim metodama, a na temelju njih su formulirani konačni rezultati istraživanja koji su prikazani tabelarno i grafički.

---

³⁵Zelenika, R. (2000): Metodologija i Tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela. Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 323-384

1.6. Doprinos istraživanja

Očekivani doprinos istraživanja je da će se u teorijskom dijelu objasniti važnost koju održivi razvoj turizma ima u destinaciji. Osim važnosti, bitno je naglasiti učinke koje održivi razvoj turizma generira u destinaciji. Ukazat će se također i na ulogu koju dionici turističke ponude imaju u stvaranju turističke ponude Grada Kaštela. Ovaj rad će proširiti znanstvene spoznaje i postojeća empirijska istraživanja vezana uz temu održivog razvoja turizma u Gradu Kaštela.

U empirijskom dijelu istraživanja će se provođenjem ankete i njenom obradom dobiti uvid o razlici percipiranih učinaka razvoja turizma među različitim skupinama nositelja turističke ponude. Naglašava se njihova važnost koju dionici imaju pri kreiranju turističke ponude. Dobiveni rezultati mogu poslužiti za daljnja istraživanja u području održivog razvoja.

1.7. Struktura rada

Rad je konceptijski podijeljen na šest temeljnih dijelova, uključujući uvod i zaključak.

U uvodu su definirani problem, predmet, hipoteze te ciljevi istraživanja. Navedene su također i metode istraživanja, doprinos istraživanja te je pojašnjena struktura rada.

U drugom dijelu definirani su pojmovi održivosti i održivog razvoja. Osim definiranja ključnih pojmova, objašnjena je i sama koncepcija održivog razvoja. Iz same teorije održivog razvoja, nastala je koncepcija održivog razvoja turizma. Održivi turizam trebao bi osigurati optimalnu upotrebu resursa iz okoliša, poštivati sociokulturnu izvornost odnosno autentičnost domaćina, te bi trebao omogućiti održive, dugoročne ekonomske aktivnosti. Održivi turizam predstavlja rezultat sinergijskog djelovanja tri aspekta, ekološkog, sociokulturnog i ekonomskog. Osnovna pretpostavka je da je međusobnom povezanošću i istodobnim postojanjem sva tri aspekta osigurana održivost. Na ovaj način postignut je optimalni oblik turističkog razvoja koji ne degradira resurse. Turizam se smatra globalno poželjnim faktorom zbog koristi, ali i mogućnosti koje generira u destinaciji.

U trećem dijelu definiran je i pobliže objašnjen održivi razvoj turizma u urbanim sredinama. Objašnjeni su učinci razvoja turizma, kao i uloga koju različiti nositelji ponude imaju u održivom urbanom razvoju.

U četvrtom dijelu detaljno je prikazana analiza razvoja turizma u Gradu Kaštela. U analizi stanja prikazani su prostorni, demografski i gospodarski aspekti, resursna i atrakcijska osnova, turistička ponuda i potražnja, te su naposljetku prikazani ključni rizici razvoja turizma. Grad Kaštela prepoznat je kao turistička destinacija u proteklih deset godina, no susreće se s brojnim problemima glede daljnjeg razvoja turizma. Osim neadekvatne destinacijske turističke infrastrukture, izrazit problem je sezonsko poslovanje. Također, u velikoj mjeri se iz godine u godinu povećava količina privatnog smještaja, dok ostali oblici turističke ponude ostaju na istoj razini ili se smanjuju. Grad Kaštela ima izraziti potencijal za daljnji razvoj, ali je potrebno prilagoditi ponudu potražnji, te stvoriti cjelogodišnje atrakcije koje privlače strane goste, ali i domaće. Razvoju Grada Kaštela uvelike pridonosi i projekt zaštite Kaštelanskog zaljeva.

Peti dio odnosi se na empirijsko istraživanje. U ovom dijelu rada prikazane su metodološke i sadržajne odrednice empirijskog istraživanja, analizirani su rezultati istraživanja, testirane su hipoteze, te su navedene preporuke i ograničenja samoga istraživanja.

U šestom dijelu iznesen je zaključak u kojem su sistematizirani rezultati provedenog istraživanja, konačno na samom kraju prezentiran je sažetak, popis literature, popis slika, tablica i grafikona, te u prilogu anketni upitnik.

2. POJAM ODRŽIVOG RAZVOJA

2.1. Definicija pojma održivosti

Održivost je sposobnost trajnog održavanja neke funkcije ili procesa. U prirodi je održivost prikazana kruženjem tvari i energije, što predstavlja savršen održiv ciklus. U prirodi nema gubitaka ni otpada, sve tvari i energija obnavljaju se i vraćaju u proces, te ovo kruženje može trajati beskonačno.³⁶ Trajan, beskonačan proces razvoja Zemlje bez ugrožavanja eko-sustava moguć je isključivo održivom potrošnjom resursa i energije. Pojam održivosti uvodi se kako bi se usporio i zaustavio ubrzani trend zagađenja okoliša, ali i iscrpljivanja resursa kojima se ugrožava opstanak na Zemlji. Održivost je, dakle, karakteristika procesa koje može biti održano na određenom nivou bez ograničenja roka. Održivost je kao termin nastala unutar ekologije, označavajući mogućnost eko-sustava da s vremenom održe određenu populaciju, te kasnije, dodavanjem konteksta razvoja i formiranjem sintagme održivog razvoja, fokus analize sa životne sredine prelazi na društvo.

Koncept održivosti se zasniva na vezi između ekonomskog razvoja, kvalitete životne sredine i društvene jednakosti. Osnovne pretpostavke ovoga koncepta prvi put pojavljuju se 1972. godine na konferenciji UN-a u Stockholmu. Drljača (2012) prema Meadows, Meadows, Randers i Behrens (1978) navodi da se o pojmu održivosti i konceptu održivog razvoja govori također 1972. godine u Izvještaju istraživačke skupine Massachusetts Institute of Technology za nacrt Rimskog kluba o dilemama čovječanstva. U svom prvom izvještaju upoznali su svijet sa zaključcima svog istraživanja i prvi put su koristili pojam „održivost“.³⁷

- Ako se sadašnji pravci rasta u svjetskom pučanstvu, industrijalizaciji, proizvodnji hrane i iscrpljivanju prirodnih izvora nastave bez ikakvih promjena, granice rasta na ovoj planeti bile bi dosegnute negdje u slijedećih stotinu godina. Najvjerojatniji rezultat bio bi vrlo naglo i nezaustavljivo opadanje i svjetskoga pučanstva i industrijskih mogućnosti.
- Moguće je mijenjati ove pravce rasta i uspostaviti uvjete ekološke i ekonomske stabilnosti, koja bi bila održiva i u dalekoj budućnosti. Moguće je odrediti stanje

---

³⁶Baćun, D., Matešić, M. i Omazić, M. (2012): Leksikon održivog razvoja. Zagreb, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, str. 198

³⁷Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. i Behrens, W.W.III (1978): Granice Rasta. Stvarnost, Zagreb, str. 7

globalne ravnoteže tako da osnovne materijalne potrebe svake osobe na Zemlji mogu biti podmirene i da svaka osoba ima jednake mogućnosti za ostvarenje svojih individualnih ljudskih potencijala.

- Ako čovječanstvo usmjeri svoje napore prema ovom drugom, umjesto prema prvom rezultatu, tada, što prije otpočne raditi na tome da ga postigne, imat će veće izgleda za uspjeh.

2.2. Temeljna načela održivog razvoja

Pojam održivog razvoja proizlazi iz samoga pojma općeg razvoja. Definiciju održivog razvoja (*Sustainable Development*) koja je najčešće upotrijebljena dao je Lester Brown, osnivač Worldwatch Instituta. Najpoznatija definicija održivog razvoja objavljena je 1987. godine, u izvještaju pod nazivom Naša zajednička budućnost (*Our Common Future*), Komisije Ujedinjenih naroda za okoliš i razvoj. Održivi razvoj definira se kao razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba.³⁸ Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju (UNCED), koja je poznata i pod nazivom „Earth Summit“, održana je 1992. godine u Rio de Janeiru, u Brazilu. Tada je usvojena i Agenda 21, sveobuhvatni plan djelovanja za održivi razvoj koji treba biti proveden globalno, nacionalno i lokalno od strane organizacija sustava Ujedinjenih naroda, vlada svih zemalja svijeta te devet glavnih socijalnih skupina u svim područjima u kojima čovjek utječe na okoliš.³⁹ Agenda 21 značajna je upravo zato jer je po prvi put sastavljen program ekološkog djelovanja, koji je prihvaćen od ukupno 182 vlade. Agendom 21 upućuje se na potrebu za novim pristupom razvoju, te se njome želi osigurati sigurna i uspješna budućnost na Zemlji.

Agendom 21 obuhvaćene su sljedeće smjernice za održivi razvoj:⁴⁰

- Suradnja među državama bitna je za učinkovito i ravnomjerno raspodijeljeno globalno gospodarenje koje svima može pomoći na putu ostvarivanja održivog razvoja;
- Smanjenje siromaštva treba biti prioritetnim zadatkom Ujedinjenih naroda i zemalja članica. Način smanjivanja siromaštva ne bi trebao ovisiti o inozemnoj humanitarnoj

---

³⁸World Commission on Environment and Development (1987): *Our Common Future*. Oxford, str. 43.

³⁹Pavić Rogošić, L. (2010): *Održivi razvoj*. Odraz, Zagreb, str.2.

⁴⁰Ibidem, str. 6

pomoći, već o jačanju sposobnosti zarađivanja za život na održivi način. Treba voditi računa o očuvanju i zaštiti prirodnih izvora u siromašnim zemljama te da od korištenja tih izvora korist ima domaće stanovništvo;

- Ističe se potreba za promjenom obrazaca proizvodnje i potrošnje te zaštite i unapređivanja ljudskog zdravlja;
- Nastoji se zaštititi i jačati uloga osnovnih društvenih skupina – žena, djece i mladih, organizacija civilnog društva, lokalnih vlasti, radnika i sindikata, poslovnog svijeta i industrije kroz društveno odgovorno poslovanje, znanstvenika te poljoprivrednika;
- Agenda 21 ističe potrebu edukacije, osposobljavanja i podizanja svijesti javnosti te informiranja kao podloge za odlučivanje.

U Johannesburgu 2002. godine, održan je svjetski kup o održivom razvoju (*World Summit on Sustainable Development*), na kojemu je usvojena Deklaracija o održivom razvoju. Svrha ovog skupa bila je ojačati održivi razvoj na globalnoj razini, uvažavajući tehnološki napredak i nove izazove u gospodarskom poretku. Također, Deklaracijom je naglašena odlučnost u iskorjenjivanju siromaštva te zaštita i upravljanje prirodnim izvorima.

Sintagma održivi razvoj prvi put upotrijebljena je u kontekstu održivog gospodarenja šumama. Njegova obilježja su: statičnost (održivost) i dinamičnost (razvoj). Pridjev „održiv“ opisuje procese koji nikad ne dolaze do kraja, već se temelje na beskonačnom kruženju tvari i energije. Temelje za održive procese tvorcima ove sintagme pronašli su u prirodi u kojoj se kretanje energije i tvari temelji na kruženju, što implicira procese koji se mogu ponavljati beskonačno mnogo puta. Pojam „razvoja“ označava proces stalnog unapređivanja, a može se odnositi na materijalan rast ili na nadgradnju nematerijalnog podrijetla kao što je to intelektualna, kulturna nadgradnja ili rast vrijednosti, ne nužno vezan uz novčanu vrijednost.⁴¹ Razvoj je proces mijenjanja koji kombiniranjem ekonomskog rasta i širih socijalnih i kulturnih promjena potiče pojedince da dostignu svoje potencijale. Dimenzija održivosti ovdje je prepoznavanje da razvoj također mora u obzir uzeti fizička ograničenja koja nastaju zbog ekosustava, pa promišljanje o okolišu mora biti u svim sektorima i područjima politike.⁴² Konceptija održivog razvoja u sebi sadrži nekoliko temeljnih zahtjeva:⁴³

- Zahtjev za ponovnim oživljavanjem rasta;

---

⁴¹Baćun, D., Matešić M. i Omazić M. (2012), op. cit.

⁴²Ibidem

⁴³Dulčić, A., Petrić, L. (2001): Upravljanje razvojem turizma. Zagreb, Mate, str. 325

- Zahtjev za promjenom kvalitete rasta;
- Zahtjev za osiguranjem osnovnih potreba na radnim mjestima, hranom, energijom, vodom i zdravstvenim uslugama;
- Zahtjev za osiguranjem održive razine (broja) stanovništva;
- Zahtjev za zaštitom i unapređenjem resursa;
- Zahtjev za preorijentacijom tehnologije;
- Zahtjev za povezivanjem interesa ekonomije i okoliša u procesu donošenja odluka.

Pojam održivog razvoja obuhvaća ekonomsku uspješnost i društvenu odgovornost, uz istovremenu zaštitu prirodnih i ljudskih resursa. Polazeći od najraširenije definicije Lestera Browna, konstatira se da postoje tri važna elementa u koncepciji održivog razvoja:⁴⁴

- *Koncept razvoja* – što ne znači isto što i gospodarski rast. Gospodarski rast u prvi plan stavlja kvantitativne elemente, dok koncept razvoja sa stajališta održivog razvoja stavlja težište na kvalitativni koncept.
- *Koncept potreba* – u središte interesa stavlja pitanja raspodjele osnovnih resursa za ostvarivanje kvalitete života.
- *Koncept budućih naraštaja* – ukazuje na bit održivosti i postavlja suštinsko pitanje: „Što sadašnje generacije ostavljaju budućim pokoljenjima?“

Održivi razvoj podrazumijeva ravnotežu, a zbog tog stajališta koncepcija održivog razvoja zahtijeva: očuvanje prirodnih resursa; veću pravednost u raspodjeli resursa i bogatstva; uvođenje i primjenu novih tehnologija; razlikovanje koncepta rasta i koncepta razvoja; odustajanje od aktivnosti koje bi mogle ugroziti interese budućih pokoljenja; prihvaćanje održivog razvoja kao filozofskog pristupa i pragmatičnog djelovanja.⁴⁵ Problemi održivog razvoja manifestiraju se u svim područjima ljudskih aktivnosti - u ekološkoj, kulturnoj, socijalnoj, ekonomskoj i tehnološkoj sferi. Gotovo bi se moglo reći da nema ljudske aktivnosti koja na izravan ili posredan način ne utječe na održiv razvoj.⁴⁶ U koncepciji održivog razvoja razlikuju se pojmovi slabe, umjerene i jake održivosti.⁴⁷

⁴⁴Črnjar, M. (2002): *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 189

⁴⁵Črnjar, M. (2002), op.cit., str. 189-190

⁴⁶Črnjar, M. i Črnjar, K. (2009): *Menadžment održivoga razvoja*. Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci. Rijeka, Glosa, str. 415

⁴⁷Ibidem, str. 190-191

- *Slaba održivost* – takvo narušavanje postojećeg stanja okoliša koje će vjerojatno značiti manje blagostanje budućih pokoljenja, a taj će eventualni nedostatak trebati nadoknaditi.
- *Umjerena održivost* – zagovara stajalište da je zaštita okoliša preduvjet gospodarskom razvoju.
- *Jaka održivost* – zagovara korjenite promjene u društvu i odnosu čovjeka prema prirodi. Još se naziva i ekološki razvoj. U ekološki sustav ulaže se onoliko koliko se iz njega uzima.

Neke od osnovnih karakteristika održivog razvoja su:⁴⁸

- Održivi razvoj može samog sebe očuvati neograničeno vrijeme;
- Mogu ga prakticirati i buduće generacije bez da bi se trebale odreći neke dostojne razine zadovoljavanja materijalnih i kulturnih potreba;
- Znači dugoročno održavanje i obnavljanje razina bioloških izvora i produktivnosti agrokulturnih sustava i njihove raznolikosti;
- Uključuje jednostavnu reprodukciju stanovništva;
- Isto tako dopušta rast nekih područja na određeno vrijeme dok ne postigne cilj;
- Održivo društvo održava kvalitetu ekosustava koja je raznolika i s visokim stupnjem lokalne autonomije;
- Prijelaz u održivo društvo traži dobru ravnotežu među dugoročnim i kratkoročnim ciljevima.

Održivi razvoj također možemo definirati i kao organizacijsko načelo za postizanje ciljeva ljudskog razvoja, uz istodobno održavanje mogućnosti prirodnih sustava za pružanje prirodnih resursa i ekosustavnih usluga na kojima ovise gospodarstvo i društvo. Željeni rezultat je stanje u kojem se životni uvjeti i resursi koriste kako bi ljudske potrebe bile zadovoljene bez narušavanja integriteta i stabilnosti prirodnog sustava. Koncept održivog razvoja temelji se na tri glavna aspekta odnosno načela: ravnomjeran gospodarski rast (ekonomski aspekt), zaštita i očuvanje okoliša (ekološki aspekt), te poštivanje i unapređenje socijalnih i ljudskih prava (socijalni aspekt). Iako su u počecima više isticana prva dva aspekta ovoga koncepta, razvojem ideje sve se veća pozornost posvećuje jačanju socijalnog aspekta.⁴⁹ Ekološki odgovoran i

⁴⁸Kirn, A. (2000): Održivi razvoj i environmentalističke vrijednosti. Socijalna ekologija, 9(3): str. 149-162

⁴⁹Frajman Jakšić, A., Ham, M. i Redek, T. (2010): Sreća i ekološka svjesnost – čimbenici održivog razvoja. Ekonomski vjesnik, XXIII(2), str. 467-481

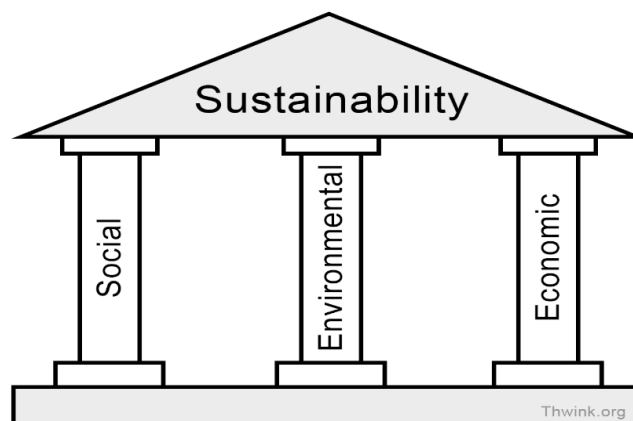
prihvatljiv, ekonomski efikasan, te društveno i socijalno osjetljiv razvoj moguće se postići pravilnim upravljanjem.

Slika 1: Komponente održivog razvoja

Izvor: Pavić Rogošić, L. (2017): Održivi razvoj. Globalni ciljevi održivog razvoja. Zagreb, Odraz, str.2, dostupno na: http://odraz.hr/media/364205/odrzivi%20razvoj%20i%20gradovi_lidija%20pavic%20rogosic.pdf [20.02.2020]

Održivi razvoj moguće je postići samo ukoliko se adekvatno provode ekološko, sociokulturno i ekonomsko načelo održivosti. Sva načela međusobno ovise o uzročno posljedičnim odnosima, stoga je bitno jednako provoditi i poštovati svako od njih (Slika 2). Ovakvim međusobnim djelovanjem čimbenika zadovoljile bi se i ostvarile smjernice koje vode ka postizanju održivog razvoja.

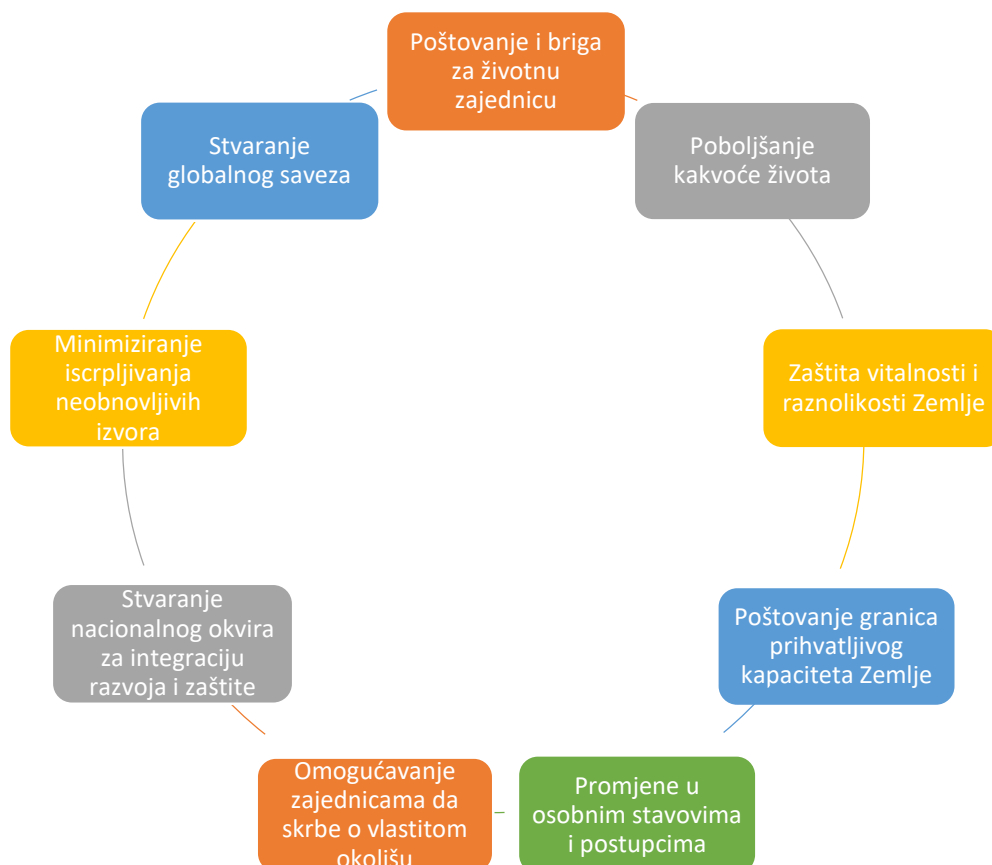
Slika 2: Tri stupa održivog razvoja

Izvor: <https://www.calsense.com/three-pillars-of-sustainability/> [30.04.2020]

U izvješću pod nazivom „*Caring for the Earth*“ postavljena je široka i eksplicitna svjetska strategija koja zagovara promjene koje su potrebne za izgradnju održivog društva. Ova strategija potrebna je jer:⁵⁰

- Najvažnija pitanja s kojima se susrećemo međusobno su snažno povezana i stoga naši postupci moraju biti uzajamno podržani i usmjereni ka zajedničkom cilju;
- Promjene koje moramo uvesti u načine na koje živimo i razvijamo se su ključne i dalekosežne, a zahtijevaju našu potpunu predanost;
- Nijedna skupina ne može uspjeti ako djeluje sama.

U ovoj strategiji donešeno je i devet ključnih načela kao okosnica za definiranje strategije kako bi se omogućilo ostvarivanje održivog razvoja. Sva načela održivog razvoja su u međusobnom korelacijskom i uzročno-posljedičnom odnosu. Ako je jedan od načela izostavljen, održivi razvoj onda nije moguć. Načela održivog razvoja prikazana su u zajedničkom prikazu (Slika 3).

Slika 3: Načela održivog razvoja

⁵⁰IUCN, UNEP, WWF (1991): *Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living*. Gland, str. 8

Izvor: vlastita izrada prema Črnjar, M. i Črnjar, K. (2009): Menadžment održivog razvoja. Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, str. 84-87

Ciljevi održivog razvoja (Sustainable Development Goals – SDGs) predstavljaju skup ciljeva koji se odnose na akciju okončanja siromaštva, zaštite planeta Zemlje te osiguranja da svi ljudi žive u miru i blagostanju, a nadovezuju se na osam Milenijskih razvojnih ciljeva koji su obilježili razdoblje do 2015. godine. Ciljevi su kreirani su od strane UN-a, a poznati su također pod nazivom „Globalni ciljevi za održivi razvoj”. Globalni ciljevi održivog razvoja su univerzalni i moraju biti primjenjivi u svim zemljama i zajednicama, od strane svih ljudi. U njihovoj provedbi treba uzeti u obzir specifične prilike, uvjete i mogućnosti na različitim djelovima planeta. Treba prepoznati prioritetna područja djelovanja i sagledati vlastite mogućnosti pružanja doprinosa održivom razvoju. Na taj način postajemo dijelom globalnog partnerstva koje je ključno za realizaciju ciljeva.⁵¹ Oni također pružaju jasne smjernice i podciljeve koje sve zemlje trebaju slijediti u skladu sa svojim vlastitim prioritetima i izazovima u svijetu. Ciljevi su doneseni 2015. godine, a vrijede do 2030. godine.

Slika 4: Ciljevi održivog razvoja

Izvor: <https://www.zivotna-skola.eu/projekti/un-odrzivost.html> [22.02.2020]

⁵¹Pavić Rogošić, L. (2015): Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine. 1. Izdanje. Odras, str. 1

2.3. Održivi razvoj turizma

Koncept održivog razvoja jedan je od najraširenijih modernih koncepata razvoja svih ljudskih aktivnosti, pa tako i turizma. Turizam je globalno poželjan zbog koristi koje doprinosi ponajprije lokalnoj zajednici. Također je i povezan s okolišem, od kojeg je nedjeljiv, te je njihova pozitivna veza iznimno bitna u daljnjem razvoju svake destinacije.

Zasigurno najpoznatija definicija održivog turizma je ona Svjetske turističke organizacije (UNWTO) koja ga, u skladu s općim konceptom održivosti, definira kao turizam koji zadovoljava potrebe turista i receptivnih regija u sadašnjosti, pri čemu se čuvaju i unapređuju mogućnosti za budućnost.⁵²

Stoga bi održivi turizma trebao:⁵³

1. Optimalno iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element u razvoju turizma, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti i očuvanju prirodnih resursa i biološke raznolikosti.
2. Poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njezinu izgrađenu i živu kulturnu baštinu i tradicijske vrijednosti, te doprinositi međukulturalnom razumijevanju i toleranciji.
3. Osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravednu raspodjelu, između ostaloga stabilnost zaposlenja, mogućnosti za ostvarivanje dohotka i socijalnu pomoć lokalnom stanovništvu, pomažući uklanjanju siromaštva.

Naime, pod održivim razvojem u turizmu podrazumijeva se sposobnost turističke destinacije da ostane u ravnoteži s okruženjem, odnosno sposobnost da ostane konkurentna na tržištu usprkos pojavi novih i manje posjećenih destinacija te da privuče podjednako posjetitelje koji se vraćaju i one koji dolaze prvi put.⁵⁴ Prema ETC-u (*English Tourism Council*) održivi turizam označava upravljanje utjecajima turizma na okoliš i zajednicu, te budućnost gospodarstva leži

---

⁵²UNWTO (1998): Guide for local authorities on developing sustainable tourism. Madrid, World Tourism Organization, str. 21

⁵³UNEP (United Nations Environment Programme) & WTO (World Tourism Organization) (2005): Making tourism more sustainable: a guide for policy makers.

⁵⁴Marušić, M. i Prebežac, D. (2004): Istraživanje turističkih tržišta. Zagreb, Adeco, str. 397

u tome da se pobrine da učinci budu pozitivni, a ne negativni, za dobrobit budućih generacija.⁵⁵ Nadalje, prema publikaciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO) „Učiniti turizam održljivijim: vodič za stvaraoce politika“ definirani su ciljevi održivog turizma. Ovim se dokumentom nastoje odrediti smjernice kojima bi se trebali voditi svi ključni subjekti turističke ponude i potražnje kako bi sinergijskim i odgovornim djelovanjem omogućili održiv razvoj turizma. Ciljevi održivog turizma su:⁵⁶

- **Ekonomska održivost:** Osiguravanje održivosti i konkurentnost turističkih destinacija i poduzeća kako bi bila u stanju dugotrajno napredovati i osiguravati korist.
- **Boljitak lokalne zajednice:** Maksimiziranje doprinosa turizma gospodarskom napretku destinacije uključujući lokalno zadržavan udio potrošnje posjetitelja.
- **Kvaliteta radnih mjesta:** Poboljšanje količine i kvalitete lokalnih poslova stvorenih radi turizma i koje turizam održava, uključujući razinu plaće, uvjete rada i dostupnost svima bez diskriminacije na temelju spola, rase, invaliditeta ili bilo koje druge osnove.
- **Društvena pravednost:** Težnja uspostavljanju opsežne i pravedne raspodjele gospodarskih i društvenih koristi ostvarenih turizmom u čitavoj destinaciji, uključujući povećanje prilika, prihoda i usluga dostupnih siromašnima.
- **Zadovoljstvo posjetitelja:** Osigurati sigurno, zadovoljavajuće i ispunjavajuće iskustvo posjetiteljima, dostupno svima bez diskriminacije vezano uz spol, rasu, invaliditet ili bilo koju drugu osnovu.
- **Lokalno upravljanje:** Davanje prava glasa lokalnim zajednicama i njihovo uključivanje u planiranje i donošenje odluka o upravljanju i budućem razvoju turizma u njihovome području u suradnji s ostalim dionicima.
- **Blagostanje zajednice:** Održavanje i poboljšanje kvalitete života lokalnih zajednica, uključujući društvene strukture i pristup resursima, pogodnostima i sustavima održavanja života, a izbjegavajući bilo koji oblik društvene degradacije ili iskorištavanja.
- **Kulturno bogatstvo:** Poštivanje i poboljšavanje povijesnog nasljedstva, autentične kulture, tradicija i osebnosti destinacija.

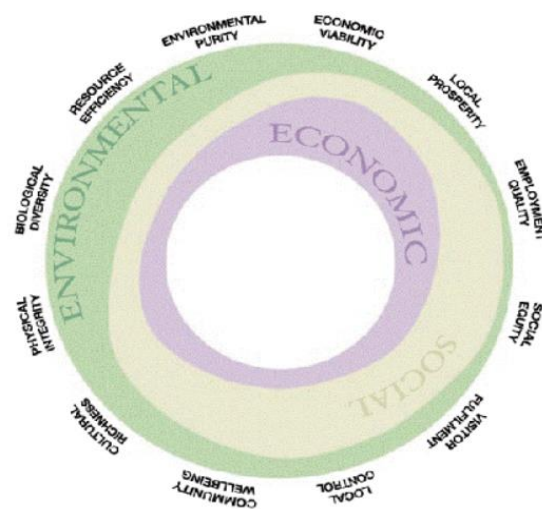
---

⁵⁵White, V. et al. (2006): Indicators and Sustainable Tourism. The Macaulay Institute, Aberdeen, str.3

⁵⁶Održivi turizam – Hrvatska, 12 ciljeva održivog turizma, dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534&pregled=1&gadatum=12.02.2016%2011:12:34>

[18.03.2020.]

- **Fizički integritet:** Održavanje i poboljšanje kvalitete krajobraza, kako urbanog tako i ruralnog, i izbjegavanje fizičke i vizualne degradacije okoliša.
- **Biološka raznolikost:** Podržavanje očuvanja prirodnih područja i staništa te biljnoga i životinjskog svijeta i minimiziranje njihovog oštećivanja.
- **Učinkovito korištenje resursa:** Minimiziranje korištenja rijetkih i neobnovljivih izvora u razvoju i radu turističkih objekata i usluga.
- **Čistoća okoliša:** Svođenje na najmanju razinu zagađenje zraka, vode i zemlje te stvaranje otpada koje uzrokuju turistička poduzeća i posjetitelji.

Slika 5: 12 ciljeva održivog turizma

Izvor: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534> [18.03.2020]

Održivi razvoj u turizmu moguće je objasniti kao odnose između različitih aktivnosti u turizmu i svih komponenti održivosti: u ekološkom, sociokulturnom i ekonomskom području. Ključni čimbenik svih tih odnosa su ljudi koji se u turizmu nalaze u različitim ulogama i aktivnostima.⁵⁷ U sljedećoj tablici navedeni su ključni čimbenici u postizanju i shvaćanju održivog razvoja.

Tablica 1: Ključni čimbenici održivog razvoja turizma

Turisti	Glavni su korisnici – kupci proizvoda i usluge koje, u marketinškom smislu, možemo tretirati kao turistički proizvod. Turisti nisu samo kupci, oni su aktivni sudionici svih zbivanja u određenoj turističkoj destinaciji te svojim ponašanjem izravno utječu na održivost.
---------	---

⁵⁷Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D. i Kesar, O. (2011): Turizam - ekonomske osnove i organizacijski sustav. Zagreb, Školska knjiga, str. 416

Zaposlenici	Brojni su djelatnici u različitim turističkim djelatnostima: u hotelima, restoranima, agencijama, kulturnim, sportsko-rekreacijskim i drugim aktivnostima. Svi oni utječu izravno ili neizravno svojim djelovanjem i ponašanjem na održivost turističke destinacije.
Organizacije i javne službe	Imaju također izravan ili neizravan utjecaj na održivost u ekološkoj, sociokulturnoj ili ekonomskoj sferi destinacije. Oni tu ulogu ostvaruju svojom djelatnošću i funkcijama u destinaciji putem zajedničkih interesa i aktivnosti.
Lokalno stanovništvo	Ima važnu ulogu u održivosti destinacije ili turističkog mjesta bez obzira na to bave li se poslovnim aktivnostima u turističkom sektoru ili u nekoj drugoj djelatnosti. Oni imaju poseban interes, jer se održivost destinacije izravno manifestira na kvalitetu života u određenome mjestu.

Izvor: preuzeto iz Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D. i Kesar, O. (2011): Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav. Zagreb, Školska knjiga, str. 416

Od iznimne važnosti je jačanje međusobne suradnje među dionicima, te njihovo ravnomjerno zadovoljstvo. Samo na taj način moguće je postići ravnotežu u ekonomskoj, društvenoj i ekološkoj sferi, što u konačnici dovodi do postizanja održivog razvoja u destinaciji. Održivim razvojem turizma ističe se važna uloga koju lokalno stanovništvo ima u destinaciji. Kako bi i oni bili uključeni u sami proces održivog razvoja, uključuju se u proces donošenja odluka, osiguravaju im se bolji uvjeti rada, te se poboljšava kvaliteta života. Osim toga, održivim razvojem ističe se važnost odgovornog gospodarenja prirodnim resursima kako bi bili na raspolaganju također i budućim generacijama. Publikacijom se želi prikazati važnost, ali i povezanost između tri stupa održivosti, te se prikazuje kako bez sinergije istih održiv razvoj turizma nije moguć. Kao ključna razvojna načela na kojima se temelji razvoj održivog turizma mogu se navesti:⁵⁸

- Planiranje u turizmu potrebno je usmjeriti prema adekvatnom korištenju resursa;
- Konceptija održivog razvoja nije „antirazvojna“, nego ističe limite koji se odnose na turizam;
- Konceptija mora obuhvatiti dugoročni razvoj turizma;
- Menadžment održivog razvoja turizma treba voditi računa o problemu zaštite okoliša, ali i o ekonomskom, socijalnim, kulturnim i drugim načelima održivosti;
- Svi relevantni subjekti trebaju biti uključeni u donošenju odluka o održivom razvoju;

⁵⁸Čavlek, N. et al., op. cit., str. 421

- Potrebna je realna procjena mogućnosti promjene održivog razvoja u praksi u sadašnjosti i u budućem razvoju;
- Destinacije trebaju iskoristiti tržišne prednosti primjene održivog razvoja;
- Zbog mogućih sukoba u korištenju resursa, nužni su ustupci i kompromisi;
- U ocjeni koristi i troškova održivog razvoja u turizmu treba poštivati sve subjekte koji imaju utjecaj na održivi razvoj.

Kako bi se turizam u destinaciji odvijao na kvalitetan način, od velike je važnosti da navedena načela budu involvirana u glavne strateške i razvojne programe zemalja. Osim toga, od izuzetne je važnosti i edukacija svih dionika u turizmu o njihovoj ulozi i važnosti koju imaju u razvoju kvalitetnog oblika turizma. Postizanje gospodarskog, društvenog i ekološkog blagostanja moguće je isključivo uz pridržavanje načela održivog razvoja od strane mjerodavnih tijela, turista, lokalne zajednice, ali i svih ostalih dionika. Provedbom načela dolazi se do održivog turizma, onog koji zadovoljava potrebe svih dionika u turizmu, te se time dolazi do kreiranja kvalitetnog turizma koji ispunjava zahtjeve budućih generacija.

Cilj održivog turizma je da razvoj donese pozitivno iskustvo za lokalno stanovništvo, turističke organizacije i za same turiste, odnosno održivi turizam predstavlja nastojanje da se učinak na okoliš i na lokalnu kulturu svede na najmanju moguću mjeru, a da istovremeno omogući stvaranje radnih mjesta za lokalno stanovništvo u budućnosti. Svi dionici turizma, dakle, na strani turističke ponude i turističke potražnje, moraju imati odgovorniji odnos prema svom okruženju. Da bi se osigurala budućnost određene turističke destinacije potrebno je primijeniti koncepciju održivog turizma.⁵⁹ Glavni izazovi za održivi turizam mogu se podijeliti u pet skupina. To su:⁶⁰

1. **Upravljanje dinamičnim rastom.** Smatra se da će turizam u sljedećih 15 do 20 godina rasti ubrzanim tempom pa je stoga potrebno upravljati tim rastom na adekvatan način. Potrebno je pažljivo isplanirati razvojne mogućnosti i mjesta na kojima će se turizam razvijati te poboljšati upravljanje okolišem. Na pritisak razvoja osobito su osjetljivi povijesni gradovi, marine i obalni okoliš te osjetljivi prirodni okoliši sa velikom bioraznolikošću.

---

⁵⁹Brkljača-Pucar, M. (2016): Održivi turizam u Republici Hrvatskoj. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

⁶⁰UNEP (United Nations Environment Programme) & WTO (World Tourism Organization) (2005): Making tourism more sustainable: a guide for policy makers, str. 12-14. Dostupno na: <http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741> [14.04.2020]

2. **Klimatske promjene.** Klimatske promjene i turizam imaju dva odnosa. Prvi je taj da klimatske promjene utječu na turizam, a drugi da turizam stvara klimatske promjene. Klimatske promjene poput podizanja razine mora, erozije plaža, oluja te poremećaja u tokovima voda prijete mnogim destinacijama.
3. **Ublažavanje siromaštva.** Razvoj turizma potiče ublažavanje siromaštva jer najčešće predstavlja novi izvor prihoda u ruralnim područjima te omogućuje otvaranje novih radnih mjesta, kao i podizanje životnog standarda. Glavni izazov je pronaći način da posjetitelji troše više u siromašnim zemljama.
4. **Potporna za očuvanje.** Pronalaženje sredstava za očuvanje je problem svugdje, iako njegova veličina varira od mjesta do mjesta. Zaštićena mjesta u zemljama u razvoju dobivaju manje od 30 posto sredstava pa su neke zemlje smanjile sredstva za očuvanje čak i do 50 posto.
5. **Zdravlje, sigurnost i osiguranje.** U posljednjih desetak godina, strah od zaraza i nesigurnost u putovanju razlog su značajnih turističkih fluktuacija. Iako su to kratkotrajne pojave i oporavak od njih često je brz, ipak imaju utjecaj na održivost.

Održivi razvoj turizma zahtijeva međusobnu suradnju svih dionika, uz prisutno snažno političko vodstvo. Održivi turizam je trajni proces koji zahtijeva praćenje utjecaja, te uvođenje potrebnih mjera kada je to potrebno. Njime se postiže visoka razina zadovoljstva među turistima, a i među lokalnim stanovništvom. Osim korisnog iskustva za posjetitelje, podiže se i njihova svijest o pitanjima održivosti.

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA U URBANIM SREDINAMA

3.1. Učinci razvoja turizma

Turizam je moderan globalni fenomen koji se odražava na opći razvoj društva. Učinci razvoja turizma podrazumijevaju ne samo ekonomske, već i ekološke, socijalno-kulturne aspekte života. Zbog brojnih ekonomskih koristi koje proizlaze iz njegovog razvoja, turizam je stekao vrlo važan status i u mnogim je zemljama dobio značajnu ulogu i prioritet u gospodarskom razvoju. Turizam s tog područja koristi određene ekonomske koristi koje bi inače ostale neiskorištene. Također, smatra se da nekontrolirani i neplanirani razvoj turizma može imati negativne utjecaje na okoliš, te na društvene i ekonomske posebnosti destinacije. Svi ti mogući negativni utjecaji predstavljaju ozbiljnu prijetnju turističkim aktivnostima i daljnjem razvoju urbanih područja.⁶¹

Osim pozitivnih učinaka turizma u gradovima poput povećane zaštite urbanog prostora, kvalitetnijeg održavanja javnog prostora, investicija i zaposlenosti, jačanja kulturnog identiteta i drugog, postoje i negativni učinci koji se očituju u degradaciji i uništavanju urbanog prostora, promjeni urbanog prostora i lokalne kulture, monocentralizacije i prevelike ovisnosti o turizmu i drugih negativnih učinaka turizma.⁶² Razmatranjem negativnih učinaka turizma može se uočiti da oni znatno ovise o intenzitetu i stupnju razvoja turizma u gradu te razvijenosti drugih gospodarskih djelatnosti u gradu i regiji, odnosno stupnju ovisnosti grada o turizmu i intenzitetu usmjerenosti na turizam. Iz ovoga proizlazi da je za ublažavanje ili anuliranje negativnih učinaka turizma potrebna regulacija, posebice utvrđivanje kapaciteta nosivosti urbane destinacije, definiranje namjene i korištenja prostora te postavljanje standarda potrebnih za održavanje kvalitete života građana i kvalitete proizvoda i usluga namijenjenih turistima.⁶³

---

⁶¹Pavlic, I., Portolan, A. i Burotac, M. (2013): Urban tourism towards sustainable development. *International journal of multidisciplinary in business and science*, 1(1), str. 72-79. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=195653 [01.06.2020]

⁶²Nunkoo, R., Ramiksoon, H. (2010): Small island urban tourism: a residents' perspective. *Current Issues in Tourism*. vol. 13, no. 1, str. 37-60

⁶³Klarin, T. (2018): Pretpostavke uspješne implementacije koncepta održivog razvoja turizma: primjer urbanih destinacija Republike Hrvatske. *Acta turistica*, 30(1), str. 43-85. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=299741 [01.06.2020]

Sustavno su prikazani pozitivni i negativni učinci turizma na određenu turističku destinaciju (Tablica 2).

Tablica 2: Pozitivni i negativni učinci turizma

POZITIVNI UČINCI	NEGATIVNI UČINCI
Ekonomski	
<ul style="list-style-type: none"> • Rast životnog standarda • Poticanje investicija • Kreiranje zaposlenosti • Povećanje proračunskih prihoda • Povećanje proizvodnje • Porast BDP-a • Prihodi od oporezivanja • Devizni prihodi • Utjecaj na negativni saldo platne bilance • Partnerstva • Efekti regionalnog napretka 	<ul style="list-style-type: none"> • Inflacija • Infrastrukturni troškovi • Ekonomska ovisnost • Bolja alternativna ulaganja • Odljev kapitala • Sezonska nezaposlenost • Ekonomske fluktuacije • Neuravnotežen ekonomski razvoj • Visoka turistička specijalizacija (ovisnost) • Financijski troškovi (promocija i dr.)
Socio-kulturni	
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje opće razine obrazovanja • Pобољшanje socijalnih usluga • Jačanje tradicionalnih vrijednosti • Podizanje vrijednosti vlastite i tuđe kulture • Porast interesa lokalnog stanovništva za sudjelovanje u aktivnostima i događajima • Poticanje kulturne razmjene • Unaprjeđenje načina života 	<ul style="list-style-type: none"> • Nerazumijevanje i sukobi • Komercijalizacija • Potencijalni porast stope kriminaliteta • Socijalna dislokacija • Potencijalni porast stope prostitucije • Promjena u strukturi zajednice • Demonstracijski efekt (kopiranje ponašanja, govora, navika posjetitelja)
Ekološki	
<ul style="list-style-type: none"> • Pобољшanje lokalne infrastrukture • Očuvanje arheoloških i povijesnih lokaliteta • Razvoj novih objekata • Očuvanje značajnih prirodnih područja • Pобољшanje kvalitete okoliša 	<ul style="list-style-type: none"> • Onečišćenje vode • Vizualna degradacija • Onečišćenje zraka • Buka • Gubitak vegetacije • Prenapučenost • Zbrinjavanje otpada • Oštećenja arheoloških i povijesnih lokaliteta

Izvor: vlastita izrada prema Marzuki, A. (2009): Impacts of Tourism Development. Dostupno na: [https://www.researchgate.net/publication/254237813 Impacts of Tourism Development](https://www.researchgate.net/publication/254237813_Impacts_of_Tourism_Development) [01.06.2020] i prema Gržinić, J. (2019): Uvod u turizam – povijest, razvoj, perspektive. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3111/datastream/FILE0/view> [03.06.2020]

3.2. Uloga nositelja ponude u održivom urbanom razvoju

Dionike turističke ponude možemo definirati kao skupine ili pojedince koji su povezani s inicijativama za održivi razvoj turizma i stoga mogu utjecati na odluke ili aktivnosti koje se tiču tih inicijativa, a te odluke također mogu utjecati i na njih.⁶⁴ Podrška turističkim dionicima ključna je za razvoj, uspješno poslovanje i dugoročnu održivost turizma. Međutim, nemaju svi nositelji istu razinu interesa za održivi razvoj turizma, te neki mogu biti manje aktivni ili uopće neaktivni.⁶⁵ U pogledu održivog razvoja turizma, svaka skupina dionika kritična je sastavnica turističke destinacije, ponajprije zbog inicijativa koje poduzimaju.

Međutim, iako svaka skupina dionika igra važnu ulogu u razvoju turizma, neki dionici su važniji od ostalih. Na primjer, vlade se posebno bave pitanjima koja se odnose na turističku infrastrukturu, poput prijevoza i smještaja.⁶⁶ Zajednice domaćina često se bave lokalnim pitanjima, poput učinaka turizma na zajednicu, njihove kvalitete života i potrebe za održivošću.⁶⁷ Turistička poduzeća uglavnom se bave pitanjima koja izravno utječu na njihovo poslovanje, poput turističkog proizvoda, marketinga i turističkog zadovoljstva. Svaka grupa dionika ima različit skup potreba i očekivanja koji se odnose na uspješnost same destinacije, ali i na primjenu ciljeva održivosti. Percepcije dionika prihvaćene su kao ključne za osmišljavanje učinkovitih strategija kojima se provodi održivi turizam.⁶⁸

Da bi upravljanje turističkim lancem bilo učinkovito, potrebno je poštovati osnovno načelo koje se odnosi na dobru povezanost dionika, čiji je zadatak proučavanje i ispunjavanje potreba sadašnjih i potencijalnih turista i posjetitelja. Nositelji turističke ponude su:⁶⁹

- Poduzetnici malih obiteljskih smještajnih kapaciteta;
- Hotelijeri (smještajni objekti iz skupine hoteli);

---

⁶⁴Waligo, V.M., Clarke, J., Hawkins, R. (2013), op.cit.

⁶⁵Dabphet, S. (2013): The key stakeholders in the implementation of sustainable tourism development in two rural towns of Thailand. Dostupno na: http://www.ijbts-journal.com/images/main_1366796758/0029-Siripen.pdf [02.06.2020]

⁶⁶Hardy, A. L. i Beeton, R.J.S. (2001): Sustainable tourism or maintainable tourism: Managing resources for more than average outcomes. *Journal of Sustainable Tourism*, 9(3), str. 168-192

⁶⁷Getz, D. i Timur, S. (2005): Stakeholder involvement in sustainable tourism: Balancing the voices. Maryland Heights, Butterworth-Heinemann

⁶⁸Ibidem

⁶⁹Ivandić, N., Kunst, I. (2013): Nacionalni program razvoja malog i srednjeg poduzetništva u turizmu. Zagreb, Institut za turizam, str. 8

- Poduzetnici u sferi ponude hrane i pića;
- Poduzetnici uslužnih obrta, trgovačke djelatnosti;
- Poduzetnici u području stvaranja zabavnih sadržaja, rekreacije;
- Poduzetnici turističkog posredovanja – turističke agencije i turoperatori;
- Poduzetnici nautičkog turizma, pa se u tom području za dionike promatraju luke nautičkog turizma, čarteri, ploveći smještajni objekti;
- Poduzetnici vinskog turizma;
- Dionici državnih institucija na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Planiranje, lokalna kontrola, održivi razvoj, primjena novih tehnologija i segmentacija tržišta dugoročno imaju pozitivne učinke na razvoj destinacije. To se može postići zajedničkim naporima među dionicima turističke ponude, njihovom međusobnom koordinacijom i primjenom znanja koja imaju.⁷⁰

Tablica 3: Prednosti i poteškoće u suradnji nositelja turističke ponude

Prednosti	Poteškoće
<ul style="list-style-type: none"> • Učinkovita i djelotvorna razmjena resursa zbog uzajamne koristi 	<ul style="list-style-type: none"> • Opće nepovjerenje i sumnja među partnerima
<ul style="list-style-type: none"> • Stvaranje povećanog protoka posjetitelja, te time generiranje pozitivnih ekonomskih učinaka 	<ul style="list-style-type: none"> • Nesposobnost različitih sektora u destinaciji za međusobnom suradnjom iz političkih, ekonomskih ili međuljudskih razloga
<ul style="list-style-type: none"> • Smanjenje rizika pri donošenju odluka zbog međusobne povezanosti dionika 	<ul style="list-style-type: none"> • Nепрепознавање stvarne vrijednosti međusobne suradnje
<ul style="list-style-type: none"> • Povećanje potencijala za zajedničke inicijative 	<ul style="list-style-type: none"> • Konkurencija između općinskih vlasti
<ul style="list-style-type: none"> • Veća standardizacija u industriji korištenjem inovativnih marketinških kampanja 	

Izvor: vlastita izrada prema Fyall, A. i Garrod, B. (2005): Tourism marketing – A collaborative approach. Clevedon, UK: Channel View Publications

⁷⁰Sassenberg, U. (2009): The role of key stakeholders in sustainable tourism development: The case study of Nelson/Marlborough/Golden Bay in New Zealand. Faculty of Applied Humanities. Dostupno na: https://www.academia.edu/2520026/The_role_of_key_stakeholders_in_sustainable_tourism_development_the_case_study_of_Nelson_Marlborough_Golden_Bay_in_New_Zealand [02.06.2020]

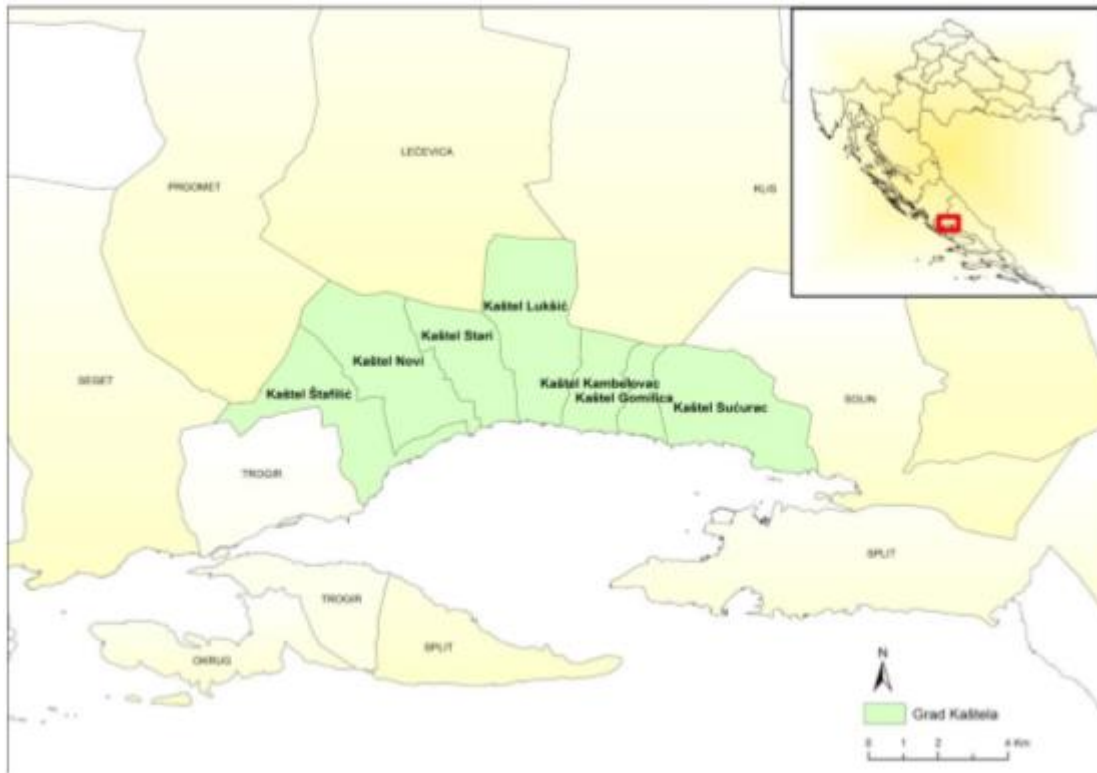
4. ANALIZA RAZVOJA TURIZMA U GRADU KAŠTELA

4.1. Prostorni, demografski i gospodarski aspekti

4.1.1. Prostor, ustroj i stanovništvo

Grad Kaštela je grad u Republici Hrvatskoj, koji administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji, te koji zauzima središnji dio Kaštelanskog zaljeva, nasuprot otoka Čiovo i poluotoka Marjan, te ispod brda Kozjak. Sam grad južno je orijentiran, odnosno njegova obala je na južnoj strani, što znači da je brdo Kozjak na sjevernoj. Polovica terena Grada, polazeći od priobalja je ravna ili blago nagnuta, a zatim postaje sve strmija prema sjeveru gdje se dolazi do obronaka Kozjaka. Grad Kaštela na zapadu graniči s Gradom Trogirom čija je stara jezgra Grada pod zaštitom UNESCO-a, na istoku s Gradom Solinom, na sjeveru s Općinama Klis, Prgomet i Lećevecica, dok na moru graniči s Gradom Splitom, koji je također zaštićen od strane UNESCO-a. Ukupna dužina obalnog pojasa Kaštelanskog zaljeva, koji pripada Gradu Kaštela iznosi 20 km. Prepreka u prirodnom širenju grada prema obroncima Kozjaka je državna cesta koja čitavom dužinom presijeca grad na obalni dio i područje poznato pod nazivom „iznad magistrale“. Ukupna površina Grada Kaštela iznosi 56,9 km².

Grad Kaštela prema administrativnom ustroju obuhvaća ukupno sedam naselja koja su smještena uz obalu Kaštelanskog zaljeva, a to su: Kaštel Štafilić, Kaštel Novi, Kaštel Stari, Kaštel Lukšić, Kaštel Kambelovac, Kaštel Gomilica i Kaštel Sućurac. Posljednjih godina su se osim navedenih središta razvila još dva manja centra, Radun i Rudine. Radun pripada Kaštel Starom, dok Rudine pripadaju Kaštel Novom, te su relativno gusto naseljeni.

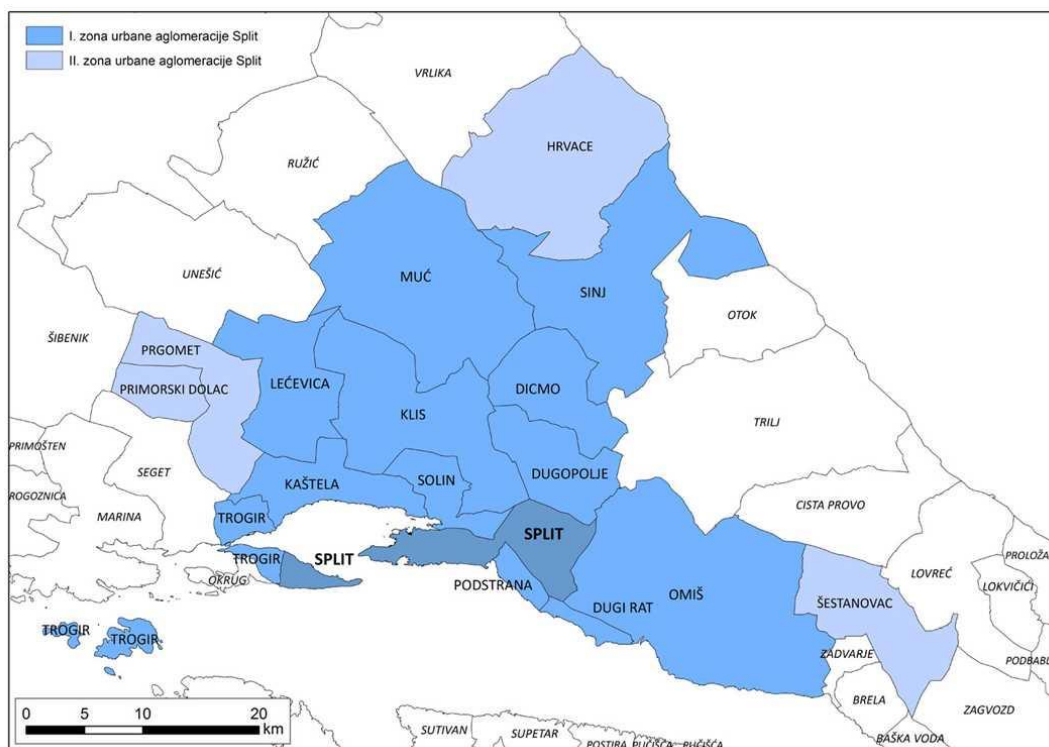

Slika 6: Naselja i geografski položaj Grada Kaštela

Izvor: Lučić, T. et al. (2016): Strategija razvoja Grada Kaštela 2016.-2020. Split, Meta Consulting, str. 4. Dostupno na: http://www.kastela.hr/wp-content/uploads/2012/02/Strategija-razvoja-Grada-Ka%C5%A1tela-2016-2020_FINAL.pdf [20.02.2020]

Odlukom o ustrojavanju Urbane aglomeracije Split koju je donio ministar regionalnog razvoja i fondova Europske Unije 30. studenoga 2015. godine, Grad Kaštela ušao je u sastav Urbane aglomeracije Split kao jedna od ukupno 13 jedinica lokalne samouprave koju navedena aglomeracija obuhvaća, a istu čine sljedeće jedinice lokalne samouprave: Grad Split, Grad Kaštela, Grad Omiš, Grad Sinj, Grad Solin, Grad Trogir, Općina Dicmo, Općina Dugi Rat, Općina Dugopolje, Općina Klis, Općina Lećevica, Općina Muć, Općina Podstrana.⁷¹

⁷¹<https://www.split.hr/urbana-aglomeracija-split/opce-informacije/obuhvat-uas> [26.02.2020]

Slika 7: Obuhvat urbane aglomeracije Split

Izvor: <https://www.split.hr/urbana-aglomeracija-split/opce-informacije/obuhvat-uas> [26.02.2020]

Aglomeracija je gospodarski usmjerena na veliki broj razliĳitih djelatnosti meĳu kojima su najznaĳajnije industrija, graĳevinarstvo, promet, turizam, trgovina i obrt. Pored toga Grad Split je vaĳno sveuĳilišno, bankarsko, zdravstveno i sportsko središte regionalnog i makroregionalnog znaĳenja.⁷² Podruĳje Grada Kaštela pripada pojasu mediteranske klime jadranskog tipa ĳija su obiljeĳja vruĳa i suha ljeta te blage i vlaĳne zime s velikim brojem sunĳanih sati te izraĳenom vjetrovitošĳu. To pogoduje poljodjelstvu, povrtlarstvu i voĳarstvu, ali i maslinarstvu i vinogradarstvu koje su dugo vremena bile gotovo najvaĳnije za gospodarstvo ovoga podruĳja, dok je ribarstvo bila tradicionalna aktivnost domaeĳeg stanovništva ovoga podruĳja.

S pravnog stajališta, Grad Kaštela je pravna osoba, odnosno jedinica lokalne samouprave, a sjedište joj se nalazi u Kaštel Suĳurcu. Na podruĳju Grada Kaštela, prema Popisu stanovništva iz 2011. godine ųivi ukupno 38.667 stanovnika, ųto ĳini 8.5% stanovništva Splitsko-dalmatinske ųupanije, a to ga svrstava na drugo mjesto prema broju stanovnika Splitsko-dalmatinske

⁷²Luĳiĳ, T. et al. (2016): Strategija razvoja Grada Kaštela 2016.-2020. Split, Meta Consulting, str. 4. Dostupno na: http://www.kastela.hr/wp-content/uploads/2012/02/Strategija-razvoja-Grada-Ka%C5%A1tela-2016-2020_FINAL.pdf [20.02.2020]

županije. Udio stanovnika Grada Kaštela u županiji ravnomjerno se povećava u zadnjih 20 godina, što je posljedica povećanja broja stanovnika u Gradu Kaštelima te istovremenog smanjenja broja stanovnika u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Naime, na području Grada Kaštela u zadnja tri međupopisna razdoblja, zabilježen je blagi trend porasta broja stanovnika s tendencijom stagnacije, dok u Splitsko-dalmatinskoj županiji broj stanovnika opada, ali se u drugom međupopisnom razdoblju usporava tempo smanjenja broja stanovnika.⁷³

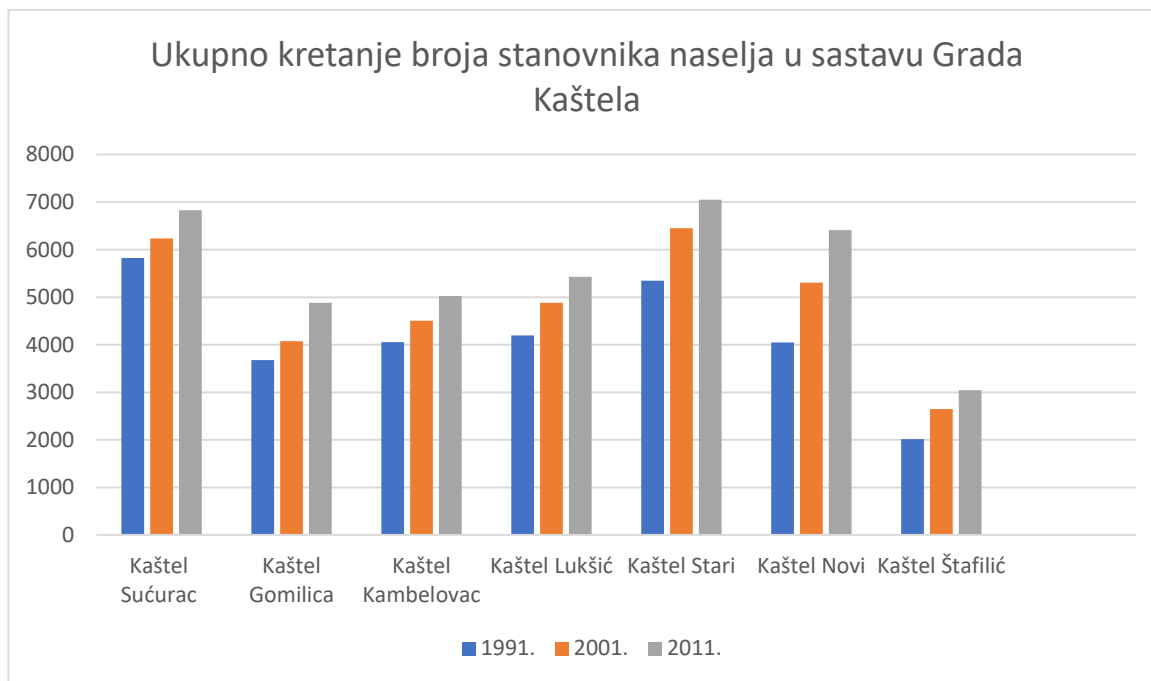
Tablica 4: Kretanje broja stanovnika Grada Kaštela i Splitsko-dalmatinske županije

Prostorna cjelina	Broj stanovnika		
	1991.	2001.	2011.
Grad Kaštela	29.159	34.103	38.667
Splitsko-dalmatinska županija	474.019	463.676	454.798
Udio (%)	6,2%	7,4%	8,5%

Izvor: Državni zavod za statistiku; Izvješće o stanju u prostoru Grada Kaštela 2009.-2013.

Broj stanovnika uglavnom je ravnomjerno raspoređen po naseljima. Najviše je stanovnika u naselju Kaštel Stari, a najmanje u Kaštel Štafiliću. U svim naseljima broj stanovnika povećan je u zadnja dva međupopisna razdoblja (Graf 1). Povećani rast broja stanovnika u zadnjih 10 godina zabilježen je u naseljima Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica i Kaštel Kambelovac, a trend stagnacije prisutan je u naseljima Kaštel Lukšić, Kaštel Stari, Kaštel Novi i Kaštel Štafilić.

⁷³ Lučić, T. et al. (2016), op.cit., str. 8

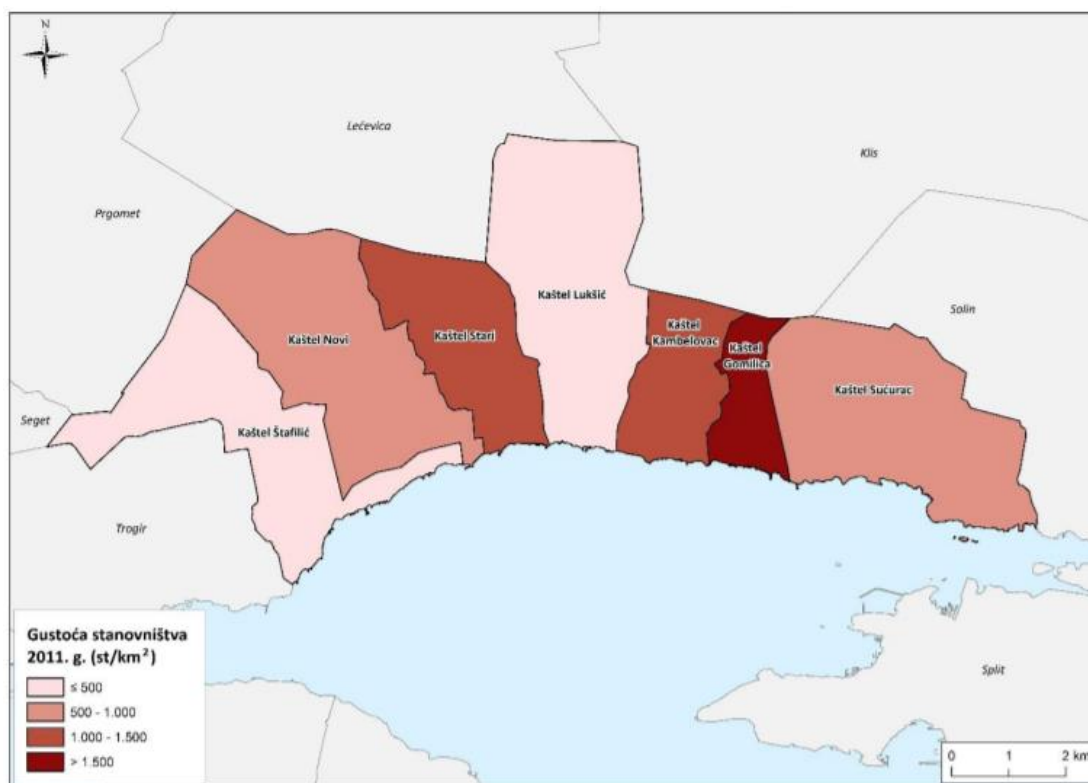
Graf 1: Ukupno kretanje broja stanovnika naselja u sastavu Grada Kaštela od 1991.-2011. godine

Izvor: vlastita izrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku

Prostorni razmještaj stanovništva u naseljima Grada Kaštela obilježava decentralizacija, odnosno uravnotežen demografski razmještaj. Takva prostorna distribucija stanovništva i naselja predstavlja izazov za povećanje dostupnosti kulturnih sadržaja, stoga je potrebno u narednom razdoblju osigurati povećanje razine dostupnosti kulturne infrastrukture i kulturnih sadržaja. Osnovni pokazatelj prostornog razmještaja stanovništva je odnos broja stanovnika i površine prostornih jedinica (tzv. gustoća naseljenosti). Prosječna gustoća naseljenosti Grada Kaštela iznosi 670 st./km², što je višestruko više od nacionalnoga prosjeka (78,5 st./km²).⁷⁴ Zahvaljujući procesu litoralizacije (preseljenje stanovništva na obale zbog socioekonomskih i gospodarskih funkcija na obali) te suburbanizacije Grada Splita, prostor Grada Kaštela predstavlja jedan je od najgušće naseljenih prostora u Republici Hrvatskoj. Ako se podaci o gustoći stanovništva analiziraju na razini naselja Grada Kaštela, izrazita gustoća naseljenosti prisutna je u naselju Kaštel Gomilica, a najmanju ima naselje Kaštel Štafilić.

⁷⁴Katuriđ, I. et al. (2017): Strategija kulturnog razvitka Grada Kaštela 2017.-2023. – Prijedlog. Split, Urbanex, str. 31-32. Dostupno na:

https://www.kastela.hr/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?language=hr-HR&Command=Core_Download&EntryId=999&PortalId=0 [16.04.2020]

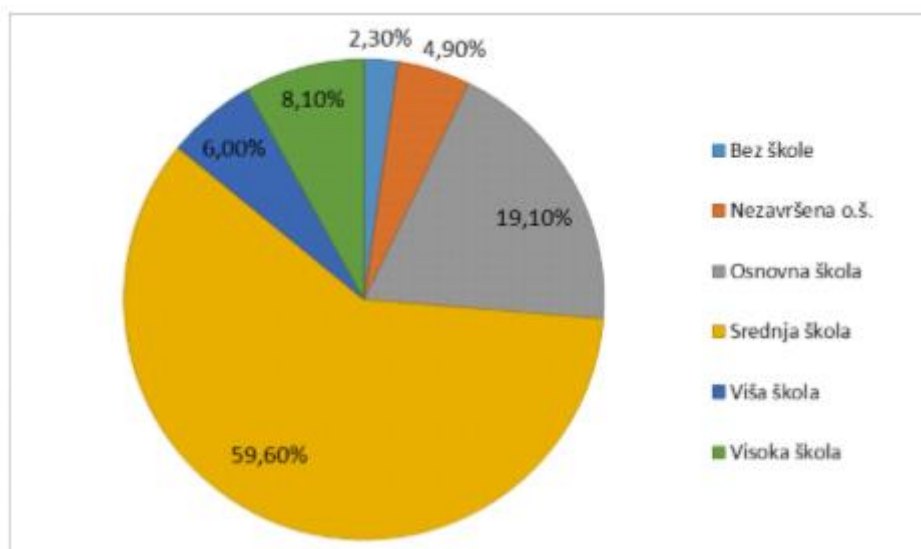
Slika 8: Gustoća stanovništva po naseljima Grada Kaštela 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva 2011. godine

4.1.2. Gospodarstvo Grada Kaštela

Stanovništvo Grada Kaštela pokazuje trend povećanja opće razine obrazovanosti u posljednjih nekoliko međupopisnih razdoblja. Udio stanovnika bez završene osnovne škole se upola smanjio (u odnosu na Popis stanovništva iz 1991. godine), a povećao se udio stanovništva sa završenom srednjom školom te stručnim i sveučilišnim studijem. Prema popisu iz 2011. godine vidljivo je da najveći udio stanovništva ima završenu srednju školu, dok 14,1% ima neki oblik završene više ili visoke škole (Slika 9).⁷⁵

⁷⁵Lučić, T. et al. (2016), op.cit., str. 8

Slika 9: Struktura obrazovanosti stanovništva Grada Kaštela za 2011. godinu

Izvor: Državni zavod za statistiku

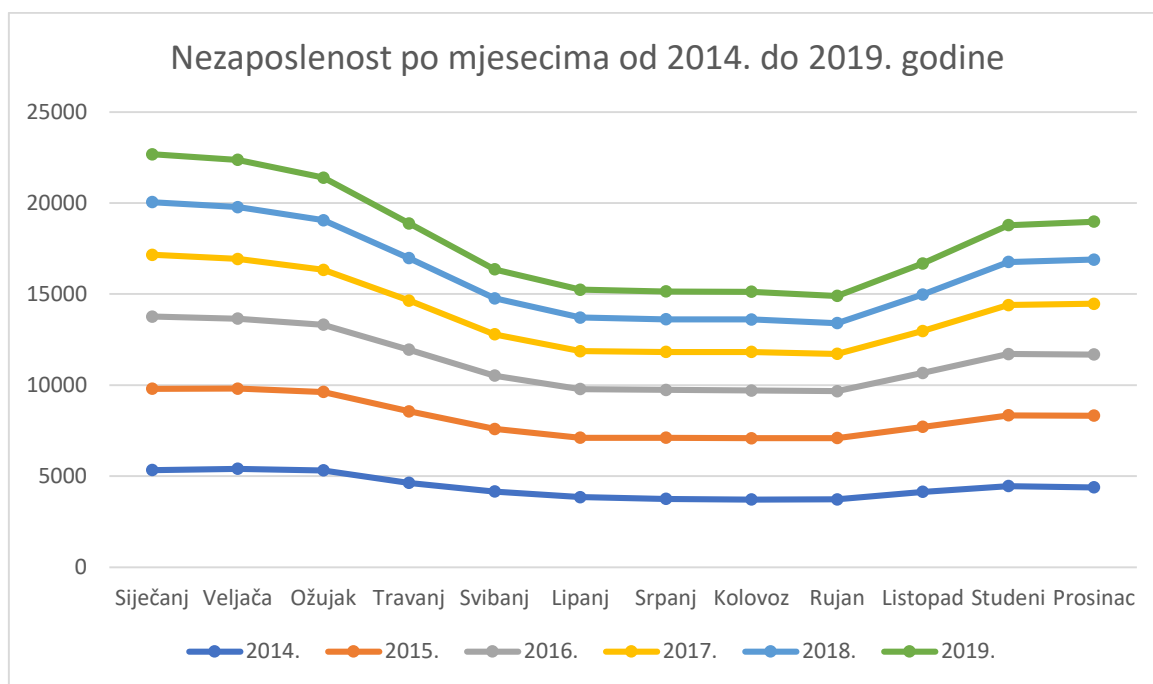
Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (Tablica 5) u Gradu Kaštela je 2014. godine broj zaposlenih u pravnim osobama bio svega 2.326 osoba, dok je u 2018. godini bilo zaposleno ukupno 5.464 osoba. Od toga je najveći broj zaposlenih u trgovini – 1.375 ili 25,2%. Zaposlenost u ovom sektoru značajno je porasla s obzirom na 2014. godinu, kada je u trgovini bilo zaposleno 703 osobe, što je u pola manje nego u 2018. godini. Slijedi prerađivačka industrija s udjelom od 15,4% odnosno 839 zaposlenih. U prerađivačku industriju, prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD) 2007. spada: proizvodnja prehrambenih proizvoda i pića, proizvodnja tekstila, odjeće i kože, proizvodnja kemikalija, gume i plastike, metala i nemetalnih proizvoda, elektronskih i elektroničkih proizvoda, prerada drva, proizvodnja namještaja, proizvodnja papira, proizvodnja prijevoznih sredstava. Zatim slijedi obrazovanje sa udjelom od 12,3% odnosno 671 zaposlenih. Na temelju ovih podataka prema kojima broj zaposlenih u uslužnim (tercijarnim) i obrazovnim (kvartarnim) djelatnostima značajno raste, a u primarnoj djelatnosti – poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu pada, vidljiv je trend promjena sektorskih struktura po kojima tercijarni (uslužni) sektor postaje sve zastupljeniji.

Tablica 5: Zaposleni u pravnim osobama prema NKD 2007., od 2014.-2018. godine

Područja djelatnosti NKD 2007.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	60	57	32	24	16
Rudarstvo i vađenje	0	0	3	0	0
Prerađivačka industrija	203	193	801	763	839
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	4	5	27	27	28
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	5	6	52	54	55
Građevinarstvo	71	25	350	328	503
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	703	725	1.207	1.084	1.375
Prijevoz i skladištenje	195	191	590	529	563
Djelatnosti pružanja smještaja, te usluživanja hrane	36	51	167	122	158
Informacije i komunikacije	5	5	13	19	23
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	30	30	34	31	45
Poslovanje nekretninama	12	8	25	23	22
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	57	45	153	143	170
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	45	62	145	172	171
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	69	86	182	187	339
Obrazovanje	570	571	651	671	671
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	118	113	179	171	184
Umjetnost, zabava i rekreacija	98	104	194	165	181
Ostale uslužne djelatnosti	45	41	93	117	121
UKUPNO	2.326	2.318	4.898	4.630	5.464

Izvor: vlastita izrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku – Zaposlenost i plaće

Graf 2: Nezaposlenost po mjesecima od 2014. do 2019. godine u Gradu Kaštela

Izvor: vlastita izrada prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih na području Grada Kaštela u 2014. godini u prosjeku iznosio je 4.203 osobe, dok je u 2019. godini u prosjeku iznosio 1.913 osoba, što predstavlja smanjenje nezaposlenosti za 54,5%. U posljednje dvije godine promatranog perioda, uočljiv je trend značajnog smanjenja nezaposlenosti (Graf 2). Grad Kaštela suočen je s problemom pojačane sezonske nezaposlenosti, koja najvišu razinu uobičajeno dostiže u zimskim mjesecima. Najniža razina nezaposlenosti prisutna je u ljetnim mjesecima – lipanj, srpanj i kolovoz, što je rezultat sezonalnosti odnosno sezonskog zapošljavanja u turizmu i ugostiteljstvu, ali i ostalim djelatnostima koje također zapošljavaju radnike sezonskog karaktera. Takav trend prisutan je u svakoj godini promatranog razdoblja. Iako broj nezaposlenih opada, problem i dalje predstavljaju prevelike oscilacije u broju nezaposlenih na godišnjoj razini.

Gospodarstvo Grada Kaštela raspoređeno je tako da je istočni dio grada oko Kaštel Sućurca polovicom prošlog stoljeća postao je industrijsko središte s kemijskom industrijom - tvornicom cementa i željezarnom, te i trgovačkim centrom kojem gravitiraju i građani s šireg područja srednje Dalmacije. Poljoprivreda je razvijena u povijesno-arheološki bogatom Kaštelanskom polju i na južnim padinama Kozjaka s uzgojem tradicionalnih mediteranskih kultura. U posljednje vrijeme procvat posebice doživljava uzgoj maslina, vinove loze i trešanja. Zapadni dio grada turistički je orijentiran. To je područje u kojem se nalazi najveći broj smještajnih

kapaciteta – privatni smještaj, kamp, hoteli i hosteli. U Kaštel Gomilici nalazi se novo izgrađena Marina Kaštela koja omogućuje prihvat privatnih i charter brodova.⁷⁶

4.1.3. Prometna infrastruktura

Područjem Grada Kaštela prolazi dionica državne ceste D8 (poznata kao Jadranska magistrala), u duljini od 14,9 kilometara, te dionica autoceste A1 Zagreb - Karlovac- Bosiljevo – Split – Ploče – Opuzen – granica BIH te granica BIH – Dubrovnik, u duljini od 2,55 kilometra. Na području grada nema županijskih i lokalnih cesta jer na temelju Odluke o cestama na području velikih gradova koje prestaju biti razvrstane u javne ceste, županijske i lokalne ceste na području Kaštela postale nerazvrstane ceste. Prema podacima gradskih službi ukupna duljina nerazvrstanih cesta na području grada iznosi 207,8 kilometara. U razdoblju od 2009. godine do 2013. godine izgrađeno je i rekonstruirano ukupno otprilike 4,340 metara. Prethodno spomenuta državna cesta D8 rekonstruirana je u dužini od 14, 2 kilometra, na dionici Solin - Plano. U sklopu rekonstrukcije izvedeni su nadvožnjaci, pothodnici, nathodnici i nova raskrižja.⁷⁷ Renovirana državna cesta ispunjava prometne propise kako bi se kvalificirala kao brza cesta, što uvelike poboljšava prometne uvjete na području Grada Kaštela.

Tablica 6: Podaci o duljinama javnih cesta na području Grada Kaštela

Duljina autocesta (km)	Duljina državnih cesta (km)	Duljina županijskih cesta (km)	Duljina lokalnih cesta (km)	Ukupna duljina razvrstanih javnih cesta (km)
2,55	17,61	21,17	9,23	50,56

Izvor: Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture

Što se tiče lokalnog prometa, u Gradu Kaštela organizirane su autobusne linije u sklopu tvrtke „Promet Split d.o.o.“ sa sjedištem u Splitu. U Gradu Kaštela prometuju slijedeće linije:

- broj 2 (Zračna luka-Kaštel Sućurac (Strinje)-Poljička-Split/Split-Poljička-Kaštel Sućurac (Strinje)-Zračna luka);
- broj 2A (Kaštel Sućurac(Strinje)-Trajektna luka-K.Sućurac (Strinje));
- broj 37 (Split-Airport-Trogir/Trogir-Airport-Split);

⁷⁶Grad Kaštela (2014): Razvojni projekti Grada Kaštela i Akcijski plan financiranja kroz fondove Europske Unije. Kaštela, str. 6

⁷⁷Grad Kaštela (2014), op.cit.

- broj 38 (Split-Kaštel Stari-Resnik/Resnik-Kaštel Stari-Split);
- broj 91 (Kaštel Stari-Plano-Primorski Dolac-Sitno-Bogdanovići-Divojevići/Divojevići-Bogdanovići-Sitno-Primorski Dolac-Plano-Kaštel Stari);
- broj 93 (Kaštel Stari-Malačka-Tešije-Đirlići-Šerići/Šerići-Đirlići-Tešije-Malačka-Kaštel Stari);

ali i posebne linije:

- Kaštel Stari-Željeznička stanica/Željeznička stanica-Kaštel Stari;
- Kaštel Stari-Rudine/Rudine-Kaštel Stari;
- Trogir kolodvor-Željeznička stanica (Kaštel Stari)/Željeznička stanica (Kaštel Stari)-Trogir kolodvor (integrirana linija).

Područjem Grada Kaštela prolazi željeznička pruga M 604 iz smjera Splita prema Kninu odnosno Zagrebu (tzv. lička pruga). Pruga je jednokolosiječna, neelektrificirana, slabog kapaciteta, najveće dopuštene brzine od 60 do 100 km/h. Pruga nije sastavni dio međunarodnih i paneuropskih koridora. U funkciji javnog gradskog odnosno prigradskog prijevoza u određenoj mjeri, koristi se i željeznički promet. Na relaciji između centra Splita do Kaštel Starog prigradski vlak putuje 24 minute, a između navedena dva krajnja odredišta postoji još pet stanica na kojima se vlak zaustavlja (Split-Predgrađe, Solin, Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac). Obzirom na veću rangiranost željezničke stanice u Kaštel Starom, putnici na relaciji prema Splitu dnevno imaju na raspolaganju 14 polazaka prema Splitu.⁷⁸

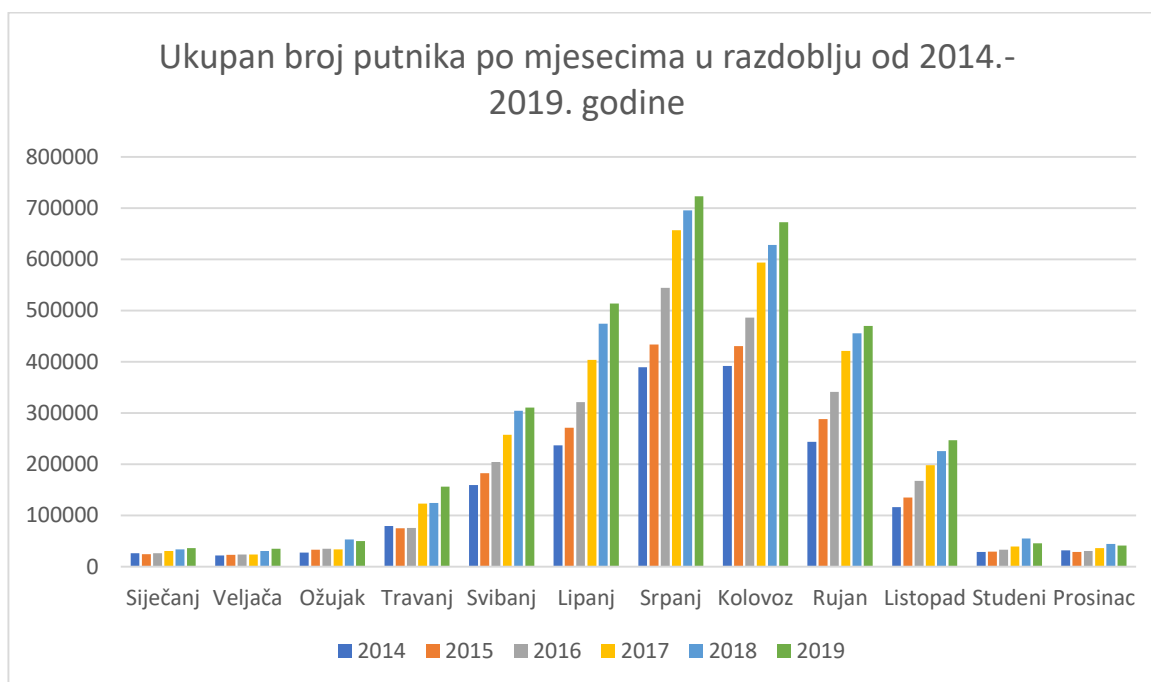
Kako navodi Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2030., u funkcionalnoj regiji središnje i srednje Dalmacije željeznički promet manje je važan jer razine njegove pristupačnosti nisu konkurentne cestovnom sustavu, stoga je osnovni prioritet poboljšati povezanost željezničkih kolodvora u gradovima sa sustavima javnog prijevoza. Također, u kontekstu unaprjeđenja pristupačnosti teretnom prometu, prioritet je poboljšati pristupačnost prema lukama kako bi se ograničile količine prometa teretnih kamiona u središnjim i turističkim područjima. Dakle, prioriteti razvoja željezničkog prometa na području Grada Kaštela su veća integracija željeznice u sustav javnog gradskog prometa te korištenje željezničkog sustava u

---

⁷⁸Lučić, T. et al. (2016), op.cit., str. 22

prijevozu tereta radi smanjenja zagušenja u cestovnom prometu, troškovne učinkovitosti te smanjenje zagađenja.⁷⁹

Također, na području Grada Kaštela, točnije u Kaštel Štafiliću, nalazi se Zračna luka Split, jedna od devet međunarodnih luka u Republici Hrvatskoj. Nakon Zračne luke Franjo Tuđman u Zagrebu, najprometnija je zračna luka u Republici Hrvatskoj. Zbog konstantnog povećanja prometa i rasta broja putnika luka je proširena i modernizirana. Naime, na postojećih 11.000 metara kvadratnih se dodaje još 36.000 kvadrata aerodromske infrastrukture. Projekt dogradnje i rekonstrukcije Zračne luke Split dovršen je u srpnju 2019. godine.

Graf 3: Ukupan broj putnika po mjesecima u razdoblju od 2014.-2019. godine

Izvor: vlastita izrada prema http://www.split-airport.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=115&lang=hr [08.03.2020]

Na Grafikonu 3 vidljiv je značajan porast ukupnog broja putnika u proteklih šest godina, prema mjesecima. Najveći broj putnika dolazi u mjesecima lipnju, srpnju i kolovozu, a razlog tomu je sezonski karakter destinacije. Broj putnika, koji osim što je povećan u ukupnom godišnjem iznosu, također se i u većini povećava i na mjesečnoj bazi. Zbog velikog prometnog opterećenja i stalnog značajnog rasta prometa, Zračna luka Split stalno planira i ulaže u povećanje i poboljšanje prometnih kapaciteta. Prema Službenom glasniku Grada Kaštela (2015.), u prostoru oko Zračne luke Split nalaze se koridori državne ceste i glavne gradske prometnice (Cesta dr.

⁷⁹Ibidem, str. 20

Frane Tuđmana) te morska luka za javni promet. S njima je Zračna luka Split povezana cestovnim priključcima. Navodi se i da se zračni prostor oko luke štiti posebnim propisima što uvjetuje ograničenjima za gradnju u širem području zračne luke. Osim zračne luke, u Gradu Kaštela postoji i pristanište za hidroavione koje je započelo s radom 2014. godine pod vodstvom njemačke tvrtke European Coastal Airlines, a koje uključuje vezu sa brojnim otocima i obalnim mjestima.

Što se tiče pomorskog prometa na području Kaštela nalaze se:

- Luke za javni promet (Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Lukšić, Kaštel Stari i Resnik);
- Luka nautičkog turizma Giričić (Kaštel Gomilici kao najveća luka nautičkog turizma u županiji - kapaciteta 420 vezova, površine akvatorija max. 10,0ha);
- Ribarska luka Brižine (Kaštel Sućurac);
- Sportske luke (Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Stari, Kaštel Novi);
- Luke posebne namjene (Resnik – Divulje i Brižine);
- Operativna obala radne zone Kaštel Sućurac;
- Iskrcajna mjesta za prihvat ribe (Resnik, Kaštel Sućurac – Brižine, Kaštel Stari, Kaštel Kambelovac).

4.2. Resursna i atrakcijska osnova

Nepokretna i pokretna kulturna baština, prirodna baština, kulturne manifestacije te ostali kulturni resursi imaju iznimnu važnost za kulturni razvitak Grada Kaštela. Nepokretnu kulturnu baštinu s utvrđenim svojstvom kulturnog dobra čine pojedinačne građevine i/ili kompleksi građevina, kulturno-povijesne cjeline te krajolici. Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara nepokretna kulturna dobra mogu biti: grad, selo, naselje ili njegov dio; građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem; elementi povijesne opreme naselja; područje, mjesto, spomenik ili obilježje povezano s povijesnim događajima i osobama; arheološka zona i arheološko nalazište, uključujući podmorska nalazišta i zone; područje s etnološkim i

toponimskim sadržajima; krajolik ili njegov dio koji svjedoče čovjekovoj nazočnosti u prostoru; vrtovi, perivoji i parkovi; tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti.⁸⁰

Pokretna kulturna dobra čini zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima; crkveni inventar; arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi; arheološki nalazi; djela likovnik i primijenjenih umjetnosti; etnografski predmeti; stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine; dokumentacija o kulturnim dobrima; kazališni rekviziti, skice i kostimi; uporabni predmeti koji svjedoče razvitku znanosti i tehnologije te druge pokretne stvari od umjetničkog, povijesnog, paleontološkog, arheološkog, antropološkog i znanstvenog značaja.⁸¹

Pojam nematerijalna kulturna baština obuhvaća prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koje zajednice, skupine, i u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.⁸² Pojam prirodne baštine veže se uz kulturni identitet prostora jer se sastoji od zaštićenih dijelova prirode, gdje je valorizacija uvjetovana kulturno-povijesnim razvojem.

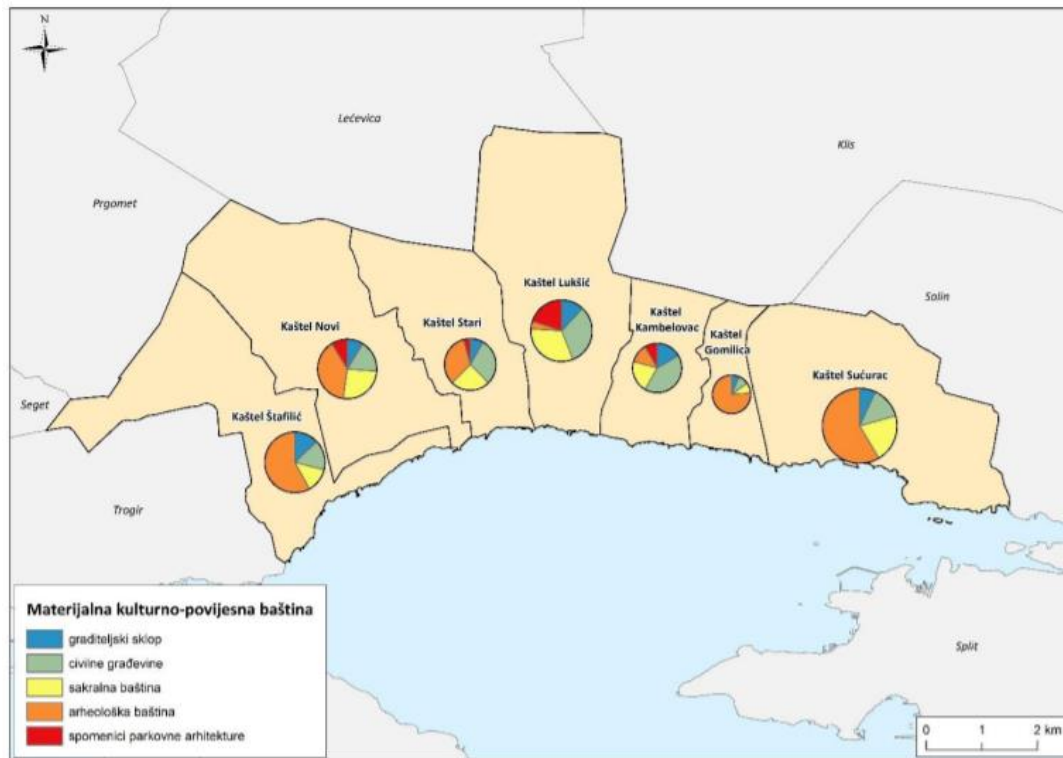
---

⁸⁰<https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/nepokretna-kulturna-bastina/369>

[11.08.2020]

⁸¹<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27> [16.04.2020]

⁸²Katurić, I. et al. (2017), op.cit., str. 52

Slika 10: Udjeli elemenata materijalne kulturno-povijesne baštine po naseljima Grada Kaštela

Izvor: preuzeto iz Katurić, I. et al. (2017): Strategija kulturnog razvitka Grada Kaštela 2017.-2023. – Prijedlog. Split, Urbanex, str. 43. Dostupno na: <http://www.kastela.hr/wp-content/uploads/2017/09/Prijedlog-Strategije-kulturnog-razvitka-Grada-Ka%C5%A1tela-2017-%E2%80%93-2023.pdf> [16.04.2020]

Prema strategiji kulturnog razvitka Grada Kaštela evidentirano je osam kulturno-povijesnih cjelina koje obuhvaćaju zaštićene povijesne jezgre svih sedam naselja. Svaki Kaštel ima istoimenu povijesnu jezgru, dok se u Kaštel Štafiliću nalazi i povijesna jezgra pod nazivom Nehaj. Također, na području Grada Kaštela nalazi se 20 elemenata graditeljskih sklopova, pri čemu se ističu tzv. Brca te niz utvrđenih naselja s fortifikacijskim objektima u svih sedam naselja.

Na području Grada Kaštela nalazi se sveukupno 41 civilna građevina, a u tu skupinu spadaju posebno vrijedni stambeni objekti, javne zgrade, palače, infrastrukturni objekti i fortifikacijski objekti. Najprisutniji u Gradu Kaštela su fortifikacijski objekti s 35.7% i kuće s 23.8%. Grad Kaštela dobio je ime po kaštelima, odnosno fortifikacijskim objektima koji čine najvažnije elemente nepokretne kulturne baštine. Osim toga, predstavljaju i veliki razvojni potencijal u kontekstu daljnjeg razvoja kulture, organizacije manifestacija i slično.

Sakralne građevine obuhvaćaju pojedinačne ili komplekse sakralnih građevina koje imaju izrazit povijesni, umjetnički, znanstveni, društveni ili tehnički značaj. U Gradu Kaštela ukupno je evidentirano 39 elemenata sakralne baštine, a najveći broj nalazi se u Kaštel Lukšiću (7), dok ih se u Kaštel Starom, Kaštel Novom i Kaštel Sućurcu nalazi po šest. Osim materijalne kulturne baštine nepokretnih dobara, velik dio resursne osnove Grada Kaštela čini i bogata nematerijalna kulturna baština.

Nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva koji se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:⁸³

- Jezik, dijalekti, govor i toponimija, te usmena književnost svih vrsta;
- Folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote;
- Tradicijska umijeća i obrti.

Bogatstvo tradicionalnog kaštelanskog rukotvorstva kao vrijedne nematerijalne kulturne baštine vidljivo je u cjelokupnom procesu tkanja od izrade tkanina, pripreme pređe, predenja, tkanja, bojenja, šivanja, vezenja, pranja i konačno odijevanja što ukazuje da se nošnja s područja Kaštela po nizu detalja razlikuje od onih u susjednim gradovima te kao takva čini izniman kulturni resurs.⁸⁴

Poseban element nematerijalne baštine na prostoru Grada Kaštela je narodni običaj „krunjevala“, organiziranih karnevala u kojem se kroz povorku ulicama Grada Kaštela prolaze maskirane osobe. Važan segment nematerijalne baštine također je tradicionalno pjevanje koje se najviše prezentira u obliku klapskog pjevanja. Klapsko pjevanje je tradicionalno višeglasno homofono pjevanje u obliku bez pratnje instrumenata, a uvršteno je kao nematerijalno dobro na UNESCO-
vu reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.⁸⁵

Legende, mitovi i priče usmene predaje također predstavljaju važan segment nematerijalne baštine. Jedna od najpoznatijih legendi je ona o Miljenku i Dobrili. Tematika je vrlo slična romantičnoj legendi o Romeu i Juliji, a scenski se izvodi svake godine u Kaštel Lukšiću, u dvorcu Vitturi.

---

⁸³Katurić, I. et al. (2017), op.cit., str. 53

⁸⁴Ibidem

⁸⁵Katurić, I. et al. (2017), op.cit., str. 55

Karakterističan, zaseban proizvod je i lokalna enogastronomija. Ovaj prostor prepoznatljiv je po dalmatinskoj, odnosno mediteranskoj kuhinji, a mediteranska prehrana upisana je kao zaštićeno nematerijalno dobro na UNESCO-vu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.

Na području Grada Kaštela nalazi se ukupno pet zaštićenih dijelova prirode:

- Park Vitturi u Kaštel Lukšiću;
- Park u Kaštel Starome uz hotel Palace;
- Botanički vrt osnovne škole u Kaštel Lukšiću;
- Hrast dub u Kaštel Gomilici;
- Stara maslina u Kaštel Štafiliću.

Te dijelovi krajolika oko Ostroga, Gospe od Stomoriје, Bijaća i Kaočina gaj kao značajni krajobraz, nalaze se pod prijedlogom za zaštitu.

4.3. Analiza turističke ponude i potražnje

Grad Kaštela prepoznat je kao atraktivna turistička destinacija, što je uočljivo prema porastu broja turističkih dolazaka i noćenja iz godine u godinu (Tablica 8). Osim toga, promjene su evidentne i na strani turističke ponude, gdje prvenstveno raste broj jedinica u privatnom smještaju.

Tablica 7: Vrste smještaja u Gradu Kaštela

31.12.19.	Broj domaćina	Broj soba	Broj kreveta	Broj apartmana	Broj kreveta	Broj kuća	Broj kreveta	Ukupno smještajnih jedinica	Ukupno kreveta	Kamp mjesta	Kapacitet
Privatni smještaj	1.546	227	473	2.181	7.397	151	949	2.559	8.819	11	33
Obrtnici	8	16	46	8	34	0	0	24	80		
Hoteli	8	177	348	0	0	0	0	177	348		
Poduzeća	18	51	106	33	103	9	69	93	278		
Poduzeće Resnik	1	77	136	4	12	0	0	81	148		
Hosteli	2	47	147	0	0	0	0	47	147		
Ukupno	1.583	595	1.256	2.226	7.546	160	1.018	2.981	9.820	11	33

Izvor: Turistička zajednica Grada Kaštela

U Tablici 7 prikazano je stanje turističke ponude u Gradu Kaštelima na dan 31.12.2019. godine. S obzirom na stanje turističke ponude na dan 31.12.2015., turistička ponuda smještajnih kapaciteta u Gradu Kaštela u velikoj je mjeri porasla. Povećao se obujam privatnog smještaja, kao i obujam hotela. Na kraju 2015. godine zabilježeno je ukupno 1.263 smještajne jedinice, dok je na kraju 2019. godine zabilježeno čak 2.559 smještajnih jedinica, što predstavlja povećanje od 102.6%. Također, na kraju 2015. godine zabilježeno je ukupno 3.570 kreveta, dok je na kraju 2019. godine zabilježeno ukupno 8.819 kreveta, što predstavlja povećanje za 147%. Također broj hotela se sa 5 povećao na 8, sa 205 kreveta na 348 kreveta. Iz priložene tablice također je vidljivo kako najveći udio turističke ponude Grada Kaštela otpada na privatni smještaj, a zatim slijede poduzeća, obrtnici, hoteli, hosteli te kamp. Što se tiče hotelske ponude, u Gradu Kaštelima dostupno je ukupno 8 objekata, a to su:

- I. Hotel Kastel (Castle Accommodation d.o.o.), 2*, Kaštel Lukšić;
- II. Hotel Tamaris, 2*, Kaštel Kambelovac;
- III. Hotel Villa Žarko, 3*, Kaštel Lukšić;
- IV. Hotel Adria, 3*, Kaštel Štafilić;
- V. Hotel Baletna škola, 3*, Kaštel Kambelovac;
- VI. Hotel Štacija, 3*, Kaštel Lukšić;
- VII. Hotel Manufaktura, 3*, Kaštel Štafilić;
- VIII. Benjamin hotel d.o.o., 3*, Kaštel Novi.

Također, dostupna su i dva hostela, a to su: Hostel Oktarin (Kaštel Štafilić) i Hostel Braća Radić (Kaštel Štafilić).

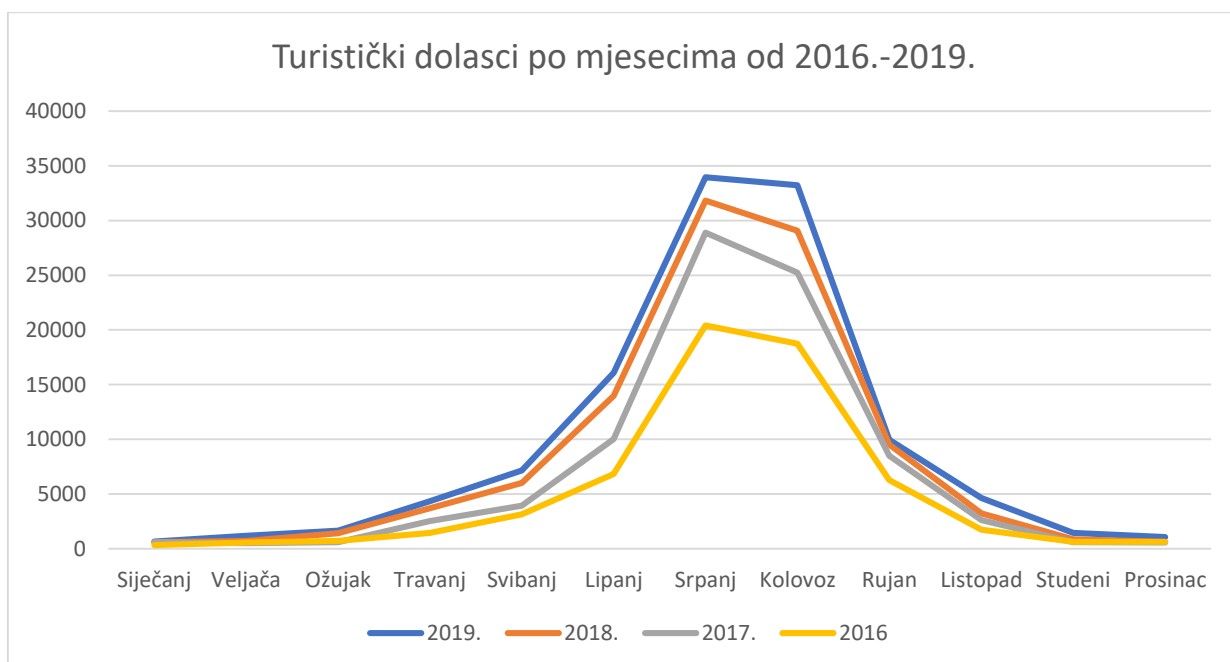
Tablica 8: Ukupan broj dolazaka i noćenja turista od 2010. godine do 2019. godine

Godina	Dolasci turista			Noćenja turista		
	Domaći	Strani	Ukupno	Domaći	Strani	Ukupno
2010.	5.343	20.203	25.546	17.992	132.506	150.498
2011.	5.268	21.663	26.931	17.962	134.866	152.828
2012.	5.626	29.841	35.467	20.804	183.650	204.454
2013.	5.505	33.896	39.401	18.192	196.148	214.340
2014.	5.284	36.942	42.226	23.531	220.818	244.349

2015.	6.334	44.000	50.334	28.427	253.702	282.129
2016.	7.287	54.154	61.441	33.482	337.304	370.786
2017.	7.531	77.601	85.132	36.503	465.801	502.304
2018.	9.845	91.665	101.510	40.360	545.319	585.679
2019.	10.518	105.610	116.128	40.046	598.667	638.713

Izvor: vlastita izrada prema podacima Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije, dostupno na: <https://www.dalmatia.hr/hr/statistike> [08.03.2020]

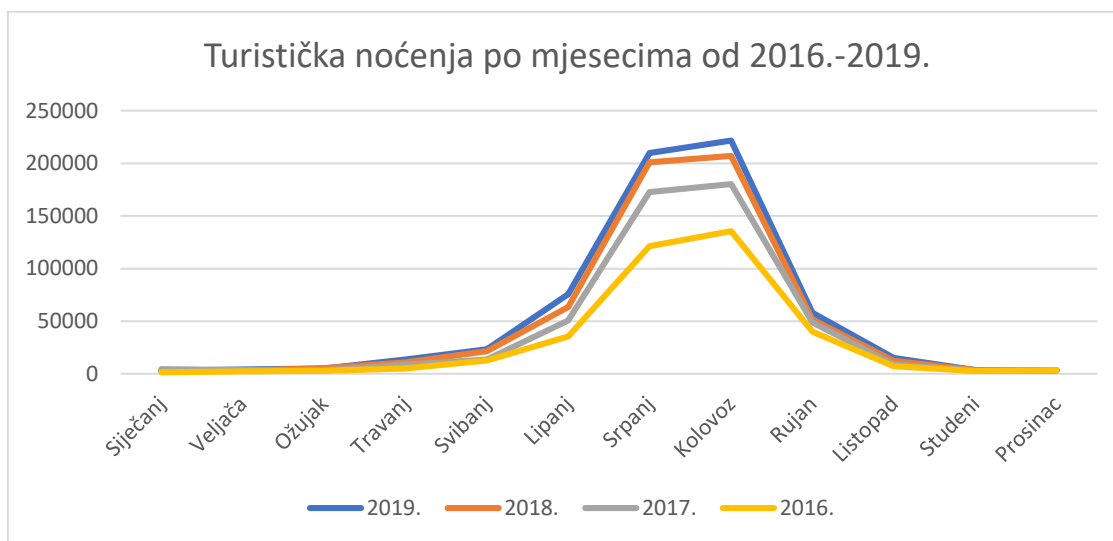
Analizom podataka o broju dolazaka i noćenja turista u gradu Kaštela može se vidjeti konstantni porast. Ako se od devet promatranih godina usporedi prva i posljedna godina, vidi se četverostruko veći broj ukupnih turističkih noćenja. Značajno je veći broj stranih turista nego domaćih, ali takve brojke su i očekivane. U prosjeku promatranog perioda strani gosti su ostvarili 86.2% dolazaka, a ostalih 13.8% dolazaka su ostvarili domaći gosti. Također, u prosjeku promatranog perioda strani gosti su ostvarili 90.3% noćenja, dok su ostalih 9.7% noćenja ostvarili domaći gosti. Ovi podaci potvrđuju tezu da je grad Kaštela turistički popularan grad i da je zbog toga turistički orijentiran.

Graf 4: Turistički dolasci u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine

Izvor: vlastita izrada prema podacima Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije, dostupno na: <https://www.dalmatia.hr/hr/statistike>

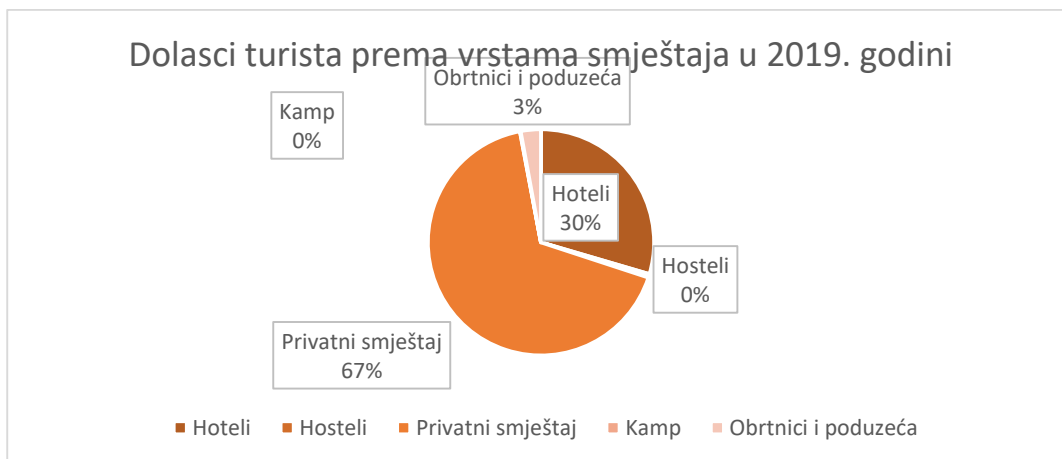
Broj turističkih dolazaka iz godine u godinu u Gradu Kaštela se povećava, što je vidljivo na Grafikonu 5. Od ukupnog broja turističkih dolazaka, najveći broj ostvaren je u srpnju – 29.43%, zatim u kolovozu – 28.80%, te lipnju – 13.95%. U ova tri mjeseca ostvareno je 72.18% turističkih dolazaka, dok je ostalih 27.82% ostvareno u ostatku godine. Najmanji broj turističkih dolazaka zabilježen je u mjesecima siječanj, prosinac, te veljača. Ovakvi podaci ukazuju na izrazitu sezonalnost turističkih dolazaka, i na njihovu visoku koncentraciju u ljetnim mjesecima. Takav trend prisutan je u svakoj godini promatranog razdoblja 2016.-2019. godine.

Graf 5: Turistička noćenja u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine

Izvor: vlastita izrada prema podacima Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije, dostupno na: <https://www.dalmatia.hr/hr/statistike>

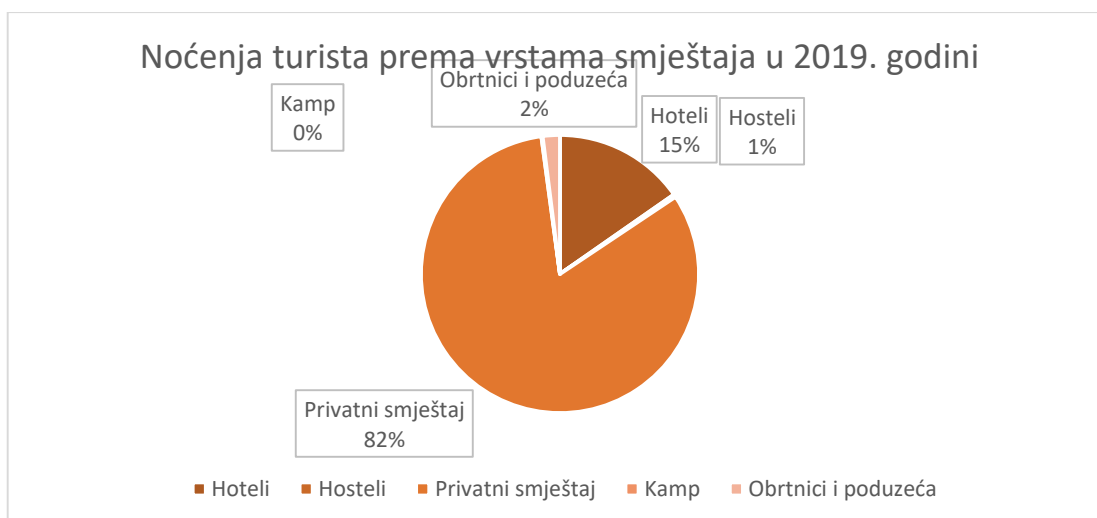
Broj turističkih noćenja u Gradu Kaštela povećava se iz godine u godinu jednako kao i broj turističkih dolazaka. Također je najveći broj turističkih noćenja ostvaren u mjesecu kolovozu – 34.83%, zatim u srpnju – 32.92%, te u mjesecu lipnju 11.89%. Iz navedenog možemo zaključiti da je 79.64% turističkih noćenja ostvareno u tri mjeseca, dok je ostatak od 20.36% ostvaren u ostatku godine. Najmanji broj turističkih noćenja ostvaren je u mjesecima siječanj, studeni i prosinac.

Graf 6: Turistička noćenja u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine

Izvor: vlastita izrada prema podacima Turističke zajednice Grada Kaštela

S obzirom na dolaske turista prema vrstama smještaja, najveći broj gostiju – 67% boravi u privatnom smještaju koji dominira na području Grada Kaštela. Nakon privatnog smještaja, značajni su hoteli sa udjelom od 30% u ukupnoj strukturi. Dolasci u kategoriji Kamp i Hosteli izrazito su niski, te zajedno čine svega 1%.

Graf 7: Noćenja turista prema vrstama smještaja u 2019. godini

Izvor: vlastita izrada prema podacima Turističke zajednice Grada Kaštela

Na Grafikonu 7 vidimo da je najveći broj turističkih noćenja ostvaren u privatnom smještaju, koji čini značajan udio od 82% u ukupnom broju ostvarenih noćenja. Ostalih 15% ostvareno je u hotelima, dok je 3% noćenja ostvareno u ostalim kategorijama – Obrtnici i poduzeća, Hosteli i Kamp. S obzirom na povećanje broja smještajnih kapaciteta u privatnom smještaju, rezultati ostvarenog broja noćenja prema kategorijama su očekivani.

4.4. Ključni rizici razvoja turizma

Grad Kaštela kao turistička destinacija suočava se s mnogim rizicima u pogledu daljnjeg razvoja turizma. Nastavak urbanog razvoja ovoga područja nije moguć bez adekvatnih planskih smjernica i zaštite prostora, koji predstavlja temeljni razvojni resurs. Osim toga, globalne klimatske promjene predstavljaju prijetnju kulturnoj baštini smještenoj uz obalni pojas (npr. utjecaj plimnih valova na vrijedne spomenike). Osim kulturne baštine, globalne klimatske promjene prijetnja su i gospodarskim, a izrazito turističkim sadržajima i djelatnostima. Zbog nesređenih imovinsko-pravnih odnosa na ovom području, dolazi do daljnjeg propadanja najvrjednije kulturne baštine.

Usljed nekontrolirane gradnje, narušava se krajolik te se devastiraju prirodne vrijednosti. Samim time ugrožene su rijetke biljne i životinjske vrste koje obitavaju na ovim prostorima. Također, potrebna je sanacija napuštenih odlagališta i starih tvornica koje zauzimaju značajni prostor Grada, a ujedno i narušavaju njegov izgled.

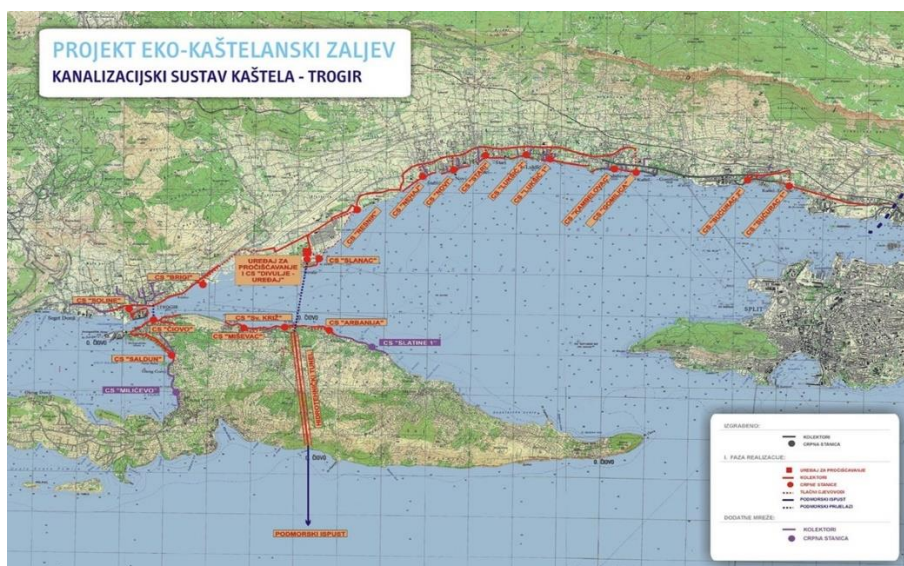
Prisutan je i trend razvoja turizma koji se temelji na suncu i moru, a takvim pristupom stvoren je sezonski karakter poslovanja. Zbog takvog načina, prisutan je trend izrazite sezone nezaposlenosti na godišnjoj razini. Sve većom prisutnošću turizma, dolazi do gašenja tradicionalnih gospodarskih djelatnosti. Zbog mogućnosti relativno brze zarade, sve više stanovništva okreće se poslovanju u turizmu, iako nemaju iskustva u turizmu, kao ni kvalitetnog obrazovanja u tom segmentu.

4.5. Eko-kaštelanski zaljev

EKO Projekt obuhvaća izgradnju objekata za prikupljanje, pročišćavanje i disponiranje otpadnih voda u sklopu kanalizacijskih sustava (kolektorska mreža, cjevovodi, crpne stanice, uređaj za pročišćavanje otpadnih voda, podmorski prijelaz, hidrotehnički tunel, podmorski ispust) i izgradnju objekata za poboljšanje i proširenje sustava vodoopskrbe (crpne stanice, vodospreme, tlačne i gravitacijske kolektore) kao i rekonstrukciju kanalizacijske mreže te poboljšanje i dogradnju vodoopskrbnog sustava. Integralni projekt zaštite Kaštelanskog zaljeva (EKO Projekt) jedan je od najvećih infrastrukturnih projekata na Mediteranu. Obuhvaća izgradnju i rekonstrukciju kanalizacijskih sustava gradova Splita, Solina, Kaštela, Trogira,

Općina Seget, Okrug, Dugopolje i Klis te dio otoka Čiovo, kao i poboljšanje i dogradnju pripadajućih vodoopskrbnih sustava.

Zajedničko cijeloj ovoj regiji je velik priljev stanovništva, intenzivna stambena i industrijska izgradnja. Broj stanovnika na ovom području je u kratkom periodu utrostručen. Obzirom da se komunalna infrastruktura (izgradnja vodoopskrbe i kanalizacijske mreže) nije paralelno značajnije razvijala u ovom dijelu Jadrana pojavila se i najveća koncentracija zagađenja. Na području Splita, Solina, Kaštela i Trogira najveći dio otpadnih voda sakupljao se u septičke jame, ostale otpadne vode su se direktno ili indirektno bez pročišćavanja ispuštale na više mjesta direktno u priobalno more. Na inicijativu gradova Splita, Solina, Kaštela i Trogira 90-tih godina EKO Projekt kandidiran je u sklopu Investicijskih programa gradskih infrastrukturnih objekata zaštite okoliša za Republiku Hrvatsku, za financiranje kreditnim sredstvima Svjetske banke za obnovu i razvitak (IBRD) i Europske banke za obnovu i razvitak (EBRD). Splitsko – dalmatinska županija, gradovi Split, Solin, Kaštela i Trogir te Hrvatske vode i Vodovod i kanalizacija d.o.o. kao investitor, osnovali su 1998. godine Agenciju EKO – Kaštelanski zaljev, Ustanovu Split za vođenje poslova pripreme i građenja objekata iz Projekta. Sve poslove Agencija obavlja po ugovoru o osnivanju u ime i za račun Vodovoda i kanalizacije d.o.o. Split.⁸⁶

Slika 11: Projekt Eko-kaštelanski zaljev

Izvor: <http://www.ekz.hr/projekti/kanalizacijski-sustav-kastela-trogir> [16.03.2020]

⁸⁶Službena stranica Eko-kaštelanskog zaljeva, dostupno na: <http://www.ekz.hr/> [16.03.2020]

Kanalizacijski sustav Kaštela – Trogir pušten je u rad 2014. godine. Cilj izgradnje ovog suvremenog sustava za odvodnju i pročišćavanja otpadnih voda je stvaranje uvjeta za ispravno i ekološko prihvaćanje i zbrinjavanje sanitarnih (kućanskih) otpadnih voda uz obalu Kaštelanskog zaljeva te eliminacija jednog od najvažnijih uvjeta postojećeg zagađenja mora u zaljevu. Paralelno sa daljnjom gradnjom nove kolektorske mreže rasti će stupanj priključenosti stanovništva i smanjivati će se stupanj zagađenja. Ovdje je posebno važna sanacija i rekonstrukcija postojeće mreže u dijelu koji je danas pod utjecajem mora (prodori mora u kanalizacijske cjevovode kroz okolno tlo zbog neispravnog stanja i oštećenja cjevovoda) te njeno priključenje na sustav, što je dio naknadno usvojenog programa EKO Projekta.⁸⁷

---

⁸⁷<http://www.ekz.hr/projekti/kanalizacijski-sustav-kastela-trogir> [16.03.2020]

5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

5.1. Metodološke i sadržajne odrednice empirijskog istraživanja

U svrhu testiranja istraživačkih hipoteza provedeno je primarno istraživanje u kojem su glavni ciljevi bili istražiti percepciju dionika turističke ponude o učincima razvoja turizma u Gradu Kaštela, te utvrditi u kojoj mjeri dionici u svom poslovanju primjenjuju mjere održivosti. Podaci su prikupljeni koristeći se anketnim upitnikom kao osnovnim instrumentom istraživanja. Istraživanje je provedeno online tijekom lipnja 2020. godine. Anketni upitnik poslan je na ukupno 88 adresa putem emaila, te je na njega odgovorilo ukupno 40 različitih dionika turističke ponude Grada Kaštela, što čini postotak od 45% od ukupnog broja poslanih anketnih upitnika. Anketni upitnik sastavljen je na temelju anketnog upitnika korištenog u istraživanju za potrebe projekta „ShapeTourism – Novi okvir i pogon za turistički sektor: podrška odlučivanju, povezivanje planova i osiguravanje održivosti“.

Anketni upitnik sastoji se od 3 dijela. Prvi dio odnosi se na osnovna obilježja dionika turističke ponude, te se sastoji od ukupno 7 pitanja zatvorenog tipa. Drugi dio odnosi se na pozitivne i negativne učinke turizma u Gradu Kaštela, gdje ispitanici putem Likertove ljestvice izražavaju stupanj slaganja, odnosno neslaganja sa danim tvrdnjama, a treći dio odnosi se na primjenu mjera održivosti, te u ovom dijelu također putem Likertove ljestvice označavaju opseg ugradnje mjera održivosti u svoje poslovanje.

Podaci su zatim pripremljeni za daljnju obradu koja je provedena statističkim alatom IBM SPSS Statistics 25. Pri statističkoj obradi podataka primijenjene su standardne metode deskriptivne statistike, za testiranje unutrašnje konzistentnosti tvrdnji vezanih uz pozitivne i negativne učinke turizma, kao i za primjenu mjera održivosti, korišten je Cronbach Alpha koeficijent. Pri testiranju normalnosti promatranih varijabli upotrijebljen je Shapiro-Wilk test ($N < 50$), a za testiranje hipoteza Kruskal-Wallis test i Spearmanov koeficijent korelacije ranga.

5.2. Analiza rezultata istraživanja i testiranje hipoteza

5.2.1. Analiza uzorka

U Tablici 9 prikazana su osnovna obilježja dionika turističke ponude Grada Kaštela, spol, dob, razina dovršenog obrazovanja, broj godina iskustva povezanog s turizmom, vrsta ključnog dionika kojeg ispitanici predstavljaju te uloga u organizaciji.

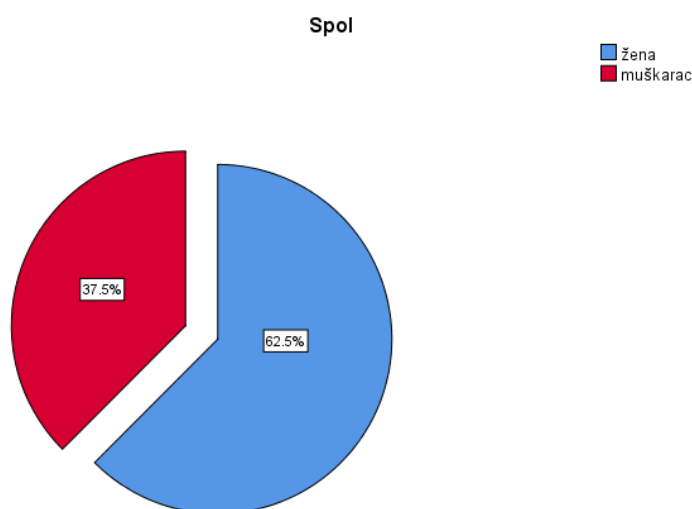
Tablica 9: Osnovna obilježja dionika turističke ponude Grada Kaštela (N=40)

		Frequency	Percent
Spol	Žena	25	62.5
	Muškarac	15	37.5
	Total	40	100.0
Dob	do 30 godina	9	22.5
	31-40	12	30.0
	41-50	11	27.5
	51-60	6	15.0
	61 i više godina	2	5.0
	Total	40	100.0
Razina dovršenog obrazovanja	srednja škola	12	30.0
	diploma prvostupnika, magistra ili doktorata	28	70.0
	Total	40	100.0
Broj godina radnog ili drugog iskustva povezanog s turizmom	do 5 godina	15	37.5
	6-15	19	47.5
	16-25	5	12.5
	26 i više godina	1	2.5
	Total	40	100.0
Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate	javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	11	27.5
	privatni sektor (turoperator, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	24	60.0
	organizacije civilnog društva (nevladine udruge, ekološke i druge zaklade, zaštita okoliša, životinja, ljudskih i radničkih prava)	5	12.5
	Total	40	100.0

Vaša uloga u organizaciji	ravnatelj / predsjednik / direktor / vlasnik	17	42.5
	viši rukovoditelj	9	22.5
	rukovoditelj druge razine	7	17.5
	drugo	7	17.5
	Total	40	100.0

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

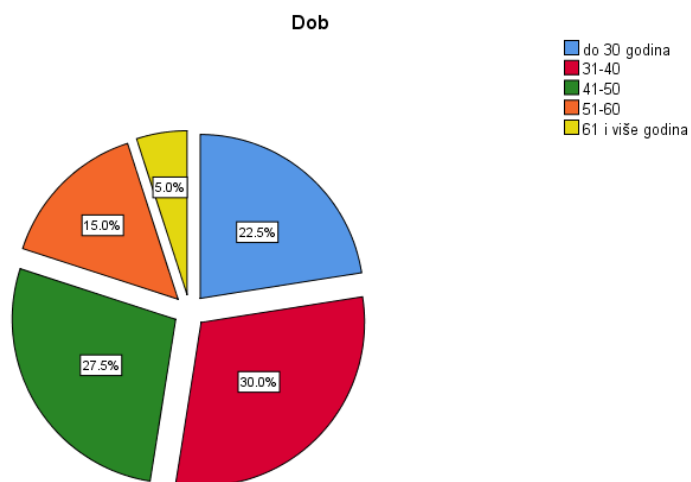
Od 40 ispitanika, dionika turističke ponude Grada Kaštela, koji su sudjelovali u istraživanju, njih 25 (62,5 %) su žene, dok je u istraživanju sudjelovalo 15 (37,5 %) muškaraca (Graf 8).

Graf 8: Struktura uzorka prema spolu

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

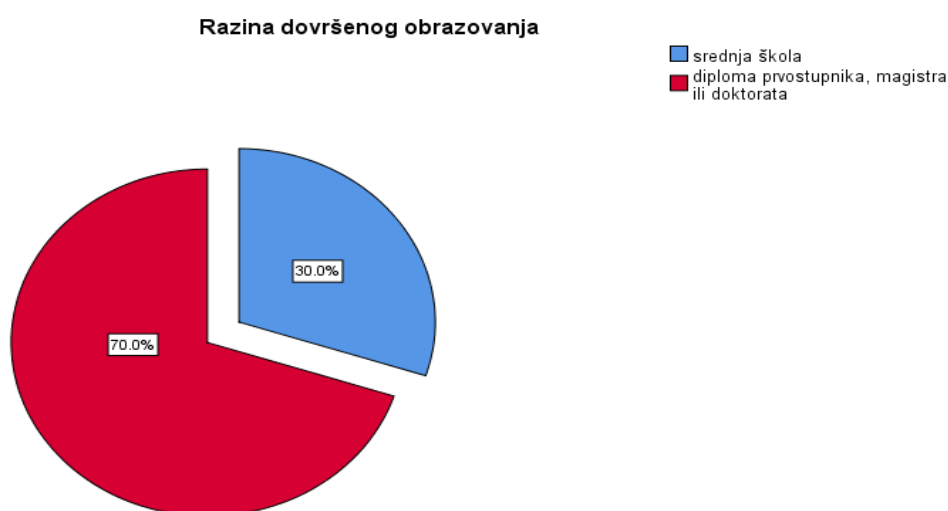
Na Grafikonu 9 prikazana je struktura uzorka prema dobi. Od ukupno 40 ispitanika, 9 ispitanika (22,5 %) ima do 30 godina, 12 ispitanika (30,0 %) ima od 31-40 godina, 11 ispitanika (27,5 %) ima od 41-50 godina, 6 ispitanika (15 %) ima od 51-60 godina te dva ispitanika (5,0 %) s 61 i više godina.

Graf 9: Struktura uzorka prema dobi

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

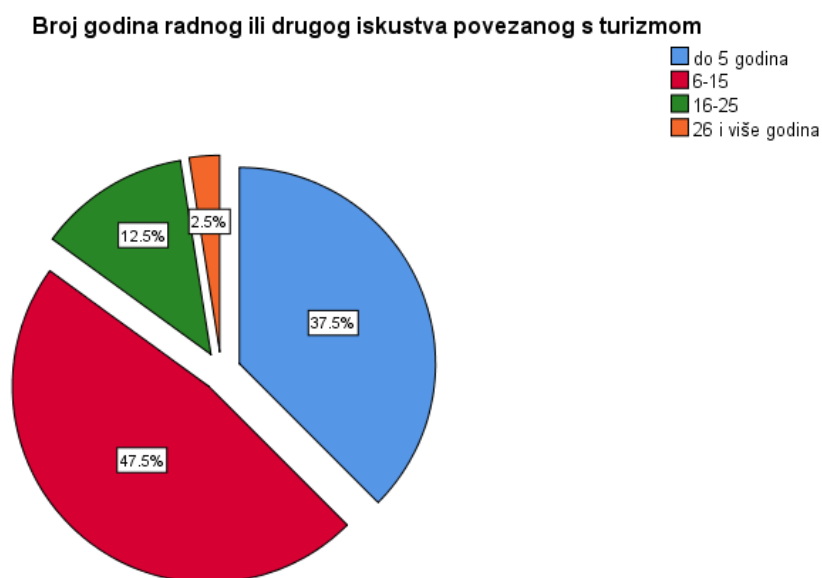
Na Grafikonu 10 prikazana je struktura uzorka prema razini dovršenog obrazovanja gdje 12 ispitanika (30,0 %) ima srednju stručnu spremu, dok njih 28 (70,0 %) ima diplomu prvostupnika, magistra ili doktorata.

Graf 10: Struktura uzorka prema razini dovršenog obrazovanja

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Na Grafikonu 11 može se vidjeti da najveći broj ispitanika, njih 19 (47,5 %) broji od 6-15 godina iskustva povezanog s turizmom, 15 ispitanika (37,5 %) ima do 5 godina iskustva, 5 ispitanika (12,5 %) ima od 16-25 godina iskustva, dok 1 ispitanik (2,5 %) ima 26 ili više godina radnog ili drugog iskustva povezanog s turizmom.

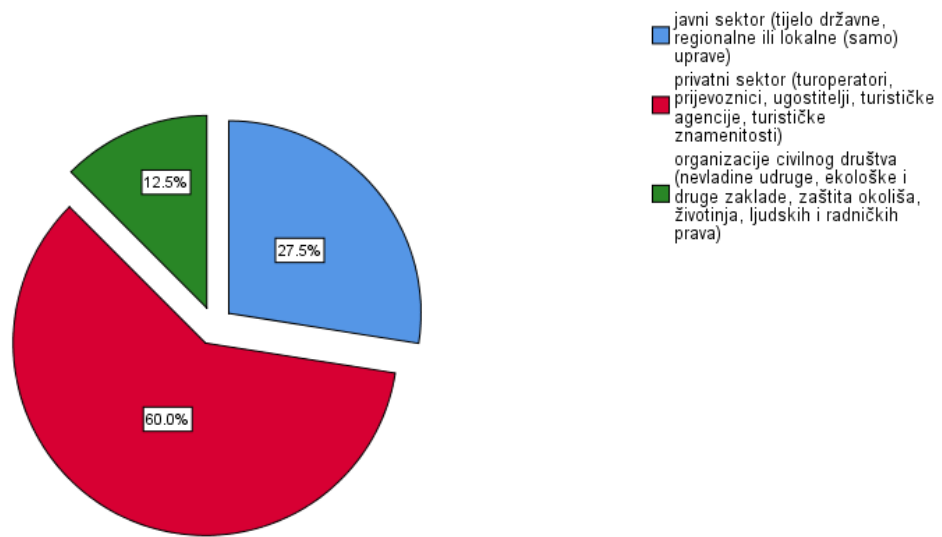

Graf 11: Struktura uzorka prema broju godina iskustva povezanog s turizmom

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Na Grafikonu 12 prikazana je struktura uzorka prema vrsti ključnog dionika kojeg ispitanici predstavljaju. Najveći broj ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju, njih 24 (60,0 %) predstavlja privatni sektor, 11 ispitanika (27,5 %) predstavlja javni sektor, dok njih 5 (12,5 %) predstavlja organizacije civilnog društva.

Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate

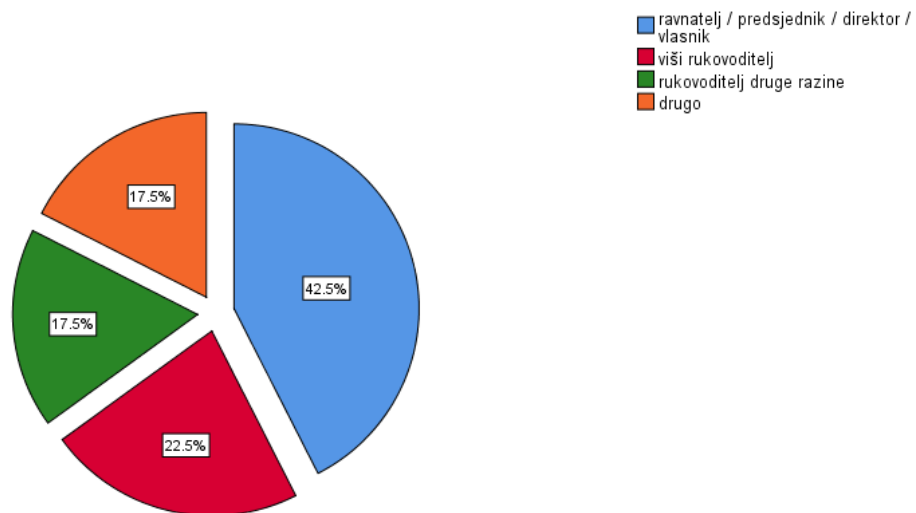

Graf 12: Struktura uzorka prema vrsti ključnog dionika kojeg ispitanici predstavljaju

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Najveći broj ispitanika, njih 17 (42,5 %) se nalazi u ulozi ravnatelja / predsjednika / direktora / vlasnika, 9 ispitanika (22,5 %) ima ulogu višeg rukovoditelja, dok po 7 ispitanika (po 17,5 %) ima ulogu rukovoditelja druge razine ili je označilo kategoriju „drugo“ (Graf 13).

Vaša uloga u organizaciji

Graf 13: Struktura uzorka prema ulozi u organizaciji

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

5.2.2. Analiza podataka i interpretacija rezultata

U Tablici 10 su prikazani Cronbach Alpha koeficijenti pojedinih skupina tvrdnji. Ukupno 11 tvrdnji se odnosilo na pozitivne učinke turizma, 11 tvrdnji se odnosilo na negativne učinke turizma, dok se 20 tvrdnji odnosilo na primjenu mjera održivosti. Cronbach Alpha koeficijenti iznose, redom, 0,888;0,833;0,887 i ukazuju na dosta dobru unutaraju konzistentnost promatranih skupina tvrdnji.

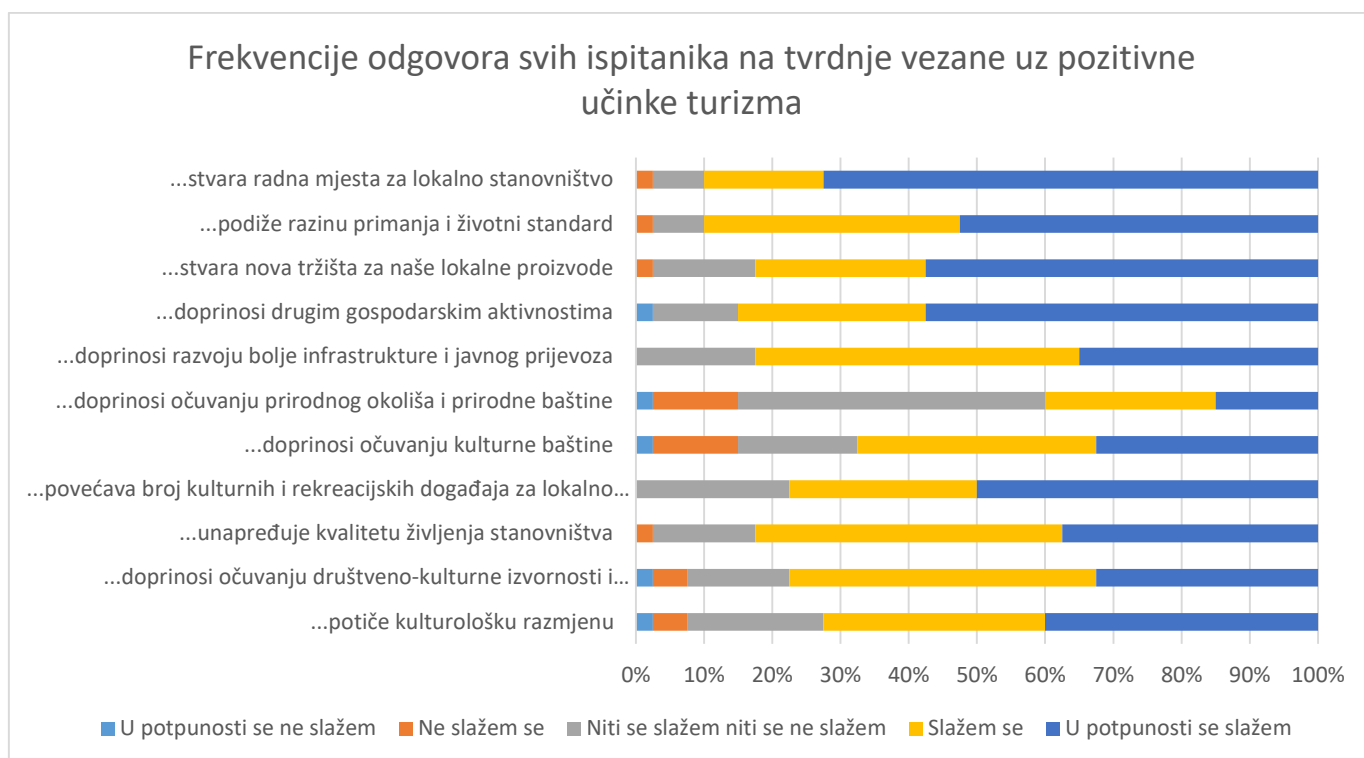
Tablica 10: Cronbach Alpha koeficijenti pojedinih skupina tvrdnji

Reliability Statistics		
	Cronbach's Alpha	N of Items
POZITIVNI UČINCI TURIZMA	.888	11
NEGATIVNI UČINCI TURIZMA	.833	11
PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI	.887	20

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 1 (u prilogu) su prikazane frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma. Ispitanici su tvrdnje ocjenivali ocjenama od „1“ (u potpunosti se ne slažem) – „5“ (u potpunosti se slažem). Može se uočiti da se veći dio ispitanika slaže s navedenim pozitivnim učincima turizma ili ima neutralan stav. Najveći postotak ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjama da „Turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo“ (72,5%), „Turizam stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode“ (57,5%) te da „Turizam doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima“ (57,5%). Tek po jedan ispitanik (2,5%) se u potpunosti ne slaže s tvrdnjama da „Turizam doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima“, „Turizam doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine“, „Turizam doprinosi očuvanju kulturne baštine“, „Turizam doprinosi očuvanju društveno-kulturne izvornosti i povijesnog identiteta“ te „Turizam potiče kulturološku razmjenu“

Graf 14: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 11 je prikazana deskriptivna statistika pozitivnih učinaka turizma. Ispitanici su tvrdnje ocjenjivali ocjenama od „1“ (u potpunosti se ne slažem) – „5“ (u potpunosti se slažem). Najvišom prosječnom ocjenom ispitanici su ocijenili tvrdnju „Turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo“ (4,60), a najnižom „Turizam doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine“ (3,38). Najvišu medijalnu ocjenu (5,00) imaju tvrdnje „Turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo“, „Turizam podiže razinu primanja i životni standard“, „Turizam stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode“ i „Turizam doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima“, što znači da se najmanje pola ispitanika u potpunosti slaže s navedenim tvrdnjama. Najnižu vrijednost moda (3) ostvarila je tvrdnja „Turizam doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine“. Najveća različitost u stavovima ispitanika očituje se u tvrdnji „Turizam doprinosi očuvanju kulturne baštine“ gdje je uočena najviša vrijednost standardne devijacije (1,107). Najnižu vrijednost standardne devijacije ima tvrdnja „Turizam doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza“ (0,712) što znači da se mišljenja ispitanika najmanje razlikuju upravo na toj tvrdnji. Presječna srednja vrijednost svih tvrdnji koje se odnose na pozitivne učinke turizma iznosi 4,15 uz standardnu devijaciju 0,606.

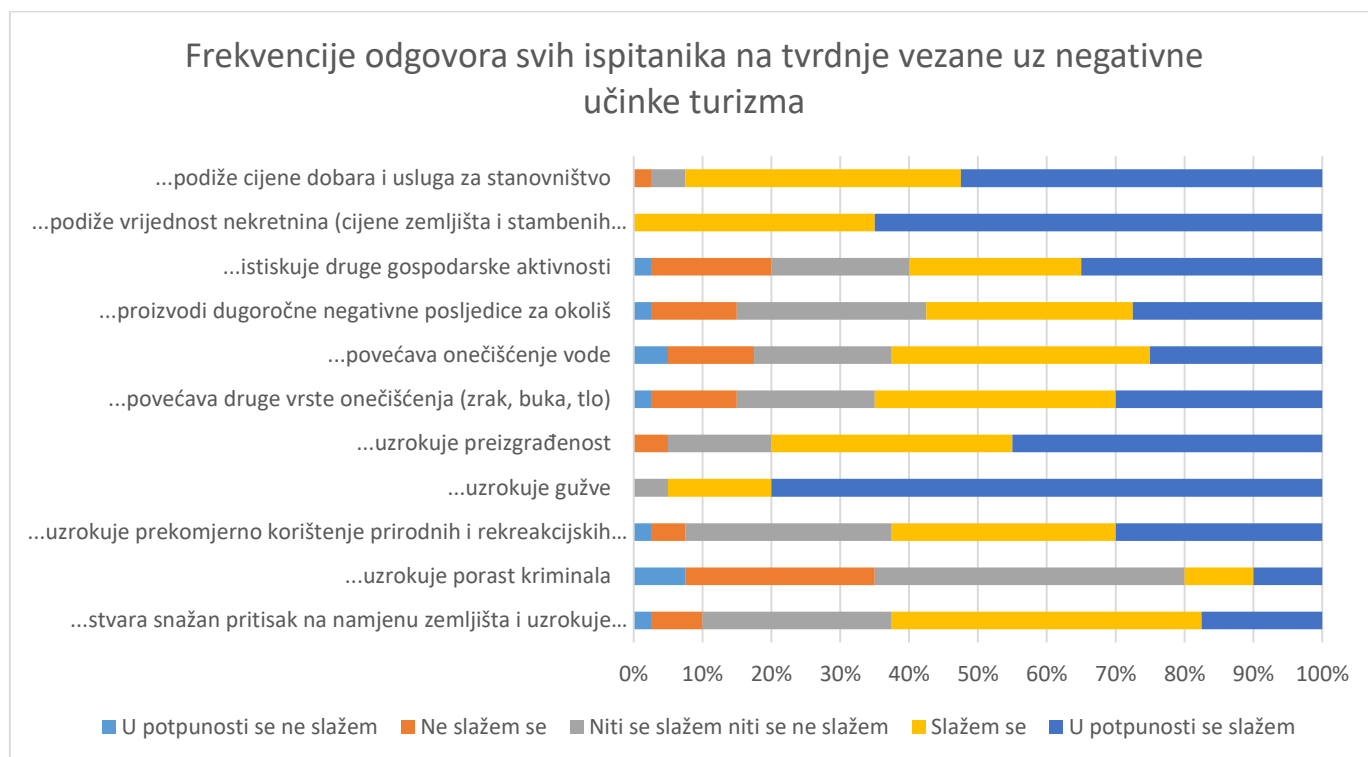
Tablica 11: Deskriptivna statistika pozitivnih učinaka turizma

TURIZAM:	N		Mean	Median	Mode	Std. Dev.	Min	Max
	Valid	Missing						
...stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo	40	0	4.60	5.00	5	.744	2	5
...podiže razinu primanja i životni standard	40	0	4.40	5.00	5	.744	2	5
...stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode	40	0	4.38	5.00	5	.838	2	5
...doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima	40	0	4.38	5.00	5	.897	1	5
...doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza	40	0	4.18	4.00	4	.712	3	5
...doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine	40	0	3.38	3.00	3	.979	1	5
...doprinosi očuvanju kulturne baštine	40	0	3.83	4.00	4	1.107	1	5
...povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo	40	0	4.28	4.50	5	.816	3	5
...unapređuje kvalitetu življenja stanovništva	40	0	4.18	4.00	4	.781	2	5
...doprinosi očuvanju društveno-kulturne izvornosti i povijesnog identiteta	40	0	4.00	4.00	4	.961	1	5
...potiče kulturološku razmjenu	40	0	4.03	4.00	5	1.025	1	5
POZITIVNI UČINCI TURIZMA	40	0	4.15	4.23	4.55	.606	2.91	5.00

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 2 (u prilogu) su prikazane frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma. Ispitanici su tvrdnje ocjenivali od „1“ (u potpunosti se ne slažem) – „5“ (u potpunosti se slažem). Može se uočiti da se veći dio ispitanika slaže s navedenim negativnim učincima turizma ili ima neutralan stav. Najveći postotak ispitanika u potpunosti se slaže s tvrdnjama da „Turizam uzrokuje gužve“ (80%), „Turizam podiže vrijednost nekretnina

(cijene zemljišta i stambenih objekata)“ (65%), „Turizam podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo“ (52,5%), te „Turizam uzrokuje preizgrađenost“ (45%). Tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma s kojima se najveći broj ispitanika u potpunosti ne slaže je „Turizam uzrokuje porast kriminala“ (7,5%) te „Turizam povećava onečišćenje vode“ (5%).

Graf 15: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 12 je prikazana deskriptivna statistika negativnih učinaka turizma. Ispitanici su tvrdnje ocjenjivali ocjenama od „1“ (u potpunosti se ne slažem) – „5“ (u potpunosti se slažem). Najvišom prosječnom ocjenom ispitanici su ocijenili tvrdnju „Turizam uzrokuje gužve“ (4,75), a najnižom „Turizam uzrokuje porast kriminala“ (2,88). Najvišu medijalnu ocjenu (5,00) imaju tvrdnje „Turizam podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo“, „Turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)“ i „Turizam uzrokuje gužve“, što znači da se najmanje pola ispitanika u potpunosti slaže s navedenim tvrdnjama. Najnižu vrijednost moda (3) ostvarila je tvrdnja „Turizam uzrokuje porast kriminala“. Najveća različitost u stavovima ispitanika očituje se u tvrdnji „Turizam istiskuje druge gospodarske aktivnosti“ gdje je uočena najviša vrijednost standardne devijacije (1,198). Najnižu vrijednost standardne devijacije ima tvrdnja „Turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)“, (0,483)

što znači da se mišljenja ispitanika najmanje razlikuju upravo na toj tvrdnji. Presječna srednja vrijednost svih tvrdnji koje se odnose na negativne učinke turizma iznosi 3,93 uz standardnu devijaciju 0,583.

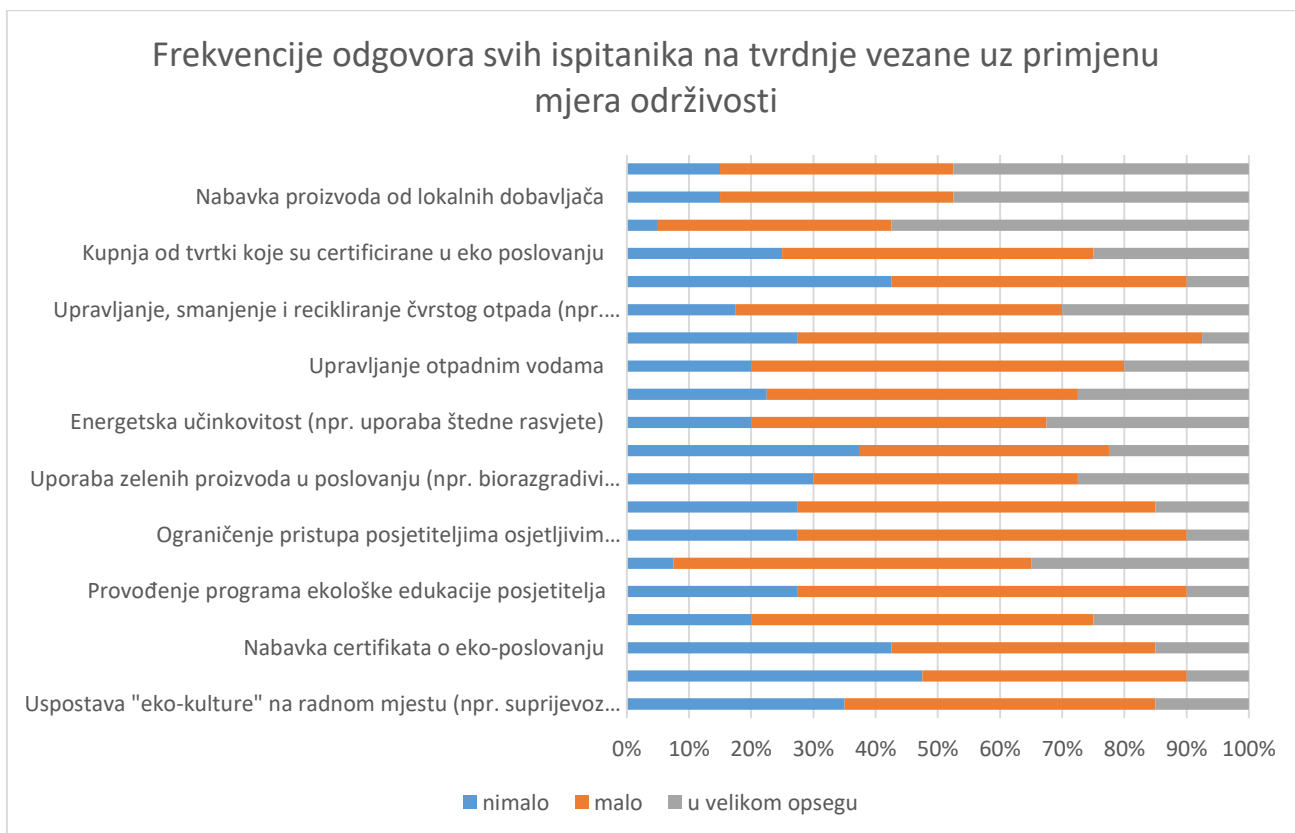
Tablica 12: Deskriptivna statistika negativnih učinaka turizma

TURIZAM:	N		Mean	Median	Mode	Std. Dev.	Min	Max
	Valid	Missing						
...podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo	40	0	4.43	5.00	5	.712	2	5
...podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)	40	0	4.65	5.00	5	.483	4	5
...istiskuje druge gospodarske aktivnosti	40	0	3.73	4.00	5	1.198	1	5
...proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš	40	0	3.68	4.00	4	1.095	1	5
...povećava onečišćenje vode	40	0	3.65	4.00	4	1.145	1	5
...povećava druge vrste onečišćenja (zrak, buka, tlo)	40	0	3.78	4.00	4	1.097	1	5
...uzrokuje preizgrađenost	40	0	4.20	4.00	5	.883	2	5
...uzrokuje gužve	40	0	4.75	5.00	5	.543	3	5
...uzrokuje prekomjerno korištenje prirodnih i rekreacijskih resursa	40	0	3.83	4.00	4	1.010	1	5
...uzrokuje porast kriminala	40	0	2.88	3.00	3	1.042	1	5

...stvora snažan pritisak na namjenu zemljišta i uzrokuje gubitak estetske vrijednosti krajobraza	40	0	3.68	4.00	4	.944	1	5
NEGATIVNI UČINCI TURIZMA	40	0	3.93	3.91	4.18	.583	2.91	5.00

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

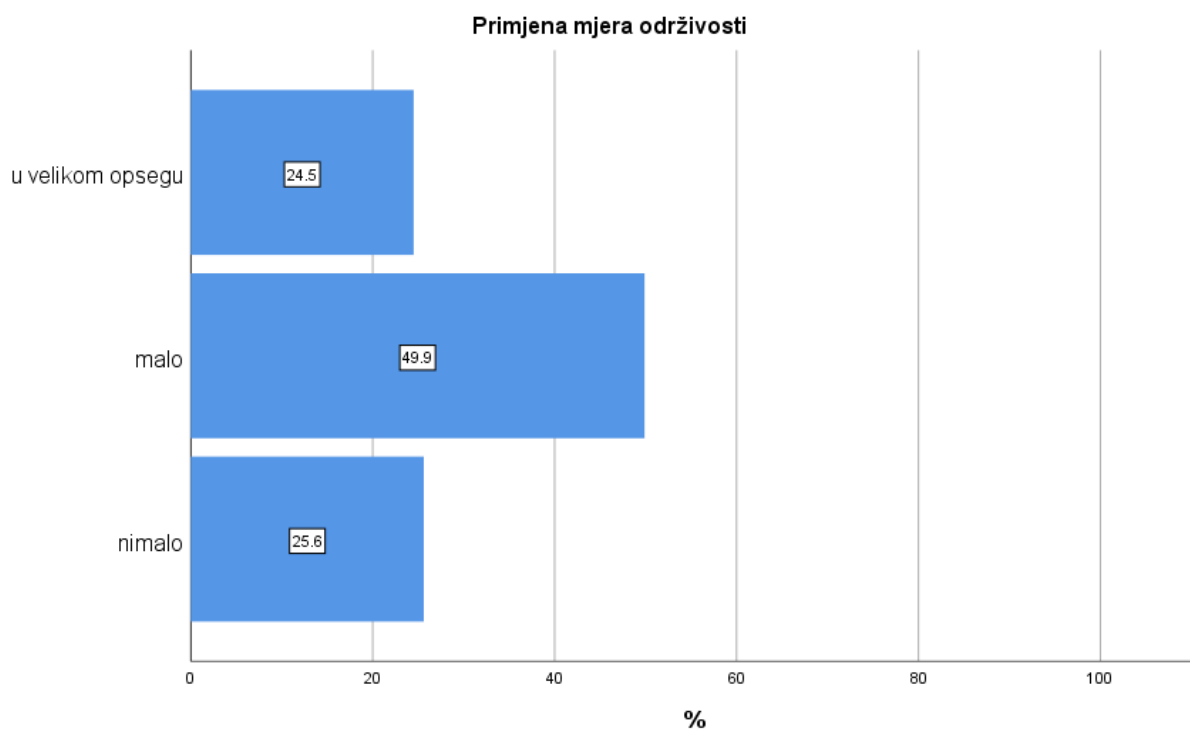
U Tablici 3 (u prilogu) su prikazane frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz primjenu mjera održivosti. Ispitanici su odgovarali na pitanje „U kolikom opsegu ste u Vaše poslovanje ugradili svaku od sljedećih mjera održivosti?“ i tvrdnje ocjenjivali ocjenama od „1“ (nimalo) – „3“ (u velikom opsegu). Najveći postotak ispitanika u svom poslovanju u velikom opsegu gradi poslovne veze unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti (57,5%), regrutira i zapošljava lokalno stanovništvo (47,5%) te nabavlja proizvode od lokalnih dobavljača (47,5%). Najveći postotak ispitanika u svom poslovanju nimalo ne donira sredstva i usluge eko-inicijativama (47,5%), zatim nimalo u svoje poslovanje nisu ugradili mjeru vezanu uz smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova (42,5%) kao ni nabavku certifikata o eko-poslovanju (42,5%).

Graf 16: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz primjenu mjera održivosti

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Na Grafikonu 17 je prikazan postotak svih ispitanika prema primjeni mjera održivosti. Najveći postotak svih ispitanika navedene mjere primijenjuje malo (49,9%), zatim nimalo (25,6%), dok njih 24,5% navedene mjere primijenjuje u velikom opsegu.

Graf 17: Postotak svih ispitanika prema primjeni mjera održivosti

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 13 je prikazana deskriptivna statistika tvrdnji vezanih uz primjenu mjera održivosti. Ispitanici su odgovarali na pitanje „U kolikom opsegu ste u Vaše poslovanje ugradili svaku od sljedećih mjera održivosti?“ i tvrdnje ocjenjivali ocjenama od „1“ (nimalo) – „3“ (u velikom opsegu). Najvišom prosječnom ocjenom ispitanici su ocijenili tvrdnju „Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti“ (2,53), a najnižom „Doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama“ (1,63). Najvišu medijalnu ocjenu (3,00) ima tvrdnja „Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti“, što znači da se najmanje pola ispitanika u potpunosti slaže s navedenom tvrdnjom. Najnižu vrijednost moda (1) ostvarile su tvrdnje „Doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama“ i „Nabavka certifikata o eko-poslovanju“. Najveća različitost u stavovima ispitanika očituje se u tvrdnji „Uporaba

obnovljivih izvora energije (npr. sunce, vjetar, itd.)“ gdje je uočena najviša vrijednost standardne devijacije (0,770). Najnižu vrijednost standardne devijacije ima tvrdnja „Smanjenje uporabe pitke vode (npr. uporaba štednog vodno-gospodarskog sustava)“ (0,564) što znači da se mišljenja ispitanika najmanje razlikuju upravo na toj tvrdnji. Presječna srednja vrijednost svih tvrdnji koje se odnose na primjenu mjera održivosti iznosi 1,99 uz standardnu devijaciju (0,382).

Tablica 13: Deskriptivna statistika tvrdnji vezanih uz primjenu mjera održivosti

	N		Mean	Median	Mode	Std. Dev.	Min	Max
	Valid	Missing						
Regrutiranje i zapošljavanje lokalnog stanovništva	40	0	2.33	2.00	3	.730	1	3
Nabavka proizvoda od lokalnih dobavljača	40	0	2.33	2.00	3	.730	1	3
Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti	40	0	2.53	3.00	3	.599	1	3
Kupnja od tvrtki koje su certificirane u eko poslovanju	40	0	2.00	2.00	2	.716	1	3
Smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova	40	0	1.68	2.00	2	.656	1	3
Upravljanje, smanjenje i recikliranje čvrstog otpada (npr. kompostiranje otpada)	40	0	2.13	2.00	2	.686	1	3
Smanjenje uporabe pitke vode (npr. uporaba štednog vodno-gospodarskog sustava)	40	0	1.80	2.00	2	.564	1	3
Upravljanje otpadnim vodama	40	0	2.00	2.00	2	.641	1	3

Smanjenje buke	40	0	2.05	2.00	2	.714	1	3
Energetske učinkovitost (npr. uporaba štedne rasvjete)	40	0	2.13	2.00	2	.723	1	3
Uporaba obnovljivih izvora energije (npr. sunce, vjetar, itd.)	40	0	1.85	2.00	2	.770	1	3
Uporaba zelenih proizvoda u poslovanju (npr. biorazgradivi materijali, reciklirani papir, itd.)	40	0	1.98	2.00	2	.768	1	3
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim prirodnim resursima	40	0	1.88	2.00	2	.648	1	3
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim kulturološkim i povijesnim resursima	40	0	1.83	2.00	2	.594	1	3
Očuvanje kulturološke i povijesne posebnosti	40	0	2.28	2.00	2	.599	1	3
Provođenje programa ekološke edukacije posjetitelja	40	0	1.83	2.00	2	.594	1	3
Obuka i izobrazba djelatnika o mjerama održivosti	40	0	2.05	2.00	2	.677	1	3
Nabavka certifikata o eko-poslovanju	40	0	1.73	2.00	1 ^a	.716	1	3
Doniranje sredstava i usluga eko- inicijativama	40	0	1.63	2.00	1	.667	1	3
Uspostava "eko-kulture" na radnom mjestu (npr. suprijevoz do posla ili dan dolaska na posao biciklom)	40	0	1.80	2.00	2	.687	1	3
PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI	40	0	1.99	2.00	1.45^a	.382	1.10	3.00

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

5.2.3. Testiranje hipoteza

Prema Shapiro-Wilk testu promatrane varijable odstupaju od normalne distribucije pa su za testiranje hipoteza korištene neparametrijske metode.

H1: Postoje značajne razlike u percepciji različitih skupina nositelja turističke ponude o učincima razvoja turizma na destinaciju

Prema Tablici 14 može se uočiti da se ispitanici iz javnog sektora najviše u potpunosti slažu s tvrdnjama da turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo (54,5%) te da turizam povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo (54,5%). Ispitanici iz privatnog sektora najviše se u potpunosti slažu s tvrdnjama da turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo (83,3%), doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima (70,8%) te da stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode (66,7%), dok se ispitanici koji pripadaju organizacijama civilnog društva najviše u potpunosti slažu s tvrdnjama da turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo (60%) te da podiže razinu primanja i životni standard (60%).

Tablica 14: Frekvencije odgovora ispitanika prema vrsti ključnog dionika kojeg predstavljaju na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma

TURIZAM:	Vrsta ključnog dionika:	u potpunosti		niti se		u potpunosti	
		se ne slažem	ne slažem se	se ne slažem	slažem se	se slažem	se slažem
...stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo	javni sektor	-	-	1 (9,1%)	4 (36,4%)	6 (54,5%)	
	privatni sektor	-	1 (4,2%)	1 (4,2%)	2 (8,3%)	20 (83,3%)	
	organizacije civilnog društva	-	-	1 (20%)	1 (20%)	3 (60%)	
...podiže razinu primanja i životni standard	javni sektor	-	-	1 (9,1%)	5 (45,5%)	5 (45,5%)	
	privatni sektor	-	1 (4,2%)	1 (4,2%)	9 (37,5%)	13 (54,2%)	
	organizacije civilnog društva	-	-	1 (20%)	1 (20%)	3 (60%)	
...stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode	javni sektor	-	-	1 (9,1%)	5 (45,5%)	5 (45,5%)	
	privatni sektor	-	1 (4,2%)	2 (8,3%)	5 (20,8%)	16 (66,7%)	

	organizacije civilnog društva	-	-	3 (60%)	-	2 (40%)
...doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima	javni sektor	-	-	2 (18,2%)	4 (36,4%)	5 (45,5%)
	privatni sektor	-	-	1 (4,2%)	6 (25%)	17 (70,8%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	-	2 (40%)	1 (20%)	1 (20%)
...doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza	javni sektor	-	-	2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	-	-	4 (16,7%)	10 (41,7%)	10 (41,7%)
	organizacije civilnog društva	-	-	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)
...doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine	javni sektor	-	1 (9,1%)	5 (45,5%)	4 (36,4%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	3 (12,5%)	9 (37,5%)	6 (25%)	5 (20,8%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	4 (80%)	-	-
...doprinosi očuvanju kulture baštine	javni sektor	-	1 (9,1%)	2 (18,2%)	4 (36,4%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	3 (12,5%)	4 (16,7%)	9 (37,5%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	1 (20%)	1 (20%)	2 (40%)
...povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo	javni sektor	-	-	2 (18,2%)	3 (27,3%)	6 (54,5%)
	privatni sektor	-	-	5 (20,8%)	7 (29,2%)	12 (50%)
	organizacije civilnog društva	-	-	2 (40%)	1 (20%)	2 (40%)
...unapređuje kvalitetu življenja stanovništva	javni sektor	-	1 (9,1%)	2 (18,2%)	5 (45,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	-	-	4 (16,7%)	9 (37,5%)	11 (45,8%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	4 (80%)	1 (20%)
...doprinosi očuvanju društveno-kulturne izvornosti i povijesnog identiteta	javni sektor	-	1 (9,1%)	2 (18,2%)	5 (45,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	1 (4,2%)	3 (12,5%)	10 (41,7%)	9 (37,5%)
	organizacije civilnog društva	-	-	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)
...potiče kulturološku razmjenu	javni sektor	-	-	2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	2 (8,3%)	4 (16,7%)	5 (20,8%)	12 (50%)
	organizacije civilnog društva	-	-	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Prema Tablici 15 može se uočiti da se ispitanici iz javnog sektora najviše u potpunosti slažu s tvrdnjama da „Turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)“ (72,7%), „Turizam uzrokuje gužve“ (72,7%) i „Turizam uzrokuje preizgrađenost“ (63,6%). Ispitanici iz privatnog sektora najviše se u potpunosti slažu s tvrdnjama „Turizam uzrokuje gužve“ (79,2%), „Turizam podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo“ (58,3%) i „Turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)“ (58,3%), dok se ispitanici koji pripadaju organizacijama civilnog društva najviše u potpunosti slažu s tvrdnjama „Turizam uzrokuje gužve“ (100%), „Turizam proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš“ (80%) i „Turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)“ (80%).

Tablica 15: Frekvencije odgovora ispitanika prema vrsti ključnog dionika kojeg predstavljaju na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma

TURIZAM:	Vrsta ključnog dionika:	u potpunosti se ne slažem	ne slažem se	ni se slažem ni se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem
...podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo	javni sektor	-	-	1 (9,1%)	6 (54,5%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	-	1 (4,2%)	1 (4,2%)	8 (33,3%)	14 (58,3%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	2 (40%)	3 (60%)
...podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)	javni sektor	-	-	-	3 (27,3%)	8 (72,7%)
	privatni sektor	-	-	-	10 (41,7%)	14 (58,3%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	1 (20%)	4 (80%)
...istiskuje druge gospodarske aktivnosti	javni sektor	-	1 (9,1%)	4 (36,4%)	2 (18,2%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	6 (25%)	3 (12,5%)	7 (29,2%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	-	-	1 (20%)	1 (20%)	3 (60%)
...proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš	javni sektor	-	1 (9,1%)	2 (18,2%)	6 (54,5%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	4 (16,7%)	9 (37,5%)	5 (20,8%)	5 (20,8%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	1 (20%)	4 (80%)
	javni sektor	-	2 (18,2%)	1 (9,1%)	7 (63,6%)	1 (9,1%)

...povećava onečišćenje vode	privatni sektor	2 (8,3%)	2 (8,3%)	7 (29,2%)	7 (29,2%)	6 (25%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	-	1 (20%)	3 (60%)
...povećava druge vrste onečišćenja (zrak, buka, tlo)	javni sektor	-	-	1 (9,1%)	8 (72,7%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	4 (16,7%)	7 (29,2%)	5 (20,8%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	-	1 (20%)	3 (60%)
...uzrokuje preizgrađenost	javni sektor	-	-	-	4 (36,4%)	7 (63,6%)
	privatni sektor	-	1 (4,2%)	6 (25%)	8 (33,3%)	9 (37,5%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	-	2 (40%)	2 (40%)
...uzrokuje gužve	javni sektor	-	-	-	3 (27,3%)	8 (72,7%)
	privatni sektor	-	-	2 (8,3%)	3 (12,5%)	19 (79,2%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	-	5 (100%)
...uzrokuje prekomjerno korištenje prirodnih i rekreacijskih resursa	javni sektor	-	-	3 (27,3%)	5 (45,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	1 (4,2%)	9 (37,5%)	6 (25%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	-	1 (20%)	-	2 (40%)	2 (40%)
...uzrokuje porast kriminala	javni sektor	-	4 (36,4%)	4 (36,4%)	2 (18,2%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	3 (12,5%)	7 (29,2%)	12 (50%)	1 (4,2%)	1 (4,2%)
	organizacije civilnog društva	-	-	2 (40%)	1 (20%)	2 (40%)
...stvara snažan pritisak na namjenu zemljišta i uzrokuje gubitak estetske vrijednosti krajobraza	javni sektor	-	1 (9,1%)	-	9 (81,8%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	1 (4,2%)	2 (8,3%)	11 (45,8%)	6 (25%)	4 (16,7%)
	organizacije civilnog društva	-	-	-	3 (60%)	2 (40%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 16 je prikazana deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na pozitivne i negativne učinke turizma. Pozitivni učinci turizma su ocjenjeni najvišim ocjenama od strane privatnog sektora (4,22), zatim od javnog sektora (4,12), dok su pozitivni učinci najniže ocjenjeni od ispitanika iz organizacija civilnog društva (3,85). Negativni učinci turizma su ocjenjeni najvišim ocjenama od strane organizacija civilnog društva (4,40), zatim

od javnog sektora (4,06), dok su negativni učinci najniže ocjenjeni od ispitanika iz javnog sektora (3,77).

Tablica 16: Deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na pozitivne i negativne učinke turizma

Statistics			POZITIVNI UČINCI TURIZMA	NEGATIVNI UČINCI TURIZMA
javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	N	Valid	11	11
		Missing	0	0
	Mean		4.12	4.06
	Median		4.18	4.18
	Mode		2.91 ^a	4.18
	Std. Deviation		.591	.386
	Minimum		2.91	3.27
	Maximum		4.91	4.64
privatni sektor (turoperatori, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	N	Valid	24	24
		Missing	0	0
	Mean		4.22	3.77
	Median		4.41	3.77
	Mode		4.55 ^a	2.91 ^a
	Std. Deviation		.604	.596
	Minimum		3.18	2.91
	Maximum		5.00	4.82
organizacije civilnog društva (nevladine udruge, ekološke i druge zaklade, zaštita okoliša, životinja, ljudskih i radničkih prava)	N	Valid	5	5
		Missing	0	0
	Mean		3.85	4.40
	Median		3.55	4.36

Mode	3.27	4.36
Std. Deviation	.682	.651
Minimum	3.27	3.36
Maximum	4.64	5.00

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Za testiranje hipoteze H1 korišten je Kruskal-Wallis test (Tablica 17) gdje je grupirajuća varijabla bila vrsta ključnog dionika kojeg ispitanici predstavljaju. U Tablici 18 su prikazani rezultati Kruskal-Wallis testa za pozitivne i negativne učinke turizma.

Tablica 17: Kruskal-Wallis test

		Ranks	
	Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate	N	Mean Rank
POZITIVNI UČINCI TURIZMA	javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	11	19.45
	privatni sektor (turoperatori, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	24	21.92
	organizacije civilnog društva	5	16.00
	Total	40	
NEGATIVNI UČINCI TURIZMA	javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	11	23.14
	privatni sektor (turoperatori, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	24	17.33
	organizacije civilnog društva	5	29.90
	Total	40	

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Tablica 18: Kruskal-Wallis test

	Test Statistics ^{a,b}	
	POZITIVNI UČINCI TURIZMA	NEGATIVNI UČINCI TURIZMA
Kruskal-Wallis H	1.187	5.573
df	2	2
Asymp. Sig.	.552	.062

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Rezultati Kruskal-Wallis testa ($H=1,187$; $p=0,552$) pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni pozitivnih učinaka turizma prema vrsti ključnog dionika kojem ispitanici pripadaju.

Rezultati Kruskal-Wallis testa ($H=5,573$; $p=0,062$) pokazuju da postoji statistički značajna razlika u ocjeni negativnih učinaka turizma prema vrsti ključnog dionika kojem ispitanici pripadaju pri razini značajnosti od 10% ($0,062 < 0,1$).

Prema navedenom, hipoteza H1 se djelomično prihvaća.

H2: *Postoji veza između percipiranih učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti*

Prema Tablici 4 (u prilogu) može se uočiti da ispitanici iz javnog sektora najviše u velikom opsegu grade poslovne veze unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti (63,6%), nabavljaju proizvode od lokalnih dobavljača (54,5%) te kupuju od tvrtki koje su certificirane u eko poslovanju (54,5%). Ispitanici iz privatnog sektora najviše u velikom opsegu grade poslovne veze unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti (62,5%), zatim regrutiraju i zapošljavaju lokalno stanovništvo (50%) te nabavljaju proizvode od lokalnih dobavljača (45,8%). Ispitanici koji pripadaju organizacijama civilnog društva najviše u velikom opsegu primjenjuju mjere vezane uz energetske učinkovitost (60%).

Najveći broj ispitanika iz javnog sektora nimalo ne primjenjuje mjere održivosti vezane uz ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim kulturološkim i povijesnim resursima (54,5%), uporabu zelenih proizvoda u poslovanju (npr. biorazgradivi materijali, reciklirani papir, itd.) (36,4%) te ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim prirodnim resursima (36,4%). Najveći

broj ispitanika iz privatnog sektora nimalo ne primijenjuje mjere održivosti vezane uz doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama (62,5%), nabavku certifikata o eko-poslovanju (54,2%) te smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova (50%).

U Tablici 19 je prikazana deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na primjenu mjera održivosti. Može se uočiti da, u prosjeku, ispitanici iz privatnog sektora (1,95) nešto manje primijenjuju mjere održivosti od ispitanika koji pripadaju javnom sektoru (2,04) i organizacijama civilnog društva (2,04).

Tablica 19: Deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na primjenu mjera održivosti

Statistics			
PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI			
javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	N	Valid	11
		Missing	0
	Mean		2.04
	Median		2.10
	Mode		2.40
	Std. Deviation		.371
	Minimum		1.10
	Maximum		2.40
	privatni sektor (turoperatori, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	N	Valid
		Missing	.00
Mean			1.95
Median			1.92
Mode			1.45
Std. Deviation			.382
Minimum			1.45
Maximum			3.00
organizacije civilnog društva		N	Valid

	Missing	.00
	Mean	2.04
	Median	2.20
	Mode	1.45 ^a
	Std. Deviation	.470
	Minimum	1.45
	Maximum	2.55

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

U Tablici 20 su prikazani Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga između učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti različitih skupina nositelja turističke ponude.

Tablica 20: Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga između učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti različitih skupina nositelja turističke ponude

		Correlations				
			POZITIVNI UČINCI TURIZMA	NEGATIVNI UČINCI TURIZMA	PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI	
Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate						
javni sektor (tijelo državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)	Spearman's rho	POZITIVNI UČINCI TURIZMA	Correlation Coefficient	1.000	-.579	.341
			Sig. (2-tailed)	.	.062	.305
			N	11	11	11
	NEGATIVNI UČINCI TURIZMA	Correlation Coefficient	-.579	1.000	-.503	
		Sig. (2-tailed)	.062	.	.114	
		N	11	11	11	
	PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI	Correlation Coefficient	.341	-.503	1.000	
		Sig. (2-tailed)	.305	.114	.	
		N	11	11	11	
		Correlation Coefficient	1.000	-.112	.063	

privatni sektor (turoperatori, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)	Spearman's rho	POZITIVNI UČINCI	Sig. (2-tailed)	.	.602	.771	
		TURIZMA	N	24	24	24	
		NEGATIVNI UČINCI	Correlation Coefficient	-.112	1.000	-.150	
			TURIZMA	Sig. (2-tailed)	.602	.	.483
				N	24	24	24
			PRIMJENA MJERA	Correlation Coefficient	.063	-.150	1.000
			ODRŽIVOSTI	Sig. (2-tailed)	.771	.483	.
				N	24	24	24
organizacije civilnog društva	Spearman's rho	POZITIVNI UČINCI	Correlation Coefficient	1.000	.132	.154	
		TURIZMA	Sig. (2-tailed)	.	.833	.805	
			N	5	5	5	
			NEGATIVNI UČINCI	Correlation Coefficient	.132	1.000	-.872
			TURIZMA	Sig. (2-tailed)	.833	.	.054
				N	5	5	5
			PRIMJENA MJERA	Correlation Coefficient	.154	-.872	1.000
			ODRŽIVOSTI	Sig. (2-tailed)	.805	.054	.
				N	5	5	5

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Za kategoriju javnog i privatnog sektora, Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga između pozitivnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti te negativnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti nisu statistički značajni.

Za kategoriju organizacije civilnog društva, Spearmanov koeficijent korelacije ranga između pozitivnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti nije statistički značajan. Za istu kategoriju Spearmanov koeficijent korelacije ranga između negativnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti je statistički značajan pri razini značajnosti od 10% ($0,054 < 0,1$), negativnog predznaka i iznosi $r = -0.872$, što znači da postoji statistički značajna snažna negativna povezanost negativnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti. Drugim riječima, oni ispitanici koji primjenjuju mjere održivosti, manje se slažu s negativnim učincima turizma

od odnih ispitanika koji mjere održivosti u svom poslovanju ne primijenjuju. Prema navedenom, hipoteza H2 se djelomično prihvaća.

5.3. Osvrt na istraživanje

Provedeno istraživanje pruža uvid u stavove različitih dionika turističke ponude Grada Kaštela o učincima turizma, pozitivnim i negativnim. Svrha istraživanja bila je ispitati stavove dionika o učincima razvoja turizma, te utvrditi primjenu mjera održivosti u njihovom poslovanju. Istraživanje provedeno nad 40 dionika djelomično je potvrdilo obe hipoteze.

U istraživanju je utvrđeno kako se veći dio ispitanika slaže s pozitivnim učincima turizma, odnosno sa tvrdnjama da turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo, da turizam stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode, te da turizam doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima. Mišljenja ispitanika najmanje se razlikuju u tvrdnji da turizam doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza.

U istraživanju je utvrđeno kako se veći dio ispitanika slaže s negativnim učincima koje turizam generira, odnosno s tvrdnjama da turizam uzrokuje gužve, podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata), uzrokuje preizgrađenost, te podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo. Najveća različitost u stavovima među ispitanicima je da turizam istiskuje druge gospodarske aktivnosti, dok je najmanja različitost u stavovima među ispitanicima da turizam podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata).

Istraživanjem je također utvrđeno da najveći postotak ispitanika mjere održivosti primjenjuje malo, a najmanji postotak primjenjuje mjere u velikom opsegu. U velikom opsegu ugrađene su mjere poput regrutiranja i zapošljavanja lokalnog stanovništva, nabavke proizvoda od lokalnih dobavljača te izgradnje poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti. Nimalo nisu ugrađene mjere poput smanjenja i upravljanja ispuštanjem stakleničkih plinova, nabavka certifikata o eko-poslovanju, te doniranja sredstava i usluga eko-inicijativama.

Ispitanici iz svih područja se najviše u potpunosti slažu sa tvrdnjama da turizam stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo, te da turizam podiže vrijednost nekretnina i uzrokuje gužve. Osim toga, javni i privatni sektor najviše u velikom opsegu nabavljaju proizvode od lokalnih dobavljača te izgrađuju poslovne veze unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti. U prosjeku, ispitanici iz privatnog sektora manje primijenjuju mjere održivosti od ispitanika koji pripadaju javnom sektoru i organizaciji civilnog društva.

Istraživanje je djelomično potvrdilo prvu hipotezu, odnosno ne postoji statistički značajna razlika u ocjeni pozitivnih učinaka turizma prema vrsti dionika, dok postoji statistički značajna razlika u ocjeni negativnih učinaka turizma prema vrsti ključnog dionika. Druga je hipoteza istraživanjem također djelomično potvrđena, odnosno postoji statistički značajna negativna povezanost negativnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti. Drugim riječima, oni ispitanici koji u većoj mjeri primijenjuju mjere održivosti u svom poslovanju, više se slažu s pozitivnim, nego s negativnim učincima turizma.

Ograničenje istraživanja provedenog među ključnim dionicima turističke ponude Grada Kaštela se ogleda u malom broju odgovorenih anketnih upitnika, pa se može reći da uzorak nije velik. Moguće je također da bi rezultati istraživanja bili drugačiji da je uzorak ispitanika bio veći. Iako uzorak nije velik, rezultati se svakako mogu uzeti u obzir kao reprezentativni zbog izbora određenih ključnih dionika. Dobiveni rezultati istraživanja su relevantni, te mogu poslužiti za daljnja istraživanja na ovu temu.

6. ZAKLJUČAK

Održivi turizam je turizam koji zadovoljava potrebe turista i receptivnih regija u sadašnjosti, pri čemu se čuvaju i unapređuju mogućnosti za budućnost. Održivi turizam predstavlja sposobnost turističke zajednice da ostane u ravnoteži s okruženjem. Svrha održivog razvoja turizma je uspostaviti ravnotežu između zaštite okoliša, očuvanja kulturnog identiteta, uspostavljanja socijalne pravednosti i promicanja ekonomske dobrobiti. Ciljevi održivog razvoja turizma su usmjereni na maksimiziranje dobrobiti koje turizam doprinosi destinaciji, kao što su povećanje blagostanja stanovništva te minimiziranje štetnih učinaka na okoliš. Uz to su uvažene potrebe posjetitelja, kao i lokalnog stanovništva te svih ostalih sudionika u destinaciji. Okoliš se dodatno opterećuje sve većim brojem novih turističkih potrošača, a masovni turizam generira sve negativnije učinke. Turizam, da bi bio uspješan, uvelike ovisi o okolišu, a daljnji razvoj turizma bez okoliša nije moguć.

Grad Kaštela kao turistička destinacija prepoznat je na tržištu, te njegova popularnost raste iz godine u godinu, što je vidljivo prema podacima dolazaka i noćenja turista, koji se konstantno povećavaju. Osim povećanja broja turista u destinaciji, značajno raste i broj dionika turističke ponude, ponajviše onih privatnog smještaja, te broj ugostiteljskih objekata. Zbog navedenog, izuzetno je važna međusobna komunikacija i suradnja dionika turističke ponude, jer su oni prvenstveno zaslužni za privlačenje turista i konkurentnost destinacije.

Vrlo je važno da se podiže svijest o održivom razvoju turizma na svim razinama, te da se smanjuju negativni učinci koje razvoj turizma generira u destinaciji. Među dionicima turističke ponude postoje razlike u percepciji učinaka razvoja turizma. Naime, ispitanici iz privatnog sektora su ocjenili najvišim ocjenama pozitivne učinke razvoja turizma, dok su ispitanici iz organizacija civilnog društva pozitivne učinke ocjenili najmanjim ocjenama. Dok javni sektor smatra da turizam povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo, privatni sektor smatra da turizam stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode i da doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima, a organizacije civilnog društva smatraju da turizam podiže razinu primanja i životni standard. Također, ispitanici iz organizacija civilnog društva su ocjenili najvišim ocjenama negativne učinke razvoja turizma, dok su ispitanici iz privatnog sektora negativne učinke ocjenili najmanjim ocjenama. Privatni sektor smatra da turizam podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo, javni sektor smatra da turizam uzrokuje preizgrađenost, a organizacije civilnog društva smatraju da turizam proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš. Iz navedenog vidljive su razlike u stavovima među različitim dionicima turističke

ponude. Bitno je spoznati ove stavove kako bi se došlo do što kvalitetnijeg razvoja destinacije. Skoro 50% ispitanika odgovorilo je da malo primjenjuje mjere održivosti u svom poslovanju, što govori da je to područje u kojem mora doći do unapređenja, ponajprije je potrebno razumijevanje samog koncepta održivog razvoja, a zatim i njegova kvalitetna primjena. Potrebno je stvoriti plan djelovanja kojim će se ukazati na područja kojima je potrebno bolje upravljati na odgovoran način, a osim toga, obučiti dionike turističke ponude i ukazati im na važnost primjene koncepta održivog razvoja turizma.

Slijedom navedenog, može se zaključiti da je održivi razvoj turizma koncept koji je globalno prihvaćen te kojemu se mora težiti kako bi se turizam razvijao na prihvatljiv način za potrebe budućih generacija. U Gradu Kaštela koncept održivog razvoja turizma nije u dovoljnoj mjeri prepoznat i primjenjen od strane ključnih dionika, te je izuzetno bitno da oni spoznaju njegovu važnost za budući razvoj destinacije, kao i za njezinu konkurentnost.

LITERATURA

Knjige, časopisi i radovi:

1. Angelovska-Nadjeska, K., Rakicevik, G. (2012): Planning of Sustainable Tourism Development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 44. Dostupno na: <https://cyberleninka.org/article/n/1050910>
2. Anuar, A.N.A., Ahmad, H., Jusoh, H. i Hussain, M.Y. (2012): Understanding the role of stakeholder in the formation of tourist friendly destination concept. *Journal of Management and Sustainability*, 2(2). Dostupno na: <https://pdfs.semanticscholar.org/4913/70bcd01d8c754eefc208886bf52ddb1f3d8a.pdf>
3. Bačun, D., Matešić, M. i Omazić, M. (2012): Leksikon održivog razvoja. Zagreb, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj. Dostupno na: http://www.dop.hr/wp-content/uploads/leksikon_odrzivog_razvoja.pdf
4. Bartoluci, M. (2013): Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu. Školska knjiga
5. Birkić, D. (2016): Održivi turistički razvoj priobalne destinacije. Doktorski rad. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/934476>
6. Bramwell, B., Lane, B. (1993): Sustainable tourism: An evolving global approach? *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 1, no.1
7. Brkljača-Pucar, M. (2016): Održivi turizam u Republici Hrvatskoj. Diplomski rad. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A2417/datastream/PDF/view>
8. Bučar, K., Škorić, S., Prebežac, D. (2010): Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam. *Acta turistica*, 22(2). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/70627>
9. Byrd, E.T. (2007): Stakeholders in sustainable tourism development and their roles: Applying stakeholder theory to sustainable tourism development. *Tourism Review*, 62(2). Dostupno na: https://www.academia.edu/36455502/Tourism_Stakeholders_Towards_Sustainable_Tourism_Development
10. Cater, C., Garrod, B., Low, T. (2015): *The Encyclopaedia of Sustainable Tourism*. UK, Aberystwyth University, CAB International. Dostupno na: <https://books.google.hr/books?id=txbGCgAAQBAJ&pg=PA496&lpg=PA496&dq=tourism+sustainability+group&source=bl&ots=cqxTMW9lld&sig=ACfU3U0qtpojEgZJnV4LB8KhrdN->

[4dRbQ&hl=hr&sa=X&ved=2ahUKEwixidKg8LzpAhXwRRUIHWNpBCgQ6AEwB3oECAkQAQ#v=onepage&q=tourism%20sustainability%20group&f=false](http://www.ijbts-journal.com/images/main_1366796758/0029-Siripen.pdf)

11. Čavlek, N. et al. (2011): Turizam ekonomske osnove i organizacijski sustav. Zagreb, Školska knjiga
12. Črnjar, M. (2002): Ekonomika i politika zaštite okoliša. Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
13. Črnjar, M. i Črnjar, K. (2009): Menadžment održivoga razvoja. Rijeka, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Glosa
14. Dabphet, S. (2013): The key stakeholders in the implementation of sustainable tourism development in two rural towns of Thailand. Dostupno na: http://www.ijbts-journal.com/images/main_1366796758/0029-Siripen.pdf
15. Denman, R., Mihlač, T. (2007): Action for more sustainable European tourism: report of the Tourism Sustainability Group. European Commission. Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/index_en
16. Drljača, M. (2012): Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja. Kvalitet i izvrsnost, 1(1-2)
17. Dulčić, A., Petrić, L. (2001): Upravljanje razvojem turizma. Zagreb, Mate.
18. Frajman Jakšić, A., Ham, M. i Redek, T. (2010): Sreća i ekološka svjesnost – čimbenici održivog razvoja. Ekonomski vjesnik, XXIII(2).
19. Fyall, A. i Garrod, B. (2005): Tourism marketing – A collaborative approach. Clevedon, UK, Channel View Publications
20. Grad Kaštela (2014): Razvojni projekti Grada Kaštela i Akcijski plan financiranja kroz fondove Europske Unije. Kaštela. Dostupno na: https://www.kastela.hr/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?language=hr-HR&Command=Core_Download&EntryId=563&PortalId=0
21. Getz, D. i Timur, S. (2005): Stakeholder involvement in sustainable tourism: Balancing the voices. Maryland Heights, Butterworth-Heinemann
22. Gržinić, J. (2019): Uvod u turizam – povijest, razvoj, perspektive. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3111/datastream/FILE0/view>
23. Hardy, A.L. i Beeton, R.J.S. (2001): Sustainable tourism or maintainable tourism: Managing resources for more than average outcomes. Journal of Sustainable Tourism, 9(3)
24. Hitrec, T. (2002): Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe. Turizam, br. 2

25. IUCN, UNEP, WWF (1991): Caring for the Earth. A strategy for Sustainable Living. Gland. Dostupno na: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/cfe-003.pdf>
26. Ivandić, N., i Kunst, I. (2013): Nacionalni program razvoja malog i srednjeg poduzetništva u turizmu. Zagreb, Institut za turizam
27. Katuriđ, I. et al. (2017): Strategija kulturnog razvitka Grada Kaštela 2017.-2023. – Prijedlog. Dostupno na: https://www.kastela.hr/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?language=hr-HR&Command=Core_Download&EntryId=999&PortalId=0
28. Kirn, A. (2000): Održivi razvoj i environmentalističke vrijednosti. Socijalna ekologija, 9(3). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/141734>
29. Klarin, T. (2017): Kreiranje modela održivog razvoja turizma u urbanim destinacijama Republike Hrvatske. Doktorski rad. Rijeka, Sveučilište u Rijeci. Dostupno na: <https://dr.nsk.hr/islandora/object/efri%3A970>
30. Klarin, T. (2018): Pretpostavke uspješne implementacije koncepta održivog razvoja turizma: primjer urbanih destinacija Republike Hrvatske. Acta turistica, 30(1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=299741
31. Liu, C.H., Tzeng, G.H., Lee, M.H. i Lee, P.Y. (2013): Improving metro-airport connection service for tourism development: Using hybrid MCDM models. Tourism Management Perspectives. Dostupno na: <https://ir.nctu.edu.tw/bitstream/11536/15079/1/000298534200019.pdf>
32. Lučić, T. et al. (2016): Strategija razvoja Grada Kaštela 2016.-2020. Split, Meta Consulting. Dostupno na: http://www.kastela.hr/wp-content/uploads/2012/02/Strategija-razvoja-Grada-Ka%C5%A1tela-2016-2020_FINAL.pdf
33. Marušić, M. i Prebežac, C. (2004): Istraživanje turističkih tržišta. Zagreb, Adeco
34. Marzuki, A. (2009): Impacts of Tourism Development. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/254237813_Impacts_of_Tourism_Development
35. Meadows, D. H., Meadows, D.L., Randers, J. i Behrens W.W. III (1978): Granice Rasta. Zagreb, Stvarnost
36. Nunkoo, R., Ramiksoon, H. (2010): Small island urban tourism: a residents' perspective. Current Issues in Tourism. Vol. 13, no.1
37. Pavić Rogošić, L. (2010): Održivi razvoj. Zagreb, Odraz. Dostupno na: http://www.odraz.hr/media/21831/odrzivi_razvoj.pdf

38. Pavić Rogošić, L. (2015): Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. godine. 1. izdanje. Odraž
39. Pavić Rogošić, L. (2017): Održivi razvoj. Globalni ciljevi održivog razvoja. Zagreb, Odraž. Dostupno na: http://odraz.hr/media/364205/odrzivi%20razvoj%20i%20gradovi_lidija%20pavic%20rogosic.pdf
40. Pavlic, I., Portolan, A. i Burotac, M. (2013): Urban tourism towards sustainable development. International journal of multidisciplinary in business and science, 1(1). Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id=clanak_jezik=195653
41. Pičuljan, M. (2016): Održivi turizam Europske Unije: Analiza odabranih turističkih destinacija. Diplomski rad. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
42. Sassenberg, U. (2009): The role of key stakeholders in sustainable tourism development. The case study of Nelson/Marlborough/Golden Bay in New Zealand. Faculty of Applied Humanities. Dostupno na: https://www.academia.edu/2520026/The_role_of_key_stakeholders_in_sustainable_tourism_development_the_case_study_of_Nelson_Marlborough_Golden_Bay_in_New_Zealand
43. Sharpley, R. (2003): Rural tourism and sustainability – A Critique. U Hall, D., Roberts, L., Mitchell, M.: New directions in rural tourism. Aldershot, Ashgate Publishing Limited
44. Sunara, Ž., Jeličić, S., Petrović, M. (2020): Održivi turizam kao konkurentna prednost Republike Hrvatske. Split, Visoka škola za menadžment i dizajn Aspira
45. Turker, N., Alaeddinoglu, F., Selcuk Can, A. (2016): The Role of Stakeholders in Sustainable Tourism Development in Safranbolu, Turkey. Conference paper, Kyoto. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/331000851_The_Role_of_Stakeholders_in_Sustainable_Tourism_Development_in_Safranbolu_Turkey
46. Udovičić, E. (2012): Upravljanje održivim turizmom. Diplomski rad. Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Dostupno na: http://eknjiznica.unipu.hr/2130/1/2012_215.pdf
47. UNDSO (United Nations Division for Sustainable Development) (1992): Agenda 21. Rio de Janeiro. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>

48. UNEP (United Nations Environment Programme) & WTO (World Tourism Organization) (2005): Making tourism more sustainable: a guide for policy makers. Dostupno na: <http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741>
49. Unerman, J., Bebbington, J., O'Dwyer, B. (2010): Sustainability accounting and accountability. Routledge, European Accounting Review, 18(2). Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/227613751_Sustainability_Accounting_and_Accountability
50. UNWTO (1998): Guide for local authorities on developing sustainable tourism. Madrid, World Tourism Organization. Dostupno na: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284402809>
51. Vukonić, B., Čavlek, N. (2001): Rječnik turizma. Zagreb, Masmmedia. Dostupno na: <https://www.scribd.com/document/374732062/Rje%C4%8Dnik-turizma-word-doc>
52. Zelenika, R. (2000): Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog dijela. Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
53. Waligo, V.M., Clarke, J., Hawkins, R. (2013): Implementing sustainable tourism: A multistakeholder involvement management framework. Tourism Management, 36. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/271880820_Implementing_sustainable_tourism_A_multi-stakeholder_involvement_management_framework
54. White, V. et al. (2006): Indicators and Sustainable Tourism. The Macaulay Institute, Aberdeen
55. World Commission on Environment and Development (1987): Our Common Future. New York, Oxford University Press. Dostupno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
56. World Tourism Organization i United Nations Development Programme (2017): Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030. Madrid, UNWTO. Dostupno na: <https://www.upuhh.hr/images/pdf/Tourism-and-the-Sustainable-Development-Goals--Journey-to-2030.pdf>

INTERNETSKI IZVORI:

1. Održivi turizam – Hrvatska, 12 ciljeva održivog turizma, dostupno na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534&pregled=1&gadatum=12.02.2016%2011:12:34> [18.03.2020]
2. Službena stranica Eko-kaštelanskog zaljeva, dostupno na: <http://www.ekz.hr/> [16.03.2020]
3. http://odraz.hr/media/364205/odrzivi%20razvoj%20i%20gradovi_lidija%20pavic%20rogosic.pdf [20.02.2020]
4. <https://www.calsense.com/three-pillars-of-sustainability/> [30.04.2020]
5. <https://www.zivotna-skola.eu/projekti/un-odrizivost.html> [22.02.2020]
6. <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534> [18.03.2020]
7. <https://www.split.hr/urbana-aglomeracija-split/opce-informacije/obuhvat-uas> [26.02.2020]
8. http://www.split-airport.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=160&Itemid=115&lang=hr [08.03.2020]
9. <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27> [16.04.2020]
10. <https://www.dalmatia.hr/hr/statistike> [08.03.2020]
11. <http://www.ekz.hr/projekti/kanalizacijski-sustav-kastela-trogir> [16.03.2020.]
12. <https://ec.europa.eu/environment/eussd/> [10.05.2020]
13. https://ec.europa.eu/growth/content/final-report-tourism-sustainability-group-has-been-published-0_nn [10.05.2020]

POPIS SLIKA

Slika 1: Komponente održivog razvoja	17
Slika 2: Tri stupa održivog razvoja	17
Slika 3: Načela održivog razvoja.....	18
Slika 4: Ciljevi održivog razvoja.....	19
Slika 5: 12 ciljeva održivog turizma.....	22
Slika 6: Naselja i geografski položaj Grada Kaštela	31
Slika 7: Obuhvat urbane aglomeracije Split.....	32
Slika 8: Gustoća stanovništva po naseljima Grada Kaštela 2011. godine.....	35
Slika 9: Struktura obrazovanosti stanovništva Grada Kaštela za 2011. godinu.....	36
Slika 10: Udjeli elemenata materijalne kulturno-povijesne baštine po naseljima Grada Kaštela	44
Slika 11: Projekt Eko-kaštelanski zaljev	52

POPIS TABLICA

Tablica 1: Ključni čimbenici održivog razvoja turizma.....	22
Tablica 2: Pozitivni i negativni učinci turizma	27
Tablica 3: Prednosti i poteškoće u suradnji nositelja turističke ponude	29
Tablica 4: Kretanje broja stanovnika Grada Kaštela i Splitsko-dalmatinske županije	33
Tablica 5: Zaposleni u pravnim osobama prema NKD 2007., od 2014.-2018. godine.....	37
Tablica 6: Podaci o duljinama javnih cesta na području Grada Kaštela	39
Tablica 7: Vrste smještaja u gradu Kaštela	46
Tablica 8: Ukupan broj dolazaka i noćenja turista od 2010. godine do 2019. godine	47
Tablica 9: Osnovna obilježja dionika turističke ponude Grada Kaštela (N=40).....	55
Tablica 10: Cronbach Alpha koeficijenti pojedinih skupina tvrdnji	60
Tablica 11: Deskriptivna statistika pozitivnih učinaka turizma	62
Tablica 12: Deskriptivna statistika negativnih učinaka turizma	64
Tablica 13: Deskriptivna statistika tvrdnji vezanih uz primjenu mjera održivosti.....	67
Tablica 14: Frekvencije odgovora ispitanika prema vrsti ključnog dionika kojeg predstavljaju na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma	69
Tablica 15: Frekvencije odgovora ispitanika prema vrsti ključnog dionika kojeg predstavljaju na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma.....	71
Tablica 16: Deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na pozitivne i negativne učinke turizma	73
Tablica 17: Kruskal-Wallis test.....	74
Tablica 18: Kruskal-Wallis test.....	75
Tablica 19: Deskriptivna statistika različitih skupina nositelja turističke ponude s obzirom na primjenu mjera održivosti	76
Tablica 20: Spearmanovi koeficijenti korelacije ranga između učinaka razvoja turizma i primjene mjera održivosti različitih skupina nositelja turističke ponude.....	77

POPIS GRAFIKONA

Graf 1: Ukupno kretanje broja stanovnika naselja u sastavu Grada Kaštela od 1991.-2011. godine	34
Graf 2: Nezaposlenost po mjesecima od 2014. do 2019. godine u Gradu Kaštela	38
Graf 3: Ukupan broj putnika po mjesecima u razdoblju od 2014.-2019. godine	41
Graf 4: Turistički dolasci u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine	48
Graf 5: Turistička noćenja u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine.....	49
Graf 6: Turistička noćenja u Gradu Kaštela po mjesecima od 2016.-2019. godine.....	50
Graf 7: Noćenja turista prema vrstama smještaja u 2019. godini	50
Graf 8: Struktura uzorka prema spolu	56
Graf 9: Struktura uzorka prema dobi.....	57
Graf 10: Struktura uzorka prema razini dovršenog obrazovanja	57
Graf 11: Struktura uzorka prema broju godina iskustva povezanog s turizmom.....	58
Graf 12: Struktura uzorka prema vrsti ključnog dionika kojeg ispitanici predstavljaju	59
Graf 13: Struktura uzorka prema ulozi u organizaciji.....	59
Graf 14: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma	61
Graf 15: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma	63
Graf 16: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz primjenu mjera održivosti	65
Graf 17: Postotak svih ispitanika prema primjeni mjera održivosti.....	66

SAŽETAK

Primarni cilj ovog rada je teorijski objasniti koncept održivog razvoja turizma, te ukazati na važnost njegove implementacije. Osim toga, cilj istraživanja koje je provedeno među dionicima turističke ponude Grada Kaštela bio je utvrditi stavove o učincima razvoja turizma, te o primjeni mjera održivosti. Održivi razvoj predstavlja trajni globalni proces koji je od velike važnosti za turizam, ali i za zajednicu. Nastao je kao odgovor na rastuću svijest i brigu zemalja o negativnim posljedicama koje masovni turizam ima na okoliš. Rješenje za učinke koje turizam generira nalazi se u održivom razvoju turizma, koji uzima u obzir potrebe prije svega lokalnog stanovništva, ali turista i turističkih destinacija, te istovremeno štiti i poboljšava potencijal destinacije za budućnost. Istraživanjem je utvrđeno da pola ispitanika malo provodi mjere održivosti u svom poslovanju, te da ispitanici iz privatnog sektora manje primjenjuju mjere održivosti od ispitanika iz javnog sektora i organizacija civilnog društva. Također, postoji statistički značajna razlika u ocjeni negativnih učinaka turizma prema vrsti ključnog dionika. Nadalje, postoji statistički značajna negativna povezanost negativnih učinaka turizma i primjene mjera održivosti, što znači da oni ispitanici koji primjenjuju mjere održivosti u svom poslovanju, više se slažu s pozitivnim, nego s negativnim učincima turizma. Primjenom mjera održivosti u većoj mjeri postižu se pozitivni učinci turizma, stoga je bitno primjenjivati mjere održivosti u poslovanju svakog dionika turističke ponude. Oni su ti koji imaju važnu ulogu u oblikovanju i stvaranju kvalitetne i konkurentne turističke destinacije koja djeluje na održiv način. Kako bi destinacija bila uspješna i prepoznatljiva na tržištu, ključna je međusobna suradnja svih dionika.

Ključne riječi: održivi razvoj, održivi turizam, dionici turističke ponude, Grad Kaštela

SUMMARY

The primary goal of this paper is to theoretically explain the concept of sustainable tourism development, and to point out the importance of its implementation. In addition, the aim of the research conducted among the stakeholders of the tourist offer of the City of Kaštela, was to determine attitudes about the effects of tourism development, and the application of sustainability measures. Sustainable development is an ongoing global process that is of great importance for tourism, but also for the community. It was created in response to the growing awareness and concern of countries about the negative consequences that mass tourism has on the environment. The solution to the effects that tourism generates lies in the sustainable development of tourism, which takes into account the needs of primarily the local population, but also tourists and tourist destinations, while protecting and improving the destination's potential for the future. The research found that half of the respondents implement only small amount of measures in their business, and that the respondents from the private sector apply less sustainable measures than the respondents from the public sector and civil society organizations. Also, there is a statistically significant difference in the assessment of the negative effects of tourism by type of key stakeholder. Furthermore, there is a statistically significant negative correlation between the negative effects of tourism and the application of sustainability measures, which means that those respondents who apply sustainability measures in their business agree more with the positive, than with the negative effects of tourism. By applying sustainability measures, the positive effects of tourism are achieved to a greater extent, so it is important to apply sustainability measures in the business of each stakeholder in the tourist offer. They are the ones who have an important role in shaping and creating a quality and competitive tourist destination that operates in a sustainable way. In order for the destination to be successful and recognizable on the market, mutual cooperation of all stakeholders is crucial.

Key words: sustainable development, sustainable tourism, stakeholders of the tourist offer, the City of Kaštel

PRILOZI

Anketni upitnik

Kao ključnog lokalnog turističkog dionika, molimo vaše sudjelovanje u anketi za potrebe izrade diplomskog rada na temu „Održivi pristup razvoju turizma u gradu Kaštela s aspekta dionika turističke ponude“. Cilj provođenja ankete jest procijeniti pozitivne i negativne učinke razvoja turizma u gradu Kaštela te primjenu mjera održivosti.

Anketni upitnik sastavljen je na temelju pitanja korištenih u istraživanju za potrebe projekta „*ShapeTourism – Novi okvir i pogon za turistički sektor: podrška odlučivanju, povezivanje planova i osiguravanje održivosti*“. Za popunjavanje ove ankete potrebno je oko 10 minuta. Sudjelovanje je potpuno dobrovoljno, a svi odgovori su povjerljivi i anonimni. Odgovori će se koristiti isključivo za potrebe izrade diplomskog rada.

I dio: Osobna i organizacijska obilježja

1. Dob: _____

3. Spol:

muško

žensko

4. Razina dovršenog obrazovanja:

osnovna škola

srednja škola

diploma prvostupnika, magistra ili doktorata

5. Broj godina radnog ili drugog iskustva povezanog s turizmom: _____

6. Vrsta ključnog dionika kojeg predstavljate:

Javni sektor (tijela državne, regionalne ili lokalne (samo)uprave)

Privatni sektor (turoperator, prijevoznici, ugostitelji, turističke agencije, turističke znamenitosti)

Organizacije civilnog društva (nevladine udruge, ekološke i druge zaklade; zaštita okoliša, životinja, ljudskih i radničkih prava)

7. Vaša uloga u organizaciji:

Ravnatelj/predsjednik/direktor/vlasnik

Viši rukovoditelj

Rukovoditelj srednje razine

Drugo

II dio: Učinci turizma

1. Molimo naznačiti razinu vašeg (ne)slaganja sa svakom od sljedećih tvrdnji o **pozitivnim učincima** turizma u Vašem gradu.

Turizam ...

	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam/Ne mogu
... stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo						
... podiže razinu primanja i životni standard						
... stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode						
... doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima						
... doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza						
... doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine						
... doprinosi očuvanju kulturne baštine						
... povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo						
... unaprijeđuje kvalitetu življenja stanovništva						
... doprinosi očuvanju društveno-kulturne izvornosti i povijesnog identiteta						
... potiče kulturološku razmjenu						

2. Molimo naznačite razinu vašeg (ne)slaganja sa svakom od sljedećih tvrdnji o **negativnim učincima** turizma u Vašem gradu.

Turizam...

	U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem	Ne znam/Ne mogu ocijeniti
... podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo						
... podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)						
... istiskuje druge gospodarske aktivnosti						
... proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš						
... povećava onečišćenje vode						
... povećava druge vrste onečišćenja (zrak, buka, tlo)						
... uzrokuje preizgrađenost						
... uzrokuje gužve						
... uzrokuje prekomjerno korištenje prirodnih i rekreacijskih resursa						
... uzrokuje porast kriminala						
... stvara snažan pritisak na namjenu zemljišta i uzrokuje gubitak estetske vrijednosti krajobraza						

III. dio: Primjena mjera održivosti

U kolikom opsegu ste u Vaše poslovanje ugradili svaku od sljedećih mjera održivosti?

	U velikom opsegu	Donekle	Nimalo
Regrutiranje i zapošljavanje lokalnog stanovništva			
Nabavka proizvoda od lokalnih dobavljača			
Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti			
Kupnja od tvrtki koje su certificirane u eko poslovanju			
Smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova			
Upravljanje, smanjenje i recikliranje čvrstog otpada (npr. kompostiranje otpada)			
Smanjenje uporabe pitke vode (npr. uporaba štednog vodno-gospodarskog sustava)			
Upravljanje otpadnim vodama			
Smanjenje buke			
Energetska učinkovitost (npr. uporaba štedne rasvjete)			
Uporaba obnovljivih izvora energije (npr. sunce, vjetar, itd.)			
Uporaba zelenih proizvoda u poslovanju (npr. biorazgradivi materijali, reciklirani papir, itd.)			
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim prirodnim resursima			
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim kulturološkim i povijesnim resursima			
Očuvanje kulturološke i povijesne posebnosti			
Provođenje programa ekološke edukacije posjetitelja			
Obuka i izobrazba djelatnika o mjerama održivosti			
Nabavka certifikata o eko-poslovanju			
Doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama			
Uspostava 'eko-kulture' na radnom mjestu (npr. suprijevoz do posla ili dan dolaska na posao biciklom)			

Hvala na Vašem vremenu i trudu!

Tablica 1: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz pozitivne učinke turizma

	u potpunosti se ne slažem	ne slažem se	ni se slažem ni se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem	Total
...stvara radna mjesta za lokalno stanovništvo	-	1 (2,5%)	3 (7,5%)	7 (17,5%)	29 (72,5%)	40 (100%)
...podiže razinu primanja i životni standard	-	1 (2,5%)	3 (7,5%)	15 (37,5%)	21 (52,5%)	40 (100%)
...stvara nova tržišta za naše lokalne proizvode	-	1 (2,5%)	6 (15%)	10 (25%)	23 (57,5%)	40 (100%)
...doprinosi drugim gospodarskim aktivnostima	1 (2,5%)	-	5 (12,5%)	11 (27,5%)	23 (57,5%)	40 (100%)
...doprinosi razvoju bolje infrastrukture i javnog prijevoza	-	-	7 (17,5%)	19 (47,5%)	14 (35%)	40 (100%)
...doprinosi očuvanju prirodnog okoliša i prirodne baštine	1 (2,5%)	5 (12,5%)	18 (45%)	10 (25%)	6 (15%)	40 (100%)
...doprinosi očuvanju kulturne baštine	1 (2,5%)	5 (12,5%)	7 (17,5%)	14 (35%)	13 (32,5%)	40 (100%)
...povećava broj kulturnih i rekreacijskih događaja za lokalno stanovništvo	-	-	9 (22,5%)	11 (27,5%)	20 (50%)	40 (100%)
...unapređuje kvalitetu življenja stanovništva	-	1 (2,5%)	6 (15%)	18 (45%)	15 (37,5%)	40 (100%)
...doprinosi očuvanju društveno-kulturne izvornosti i povijesnog identiteta	1 (2,5%)	2 (5%)	6 (15%)	18 (45%)	13 (32,5%)	40(100%)
...potiče kulturološku razmjenu	1 (2,5%)	2 (5%)	8 (20%)	13 (32,5%)	16 (40%)	40 (100%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Tablica 2: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz negativne učinke turizma

	u potpunosti se ne slažem	ne slažem se	ni se slažem ni se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem	Total
...podiže cijene dobara i usluga za stanovništvo	-	1 (2,5%)	2 (5%)	16 (40%)	21 (52,5%)	40 (100%)
...podiže vrijednost nekretnina (cijene zemljišta i stambenih objekata)	-	-	-	14 (35%)	26 (65%)	40 (100%)
...istiskuje druge gospodarske aktivnosti	1 (2,5%)	7 (17,5%)	8 (20%)	10 (25%)	14 (35%)	40 (100%)
...proizvodi dugoročne negativne posljedice za okoliš	1 (2,5%)	5 (12,5%)	11 (27,5%)	12 (30%)	11 (27,5%)	40 (100%)
...povećava onečišćenje vode	2 (5%)	5 (12,5%)	8 (20%)	15 (37,5%)	10 (25%)	40 (100%)
...povećava druge vrste onečišćenja (zrak, buka, tlo)	1 (2,5%)	5 (12,5%)	8 (20%)	14 (35%)	12 (30%)	40 (100%)
...uzrokuje preizgrađenost	-	2 (5%)	6 (15%)	14 (35%)	18 (45%)	40 (100%)
...uzrokuje gužve	-	-	2 (5%)	6 (15%)	32 (80%)	40 (100%)
...uzrokuje prekomjerno korištenje prirodnih i rekreacijskih resursa	1 (2,5%)	2 (5%)	12 (30%)	13 (32,5%)	12 (30%)	40 (100%)
...uzrokuje porast kriminala	3 (7,5%)	11 (27,5%)	18 (45%)	4 (10%)	4 (10%)	40(100%)
...stvara snažan pritisak na namjenu zemljišta i uzrokuje gubitak estetske vrijednosti krajobraza	1 (2,5%)	3 (7,5%)	11 (27,5%)	18 (45%)	7 (17,5%)	40 (100%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Tablica 3: Frekvencije odgovora svih ispitanika na tvrdnje vezane uz primjenu mjera održivosti

	nimalo	malo	u velikom opsegu	Total
Regrutiranje i zapošljavanje lokalnog stanovništva	6 (15%)	15 (37,5%)	19 (47,5)	40 (100%)
Nabavka proizvoda od lokalnih dobavljača	6 (15%)	15 (37,5%)	19 (47,5%)	40 (100%)
Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti	2 (5%)	15 (37,5%)	23 (57,5%)	40 (100%)
Kupnja od tvrtki koje su certificirane u eko poslovanju	10 (25%)	20 (50%)	10 (25%)	40 (100%)
Smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova	17 (42,5%)	19 (47,5%)	4 (10%)	40 (100%)
Upravljanje, smanjenje i recikliranje čvrstog otpada (npr. kompostiranje otpada)	7 (17,5%)	21 (52,5%)	12 (30%)	40 (100%)
Smanjenje uporabe pitke vode (npr. uporaba štednog vodno-gospodarskog sustava)	11 (27,5%)	26 (65%)	3 (7,5%)	40 (100%)
Upravljanje otpadnim vodama	8 (20%)	24 (60%)	8 (20%)	40 (100%)
Smanjenje buke	9 (22,5%)	20 (50%)	11 (27,5%)	40 (100%)
Energetska učinkovitost (npr. uporaba štedne rasvjete)	8 (20%)	19 (47,5%)	13 (32,5%)	40 (100%)
Uporaba obnovljivih izvora energije (npr. sunce, vjetar, itd.)	15 (37,5%)	16 (40%)	9 (22,5%)	40 (100%)
Uporaba zelenih proizvoda u poslovanju (npr. biorazgradivi materijali, reciklirani papir, itd.)	12 (30%)	17 (42,5%)	11 (27,5%)	40 (100%)
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim prirodnim resursima	11 (27,5%)	23 (57,5%)	6 (15%)	40 (100%)
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim kulturološkim i povijesnim resursima	11 (27,5%)	25 (62,5%)	4 (10%)	40 (100%)
Očuvanje kulturološke i povijesne posebnosti	3 (7,5%)	23 (57,5%)	14 (35%)	40 (100%)
Provođenje programa ekološke edukacije posjetitelja	11 (27,5%)	25 (62,5%)	4 (10%)	40 (100%)
Obuka i izobrazba djelatnika o mjerama održivosti	8 (20%)	22 (55%)	10 (25%)	40 (100%)

Nabavka certifikata o eko-poslovanju	17 (42,5%)	17 (42,5%)	6 (15%)	40 (100%)
Doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama	19 (47,5%)	17 (42,5%)	4 (10%)	40 (100%)
Uspostava "eko-kulture" na radnom mjestu (npr. suprijevoz do posla ili dan dolaska na posao biciklom)	14 (35%)	20 (50%)	6 (15%)	40 (100%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja

Tablica 4: Frekvencije odgovora ispitanika prema vrsti ključnog dionika kojeg predstavljaju na tvrdnje vezane uz primjenu mjera održivosti

PRIMJENA MJERA ODRŽIVOSTI Vrsta ključnog dionika:		nimalo	malo	u velikom opsegu
Regrutiranje i zapošljavanje lokalnog stanovništva	javni sektor	1 (9,1%)	5 (45,5%)	5 (45,5%)
	privatni sektor	5 (20,8%)	7 (29,2%)	12 (50%)
	organizacije civilnog društva	-	3 (60%)	2 (40%)
Nabavka proizvoda od lokalnih dobavljača	javni sektor	1 (9,1%)	4 (36,4%)	6 (54,5%)
	privatni sektor	4 (16,7%)	9 (37,5%)	11 (45,8%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	2 (40%)	2 (40%)
Izgradnja poslovnih veza unutar turističkih i drugih gospodarskih aktivnosti	javni sektor	2 (18,2%)	2 (18,2%)	7 (63,6%)
	privatni sektor	-	9 (37,5%)	15 (62,5%)
	organizacije civilnog društva	-	4 (80%)	1 (20%)
Kupnja od tvrtki koje su certificirane u eko poslovanju	javni sektor	2 (18,2%)	3 (27,3%)	6 (54,5%)
	privatni sektor	6 (25%)	15 (62,5%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)
Smanjenje i upravljanje ispuštanjem stakleničkih plinova	javni sektor	3 (27,3%)	7 (63,6%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	12 (50%)	10 (41,7%)	2 (8,3%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)
Upravljanje, smanjenje i recikliranje čvrstog otpada (npr. kompostiranje otpada)	javni sektor	1 (9,1%)	7 (63,6%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	4 (16,7%)	13 (54,2%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	1 (20%)	2 (40%)
Smanjenje uporabe pitke vode (npr. uporaba štednog vodno-gospodarskog sustava)	javni sektor	2 (18,2%)	9 (81,8%)	-
	privatni sektor	7 (29,2%)	14 (58,3%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	3 (60%)	-
Upravljanje otpadnim vodama	javni sektor	2 (18,2%)	7 (63,6%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	5 (20,8%)	14 (58,3%)	5 (20,8%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)

Smanjenje buke	javni sektor	4 (36,4%)	3 (27,3%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	4 (16,7%)	14 (58,3%)	6 (25%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)
Energetska učinkovitost (npr. uporaba štedne rasvjete)	javni sektor	2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	5 (20,8%)	12 (50%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	1 (20%)	3 (60%)
Uporaba obnovljivih izvora energije (npr. sunce, vjetar, itd.)	javni sektor	3 (27,3%)	4 (36,4%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	10 (41,7%)	11 (45,8%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	1 (20%)	2 (40%)
Uporaba zelenih proizvoda u poslovanju (npr. biorazgradivi materijali, reciklirani papir, itd.)	javni sektor	4 (36,4%)	5 (45,5%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	7 (29,2%)	10 (41,7%)	7 (29,2%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	2 (40%)	2 (40%)
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim prirodnim resursima	javni sektor	4 (36,4%)	6 (54,5%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	5 (20,8%)	16 (66,7%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	1 (20%)	2 (40%)
Ograničenje pristupa posjetiteljima osjetljivim kulturološkim i povijesnim resursima	javni sektor	6 (54,5%)	5 (45,5%)	-
	privatni sektor	4 (16,7%)	17 (70,8%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	1 (20%)	3 (60%)	1 (20%)
Očuvanje kulturološke i povijesne posebnosti	javni sektor	1 (9,1%)	6 (54,5%)	4 (36,4%)
	privatni sektor	2 (8,3%)	14 (58,3%)	8 (33,3%)
	organizacije civilnog društva	-	3 (60%)	2 (40%)
Provođenje programa ekološke edukacije posjetitelja	javni sektor	3 (27,3%)	7 (63,6%)	1 (9,1%)
	privatni sektor	8 (33,3%)	14 (58,3%)	2 (8,3%)
	organizacije civilnog društva	-	4 (80%)	1 (20%)
Obuka i izobrazba djelatnika o mjerama održivosti	javni sektor	2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)
	privatni sektor	6 (25%)	12 (50%)	6 (25%)
	organizacije civilnog društva	-	4 (80%)	1 (20%)
	javni sektor	2 (18,2%)	6 (54,5%)	3 (27,3%)

Nabavka certifikata o eko-poslovanju	privatni sektor	13 (54,2%)	9 (37,5%)	2 (8,3%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)
Doniranje sredstava i usluga eko-inicijativama	javni sektor	2 (18,2%)	7 (63,6%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	15 (62,5%)	8 (33,3%)	1 (4,2%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)
Uspostava "eko-kulture" na radnom mjestu (npr. suprijevoz do posla ili dan dolaska na posao biciklom)	javni sektor	3 (27,3%)	6 (54,5%)	2 (18,2%)
	privatni sektor	9 (37,5%)	12 (50%)	3 (12,5%)
	organizacije civilnog društva	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)

Izvor: vlastita izrada prema podacima istraživanja